ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్ప్రకాశితము—సంఖ్య ౨౦.

శ్రీరస్తు.

కాళిందీకన్యాపరిణయము.

—♦ ప్రథమభాగము ♦—

అహోబలపండితప్రణీతము.

పరిషత్పత్త్రికనుండి పునర్ముద్రితము.

కాకినాడ:
కాకినాడముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపఁబడి
ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారిచేఁ
బ్రకటింపఁబడియెను.
౧౯౩౯.

వెల రు ౧·౦

శ్రీరస్తు.

కాళిందీకన్యాపరిణయము.

పీఠిక.

ఈ గ్రంథము రచించిన విద్వత్కవీంద్రుఁడు ప్రభంజనకులతిలకుఁ డగు నహోబలపతి. ఈ గ్రంథము నాశ్వాసాంతగద్యముల "ఇది... ప్రభంజనవంశాబ్ధి రాకాశశాంక...అహోబలపత్యాహ్వయ ప్రణీతంబు" అని యున్నది. మఱియు నీకవి రచించిన అహోబలపండితీయ మను కవిశిరోభూషణ గ్రంథమున గద్యమందు "ప్రభంజనవంశముక్తామణినా......అహోబలపత్యాచార్యేణ" అని యున్నది. దీనింబట్టి యింటిపేరు ప్రభంజనమువా రనియుఁ గవిపేరు అహోబలపతి యనియుఁ దేలుచున్నది. కాని, మహారాజశ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక ౧౫ వ సంపుటము ౨ వసంచికలోఁ బ్రకటించిన అహోబలపండితీయపీఠికాశ్లోకములు ౭౫ లో "వాతూలవంశావతార భూయః" అని యు, ౭౮ లో "వాతూలవంశాగ్రణీః" అనియు నుండుటచే నీకవి యింటిపేరు "గాలివా" రని స్పష్టపడుచున్నది. ఈ విషయమై శ్రీ రామయ్యపంతులుగారు కూడ "ఇంటిపేరు గాలివారు" అనియు "కవికి మొదటిపేరు నరసరాజు" అనియు వ్రాసిరి. గ్రంథములందు, అహోబలపతి యనియే యున్నది గాని నృసింహనరసింహాదిపర్యాయపదములు కానరావు. నృసింహస్వామి యహోబలక్షేత్రాధిపతి కావున వా రట్లూహించుట సమంజసము. ఇంతియకాక ఈకవికుటుంబమువారు గుంటూరుమండలమున వినుకొండతాలూకాలోని ముప్పడివరగ్రామమం దున్నా రని కూడ వ్రాసియున్నారు. కావున వ్యవహారముం దట్లు గాలి నరసరా జని యుండవచ్చును. ఈపుస్తకము నకుఁ గవివంశస్థులలో నొకరు ప్రతి వ్రాసినారు. చివర "స్వస్తి శ్రీవిజయాభ్యుదయ శాలివాహనశకవర్షంబులు ౧౭౨౨ అగు నేటి శార్వరినామసంవత్సర ఆషాఢ బ ౨ భృగువారం వఱకు ప్రభంజనం వెంకటసుబ్బయ్యశాస్త్రిగారి కుమారుఁడు లక్ష్మీనారాయణ వ్రాసుకున్న కాళిందీకన్యాపరిణయము" అని వ్రాసినారు. వినుకొండతాలూకా కొమ్మాలపాడుపోస్టు పిట్టబండ గ్రామమునుండి కాళిందీకన్యాపరిణయమును గూర్చి గాలి లక్ష్మీనారాయణగారు పరిషత్తున కుత్తరములు వ్రాసిరి.

కవిబంధువులు, గురువు:—

ఇంక నీవిద్వత్కవి తలిదండ్రులను గుఱించి కాని గోత్రమును గుఱించి కాని తెలిసికొనుటకు రెండుగ్రంథములందును నాధారములు లేవు, కాని, మనకవి పోలూరి మాధవయజ్వకు మేనల్లుఁడును శిష్యుఁడు నై యున్నట్లీక్రిందిశ్లోకములవలనఁ దెలియుచున్నది.

మన్మాతుర్భ్రాతరం తం సకలగుణనిధిం మాధవం భావయామః-పీఠి. శ్లో. ౧౧
ప్రణౌమి సతతం మమ మాతులం తమ్.—శ్లో. ౧౨
ధ్యాయామి మన్మాతులమ్.
పైమాధవయజ్వయే గురువై నట్లు-
మద్గురు మాధవు నభినుతింతు, కాళిం. ౧-30
మద్గురుం దలఁతు మాన్యుని మాధవయజ్వచంద్రముల్-కాళిం. ౧-3౧.
మోహాంధార హృదంబుజాంతరములో ముమ్మాటికిం గొల్చెదన్
... ... సకలశాస్త్రజ్ఞుల్ గురు న్మాధవున్-కాళిం ౧ 33
తం పోలూరీవంశపయోధిచంద్రం వందామహే మాధవవిద్వదింద్రమ్ ౪౨
వందేహం త మనింద్యసద్గుణగణాధారం గురుం మాధవమ్- ౪౧
శ్రీమత్పోలూరిమాధవార్యకరుణాప్రాప్తాష్టభాషాస్ఫురత్సాగః- ౭౯
అనువానివలనఁ దెలియుచున్నది

ఈకవికి మేనమామయు గురుఁడు నగు మాధవయజ్వ సకలశాస్త్రపాండిత్యము కలవాఁడును, అష్టభాషాపాండిత్యము కలవాఁడు నని యీక్రింది (కా. ౧-30) వాక్యములవలనఁ దెలియనగును.

గీ. ఏమహాత్ముని దర్శింప నెనఁగు నకు, పాదకణచరజైమినివ్యాసమాని
కపిలఫణిరాజదర్శనఘటితమోద, మతని మద్గురు మాధవు నభినుతింతు.

సీ. తర్కపాతంజలకర్కశప్రస్తరమండలంబున జిర్కుబడ లాడి
గురుభట్టవాగ్గుంభగురుతరవనములో నింబుమీఱఁగ విహారంబు చేసి
యతులసాహిత్యవిద్యాచారుదీర్ఘిక లాలితప్రీతిచే నోలలాడి
కపిలసాత్త్వతేయఘనతంత్రవాక్సుధాధారలఁ గోరిక లూరఁ గ్రోలి
చెలఁగుయద్రసనాభామయలంతమాని, యతని శ్రీరామచంద్రపాదాంబుజాళి
సుజనతల్లజసన్నుతసుగుణపాళి, నభినుతించెద మాధవయజ్వమౌళి ౧-3౨

ఈభావమే పీఠికాశ్లోకములు ౪౦-౪౫ లలోనున్నది. మఱియు నీమా

ధవయజ్వ గొప్పపండితుఁడును దనపుత్త్రుఁడు నైనదక్షిణామూర్తికంటెఁ దనయం దెక్కువదయ కలవాఁడని పీఠిక ౫,౬ శ్లోకములలో నీకవి చెప్పుకొనినాఁడు.

ఈకవిరచించినగ్రంథములు:—కాళిందీకన్యాపరిణయము, అహోబలపండితీయమను పేరుగల కవిశిరోభూషణము నీరెండే కనఁబడుచున్నవి. ఇతరగ్రంథములు ముందేవైన బైలువడునేమో. పైగ్రంథములలోఁ గాళిందీకన్యాపరిణయములో ౧-౭లో బ్రహ్మస్తవమును, కవిశిరోభూషణములో సరస్వతీ(నకులీ)స్తవమును "సంగీత మపి సాహిత్యం సరస్వత్యాః కుచద్వయం" అను శ్లోకము ననుసరించి యొకభావముతో నున్నవి.

కవిపాండిత్యము:—ఈకవి తనపాండిత్యమునుగూర్చి కవిశిరోభూషణములో నిట్లు చెప్పుకొనియెను.

శ్లో. యస్మాదార్యా కవితాకందమూలవాగనుశాసనా
జాగృతోఽహోబలపతీ రాజతే స విచక్షణః. ౭౮

శ్రీమత్పోలురిమాధవార్యకరుణాప్రాప్తాష్టభాషాస్ఫురత్సారః శాస్త్రవిత్ - అని.

మఱియుఁ గవిశిరోభూషణగ్రంథాంతమున "పోలూరి మాధవయజ్వసముజ్జ్వలత్కృపాకటాక్షాసాదితపాండిత్యాభరణేన......అభినవనన్నయభట్టాచార్యేణాహోబలపత్యాచార్యేణ" అనియుఁ గాళిందీకన్యాపరిణయాశ్వాసాంతగద్యముల "పోలూరిమాధవయజ్వసముజ్జ్వలత్కృపాకటాక్షాసాదితపాండిత్యాభరణ......అభినవనన్నయభట్టారకాహోబలపత్యాహ్వయ కవిమహోపాధ్యాయభట్టారక" అనియుఁ గలదు. దీనిచే నీకవి కభినవనన్నయభట్టనియుఁ, గవిమహోపాధ్యాయభట్టారకుఁ డనియు బిరుదు లున్నట్లును, అనేకశాస్త్రములందుఁ బాండిత్య మున్నట్లును, అష్టభాషాపాండిత్య మున్నట్లును స్పష్టపడుచున్నది. అభినవనన్నయభట్టబిరుద మీరెండుగ్రంథములలో నుండుటచే గ్రంథరచనకుఁ బూర్వమే యీబిరుద మీతనికి వచ్చినట్లును, ఆబిరుదమే తనరెండుగ్రంథములందును వ్రాసికొనినట్లును, దోఁచును, లేదా, కవిశిరోభూషణగ్రంథారంభమం దైన వచ్చియుండును.

కవికాలము:—ఈకవికాల మెచ్చటను స్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడియుండలేదు. కాని, కవిశిరోభూషణమునందు "గ్రంథో వ్యప్పకవే ర్వ్యనక్తితు నో విద్వత్తపీనాం ఘనాం"—శ్లో. ౭౨ "కాకునూ ర్యప్పకవినా గృహీతం—శ్లోకము ౭౧ అని పీఠికయందును గ్రంథమం దక్కడక్కడను, అప్పకవి నుదా

హరించుటంజేసి మనకవి యప్పకవికిఁ దరువాతివాఁ డగును. 1578 శకసంవత్సరమున అప్పకవీయము ప్రారంభింపఁబడిన ట్లుండుటచేత నతఁడు క్రీ. శ. 1657 సం॥ కుఁ దర్వాతివాఁ డనవలెను.

కవిత్వము:—ఈవిద్వత్కవి కవిత్వము మంచి ధారతోను సర్వతోముఖ పాండిత్యముతోను జదువరులకానందమును గల్గించుచున్నది.

కృతిపతి:—ఈకవి తనగ్రంథములను మనుష్యులకుఁ గృతి యీయక శ్రీరామచంద్రునకుఁ గృతియిచ్చెను. దీనివలన నీకవి శ్రీరామునందు మిగులభక్తిగలవాఁ డని స్పష్ట మగుచున్నది.

కవిత్వములోనివిశేషములు:—ఈతనికవిత్వములోని విశేషము లీతని కత్యధిక మగుసంస్కృతాంధ్రభాషా పాండిత్యము కల దని చాటుచున్నవి. ఇంతే కాదు. సంస్కృతాంధ్ర వ్యాకరణములందుఁ గూడ, గొప్ప ప్రజ్ఞ కల దనియు, వేదమునందుఁ దర్కమీమాంసాదిశాస్త్రములందు విశేషపాండిత్యమున్న దనియుఁ గూడఁ జెప్పుచున్నవి. మఱియు సింధలిప్రథమాశ్వాసములోని ౧౮౬ వ గద్యములో శ్రీకృష్ణరూపవర్ణన మీతని కలంకారశాస్త్రంబున నసమానపాండిత్యము కల దని నుడువుచున్నది.

ఇతరానుకరణములు:—కవి సంస్కృతాంధ్రభాషలయందుఁ బాండిత్యము కలవాఁ డగుటచే నక్కడక్కడ సంస్కృతశ్లోకభావములను నితరాంధ్రమహాకవుల భావములను గొంచెము మార్పులతోఁ దనగ్రంథమందుఁ జొన్పినాఁడు, చూపెదను.

శ్లో. కన్యా వరయతే రూపం మాతా విత్తం పితా శ్రుతమ్
బాంధవాః కుల మిచ్ఛన్తి పక్వాన్న మితరే జనాః- అనుదానికి-

ఉ. తల్లి ధనాఢ్యు సశ్రుతిని దండ్రియు బంధులు సత్కులీనుఁగా
నెల్లరు నోదనప్రదుని నెన్నఁగఁ గన్నియ రూపవంతుఁగా
నెల్లెడఁ గోరు సిన్నియును నేర్తుఅఁ గల్గినకృష్ణుఁ గూర్చ లేరు... ౨౮౦

శ్లో. పితా రక్షతి కౌమారే భర్తా రక్షతి యౌవనే
పుత్రో రక్షతి వార్ధక్యే న స్త్రీ స్వాతంత్ర్య మర్హతి-అనుదానికి

గీ. బాల్యమున మాతృపితరులుఁ బ్రాయమునను
మగఁడు ముదిమిని దనయుండు మగువ కరయ
నధిపు లగుదురు తదధీన లగుటఁ గాన
మానవతులకుఁ దమయిచ్ఛ చులయుఁ జనదు. ౨-౯౬

"కస్తూరీతిలకం లలాటఫలకే" అను సుప్రసిద్ధశ్లోకమునకుఁ జక్కని తెనుఁగు-

సీ. మృదులఫాలమునందు మృగమదంబు ధరించి ఱొమ్మునఁ గౌస్తుభరత్నమ్ముఁ బూని
నాసికాగ్రమునందు నవ్యముక్తిక మూని కరముల రత్నకంకణము లూని
కరతలంబున వేణుకాండంబు ధరియించి నెమ్మేన హరిచందనమ్ముఁ దాల్చి
కంఠదేశమున ముక్తాస్రజంబులు గూర్చి రాణించు పీతాంబరంబు గట్టి
కొంతతడవు సుఖించెదు కోమలాంగి, యాత్మనాయకకమలాసహాయ వేష
సముచితాలంక్రియావస్తుసమితిఁ గొనుచు... 25963 ౨౯౬
25-3-73

మహాకవులపోకడలు, పోలికలు:—

సీ. నవనవసృష్టివైభవహేమగర్భమై సత్యలోకంబులోఁ సరసనూడు
నార్యాంగనామనోహరనీలకంఠమై కైలాసనగరిశైఖరి వహించు
సంతతశ్రీనివాసస్ఫూర్త్యుదారమై వైకుంఠపురముతో వన్నెకెక్కు
సురుచిరాలంకారసుమనోనివాసమై సురరాజునిలయంబుసొంపుఁ గాంచు
సరససౌభాగ్యవిభవభాస్వద్విభూతు, లన్నియునుఁగూడి వర్ధిల్ల నమరి యుండు
సతతసేవాగతాష్టదిక్స్వామిపాలి, కాపురంబైన యలద్వారకాపురంబు.
కుమారధూర్జటి, ఇందుమతీపరిణయములోని ౧-౧౮౧

సీ...గీ. జగతి వైకుంఠకైలాససత్యలోక, దిగ్వరపురాధిరాజమందిరనిభ ప్ర
భావభాసితమగుచు సంపదలఁబొదలు, నఖిలవిద్యాకరం బయోధ్యాపురంబు.

సీ. కేళీరతకుమారికాళీకృతవిలాసపాళీరుచిరకుంజభాసురములు
సంగీకృతస్వానసంగీతమత్తసారంగీయుతసరోవిరాజితములు
నానామణిప్రభానూనాభ్రమణిపదాధీనామితాద్రిసమ్మానితములు
గంగానదీకీర్తిభంగానుగతమహాభంగాపగావళీసంగతములు
సురుచిరామరభూరుహసుమవిరచిత, గర్భితవిరాగసురసతీకరపయోజ
లగ్నశాఖమహీరుహాగ్రసుమములు, శివిఁ జెలువొందునచటి లీలావనములు.
కాళిం-౧.౧౦౦

సీ. లలనాజనాపాంగవలనావసదనంగతులనాభికాభంగదోఃప్రసంగ
మలసానిలవిలోలదళసానవరసాలఫలసాదరశుకాలపనవిశాల
మలినీగరుదనీకమలినీకృతధునీకమలినీసుఖితకోకకులవధూక
మతికాంతసలతాంతలతికాంతరనితాంతరతికాంతరణతాంతసుతనుకాంత
మకృతకామోదకురవకావికలవకుల, ముకులసకలవనాంతప్రమోదచలిత

కలితకలకంఠకులకంఠ కాకలీవి, భాసురము వొల్చు మధుమాసవాసరంబు.
వసుచరిత్రము ౧-౧౩౬

ఇటువంటివిచాలఁగలవు.

ఇందున్న వేదసంప్రదాయము:—

(1) మోహాంధకార హృదంబుజాంతరములో......
"సాహిశ్రీరమృతాసతా" మితివచస్సంపాదితశ్రీయుతుఁ... ౧ ౩౨

(2) సీ...శ్రౌతవాక్యన నహఃకేతుమఖ్య, భేదకముల నుపపాదించు సూర్యునిఁ
జంద్రముఃపద మని చదువులేదె. ౩-౯౭
వేదాంతసంప్రదాయము:— ౩- ౨౧

సీ. నే ననిర్వచనీయనిజరూప మగు చనాదిత మెలంగుచుఁ దత్త్వధీ వ్యడంచి
వెలయు నవిద్యమై మెలఁగెద మచ్ఛబలతఁ గాంచియే యాత్మ బ్రహ్మమయ్యె
నటుగాన నాయందు నమరు కారణలక్షణం బతివ్యాప్తి దుష్టంబు గాదు
బ్రహ్మవిద్య యటండ్రు బలవత్ప్రమాణంబు మఱి గుహాశయత బ్రహ్మంబునేన
యఖిలమునునాదురూపంబుననుసరించి,నిలుచునో లేదొ చూడుఁడీనిఖిలజనము
లనెడి వైఖరి రోదసులాక్రమించి, యంధతమసంబువరఁగెభయంబువెరుఁగ.
పరతత్త్వసాధనము:— ౧- ౨౭౯

సీ. తత్స్వరూపావాప్తి దనరు జ్ఞానంబున జ్ఞానంబు భక్తిచే సంభవించు
వేదాంతవిద్యచే వెలయును సద్భక్తి యవ్విద్య గురుసేవ నందవలయు
సద్గురుసేవ నిష్కామత్వమున నబ్బు నది చిత్తశుద్ధిచే నమరు నద్ది
కాలుష్య మణఁగినఁ గలుగుఁ దద్రాహిత్య మలవడుఁ బాపక్షయంబుగాఁగ
నట్టిపాపక్షయంబు మేలానవచ్చు, దాన యాగాది సత్క్రియ లూనఁగలుగు
నవియుఁ దన్నాశకరశక్తిఁ దవులుటరిది,కర్త నిష్కామమూనసుఁ గాంచెదున్న.

వ్యాకరణసంప్రదాయములు:—

1. అందుసంస్కృతవ్యాకరణము.

ఉ. వాచకశబ్దము ల్పరనిపాతముచే విలసిల్లు వాచ్యతఁ
రోచిలుమాకుఁ దాదృశత రుచ్యముగా కితరార్థరీతిగా
నాచితిగా దటంచు మదినారసియో పరపాతనక్రియ
ల్గోచి వసించు నప్పురి నమోఘుబలాన్వితము ల్గరీంద్రముల్. ౧-౧౨౩

శా. ఊకారంబు సవర్ణదీర్ఘయుగళీ యుక్తంబు గావింపుచుఁ
జోకఁ హ్రస్వముఖస్వరాంకములఁ దా సూత్రంబున న్మాటిఁగా

వ్యాకర్త్రౌముని మద్వచస్సరణి నుత్వాం బచ్చట స్థాన మం
చూకారాకృతి త్రిప్రకారముగ మ్రోయుం గాలవిద్యాంసముల్. 3-౧3౨

2. ప్రాకృతవ్యాకరణము:—

సీ................

సిద్ధసాధ్యవిశేషబుద్ధస్వరూపతఁ బ్రాకృతవ్యాకృత (ఫక్కియనఁగ)౧-౨౫౦

గీ. ప్రకృతి ననుసరించి పరఁగును జగతిలో, వికృతి యిద్ది వింత వెలఁదియందుఁ
బ్రకృతి నడఁచి వికృతి ప్రబలమై కనుపట్టె, నఖిలగుణసనాథ యబ్జనాథ.

3 ౧౬౨

3. తెలుఁగువ్యాకరణము.

సీ. ... ...

సరళస్థిరకళాప్రశస్తిసద్భావత నరసాంధ్రశబ్దశాసనమనంగ... ౧-౨౫౦

క. గుణవృద్ధు లగుచు రాజిలు, ఫణిరాజశయానుబోమలు పఠించును గా
గుణిగణము వక్రమే యిది, గణుతింపఁగ వక్రతమమె కా యిది యనుచున్.

౧-౩౧౪

ఛందశ్శాస్త్రసంప్రదాయములు:— ౧-౧౦౧

సీ. మత్తమయూరసన్మత్తకోకిలహంసపదభృంగవిలసితభ్రాజితంబు
హరిణీగణోత్సాహకురరీరుతస్ఫీత ముత్పలమాలికాయోజితంబు
బంధురజాతిచంపకమాలికోపేత మురుమణిగణనికరోర్జితంబు
జలధరమాలికాచారుమత్తేభవిక్రీడితరభససంకీలితంబు
మంజులసుగంధిమాలినీరంజితంబు, ననమశార్దూలవిక్రీడితాంచితంబు
లలితసుమగుచ్ఛపరిమళరాజితంబు, సుకవికవనంబు నాఁబురిసొబగుఁగాంచు.

క. అమరెడుకీల్జడ స్రగ్ధర, కొమరుమిగులుపిఱుఁదు దలఁప గొనబగు విపులే
కమనీయతనువు చపలే, రమణీమణి యారవృత్తరత్నాకరమే. ౧-౨౧౯

ఉ. భవ్యతరంబుగా భరణభారవలాంఛితవృత్తియుక్తమై
నవ్యపయోజజాతయమనం బయి యుత్పలమాలికాకృతి
స్తవ్యము గాంచి రాజిలును దైత్యవిరోధిశుభేతుణాలి త
ద్దివ్యదుదారవైఖరులు తెల్పఁగ నా కగునే విభాకరా. ౧-౩౦౯

జ్యోతిశ్శాస్త్రము:—

చ. కవిబుధచంద్రలోకహితకారకమంగళజీవకేతువై
భవత రిపూత్కరంబు గెడపం గడుఁ గూడిన "కాలసర్పయో

గవిధిఁ" బ్రకాశ మం[illegible] సఖండలసద్భుజదండ కాండన్నై
భవముల నొవ్వ మాధవునిఁ బ్రస్తుతి సేయఁ దరంబె భాస్కరా. ౧-౨౯౮

క. కరము సుఖం బొనరు బుధ, స్ఫురణంబున జగతి నీకుఁ బొడమిన బుధవి
స్ఫురణంబు జగదుపద్రవ,కరణం బని యెన్న నయ్యెఁగా భువిఁ జంద్రా. ౩-౮౨

తర్కశాస్త్రము, ఇతరశాస్త్రములును:—

సీ. మానాదిషోడశమహితపదార్థశోధనవృత్తి గల దను మునివరేణ్యు
సామాన్యముఖములౌ షట్పదార్థంబులు దెలియంగ నది యని పలుకు వాని
గర్భవిజ్ఞానము గలిగించు రెండును నిశ్శ్రేయసం బను నేర్పులాని
గర్భంబు జ్ఞానాంగగతి దాల్చు జ్ఞానంబు తారకం బనియెడు తాపసేంద్రుఁ
బ్రకృతిమహదాదితత్త్వసంపద్వివేక
మమర నిర్వాణ మని పల్కునట్టివానిఁ
జిత్తసంశుద్ధి యల(రారఁ జేయు)వాక్య
పటిమ యలవడ హృద్వీథిఁ బ్రస్తుతింతు. ౧-౧౮

సీ. తర్కపాతంజలకర్తృశప్రస్తరమండలంబున జిక్కుబడలాడి... ౧-౩౦

సీ. గౌతమమునిభావకలనచే నొకవేళ నొకతఱికణచరానూనమహిమ
సురగేంద్రవృత్తిచే నొకమాటు నొకతేపఁ గపిలవాచంయమోత్కటవిభూతి
వ్యాసవిజ్ఞానసంపత్తిచే నొకపరి నొకతూరి జైమినిప్రకటవృత్తి
వల్మీకసంభవవ్యాహృతి నొకయెడ నొకసారి భరతవాగ్యుక్తిమహిమఁ
బ్రొద్దుపుచ్చును యువజనమోద మమర, మేటియప్పీటిమేడలమేలురత్న
పంజరంబుల నెలకొని ప్రతియెఱుఁగక, గణనమించిన శుకశారికాగణములు.
౧-౬౮

కావ్యము, కావ్యలక్షణము:—

క నవరసభరరుచిశోభిత, కవిరాజము సుప్రసాదఘటితము నగుచుఁ
ధవళాక్షి సమ్మతం బగు,కవిసత్కృతిఁబోలు కేళికావన మొందెన్. ౨-౧౫౦

సీ క్లిష్టకల్పన లేక కష్టతాదూరమై యసమర్థత నెఱుంగ కప్రతీత
తనుమాని యప్రయుక్తతను రోసి పతత్ప్రకర్ష నైరర్థ్యకఘటన గనక
దృఢపదబంధసంధిస్ఫీతమై సుప్రసాదకాంత్యౌజ్జ్వల్యసమత లలర
వస్త్వలంకృత్యభివ్యక్తులు పొసఁగంగఁ జిత్రవిన్యాసంబు చెలువు గనఁగ
నతులకవిరాజరచితకావ్యము లనంగఁ
జెన్నుదైవాఱి చూడ్కి కచ్చెరువు మీఱఁ

బుష్యరథము లసంఖ్యము లొప్పెలుపుమిగులఁ
బురవతంసంబు ద్వారకాపురములోన. ౧-౧౨౫

నాటకము:—

సీ. రమణీయనాయకరత్నబంధురంబు నవవిధవస్తువైభవయుతంబు
శ్రీకరాంకాంచత్పతాకాభిరామంబు సురుమంగళార్థపదోజ్జ్వలంబు
దివ్యత్ప్రపంచసంధిప్రౌఢిలసితంబు నీహామృగభిదావగాహితంబు
గగనావలంబివాక్యస్ఫూర్తిమహితంబు మధురవాక్యవిజాలమానితంబు
చిత్రసదలంక్రియాగణోజ్జీవితంబు, నద్భుతరసాఢ్యపాత్రంబు నాత్తదోష
పాటనంబును నగు చొప్పి నాటకంబు
క్రియఁ బ్రకాశించు నొకదివ్యగృహ మొనర్చి. ౩-౯౩

మఱియు సీతనికవిత్వమునందు సంస్కృతాంధ్రపదములు సమముగ నుండి మిగులఁ గర్ణరంజకములుగా నుండును.

సంస్కృతపదములకు:—

చ. పలికి గళన్నటంపరసబంధురగంధరసాంధబంభరా
కలితరవంబులం బ్రసవకమ్రవినమ్రరసామ్రతామ్రకో
మలనవపల్లవగ్రసన మంజులపాయితకంఠకాకలీ
కలకలకంఠనాదములఁ గల్లి తటాలున నుల్లి యుల్లియున్. ౨-౨౩౬

కేవలసంస్కృతశ్లోకము:—

శా. నేత్రమ్మీలన మశ్రుచైత్యవిరతం నిష్కంపతాం స్విన్నతాం
గాత్రం యాతిచ హృష్టరోమచయతాం కంపైకసంపన్నతామ్
పాత్రం దుశ్చవిసంగతే ర్భవతి సద్వక్త్రం చతైశ్వర్యభా
జీత్రాత్మప్రభవామణే స్సుమజని గ్రీవా వ్యయోగక్రమాత్. ౨-౫౬

అచ్చతెనుఁగు:—

క. దుగదచ్చిలెక్క కిక్కగు
మొగములరా కాసిజేనిముద్దుం జెలిమే
ల్నిగనిగలు మిగులు మొగమున
సొగసులనగువగలునిల్ప సొగయనిదొరకున్. ౧-౮౪

సీ. ప్రామిన్నుగమితమ్మిపట్టు పట్టుగునంచ యంచ తేజీజేనిఁ గాంచువేల్పు
వేల్పురాఱాచాయ వెలయుచ క్కనితండ్రి తండ్రి నెఱుంగకతనరుప్రోడ

ప్రోడచేసువకాంద్రఁ బ్రోచుమీఁదటిగిడ్డి గిడ్డిమందలనుండుఁ దొడ్డజంత
జంతరక్షసికాసదొంతు లేర్చెడుఁ జిచ్చు చిచ్చుకన్నలవాని నచ్చుజోడు
జోడుకన్నుల సెకఁ జల్వఁ జూపుమేటి, మేటిసుశివాలుధాల్చిన మేలుబంతి
బంతివలె వ్రేల బలుకొండఁ బట్టిదిట్ట, దిట్టముగ నేలు నవ్వీడు తెలివిమీఱ

౧-౮౧

ఉ. తావులమోకమూవిగమితావుల గొజ్జఁగనీరుయంత్రముల్
క్రేవలఁ జిల్లఁగాఁ జిగురుఁ గేదఁగి పూదడిగట్టి వట్టివేర్
పైవటులారు చెంగలువపందిరి చెందొవరేకనంటి క్రొ
మ్మావులచందువా పొగడమొగ్గలగుగ్గల చప్పరంబులన్ ౨-౨౩౮

ఇందు యంత్రముల్ అనుచోట జంత్రముల్ అనఁదగును.-

శ్లేషకవిత్వము.

గీ. అగు మహాపద్మపద్మశంఖాదినిధులు
కొలఁకు లిరవొంద నీలముకుందనిధులు
సౌధములు గుందనిధులను జారువనులు
వరనిధి యనంగఁ బురమంత వఱలుచుండు ౧-౮౨

సీ. గుణవృద్ధిపదవృద్ధగోత్రవిఖ్యాతమై పాణినిగ్రంథంబుపటిమ గాంచి
నానాత్మజీవవిజ్ఞానకారణ మాచు నక్షపాదీయంబు ననుకరించి
కర్మజన్యాపూర్వధర్మప్రకాశమై జైమినివ్యాహృతిచ్ఛాయఁ బూని
సద్వీక్షణాక్షీణసమ్మోదహేతువై వ్యాసవాచార్భటి వన్నెకెక్కి
కవిత నవరసఫలకమై ఘటితమత్త, శిఖనధువ్రతవిలసితస్ఫీత మగుచు
వసమకవిరాజకావ్యంబు ననుకరించి, చూడనింపొందునచటియాక్రీడవనులు

౧-౯౭

చ. సరసులపొంత హంసగణసంగతి సేయుచుఁ బద్మగహ్వరాం
తరముల నుండుచుం దనుపు దాళుటకై భువిలో నదర్శన
స్ఫురణగఁ బువ్వునీరు పలుచోటుల భిక్షుయొనర్చు నీకు ని
ర్విరహులమీఁద నెట్లొదవె బెట్టుగఁ గ్రోధరసంబు భృంగమా. ౩-౧౨౭

సీ. జారసంకల్పంబు దూలింపఁగాఁ జేసి చోరుల మూలకుఁ జేరఁగఁ జేసి
సన్మార్గమెల్లను సత్ప్రకాశముచేసి పంకజావళిఁ బటాపంచ చేసి
యరిజాలములనెల్ల నండవాయఁగఁ జేసి యాశ్రితద్విజరాజి నలరఁ జేసి

పరతమోగ్రంథుల గిరిగుహల్ సొరఁజేసి ధర్మసంస్థాపన దనరఁజేసి
ఖరకరుఁడు మున్ను చేసిన కాకఁ బాసి, యలరి సద్వర్గ మెల్లను మెలఁగఁజేసి
కువలయానంద మొనరించెఁ గూర్మిఁజేసి, యార చల్లనిరాజు దీవ్యత్ప్రకాశి.

యమకమునకు:—౧- ౧౧౩. ౩-౫౮

సీ. నగరాజు నైనఁ బన్నగరాజు నైనను ధైర్యవాక్పటిమలఁ దఱుమఁగలరు
రుద్రుని నైన సముద్రుని నైనను శౌర్యగాంభీర్యాప్తి జరుపఁగలరు
ఇంద్రుతో నైన నుపేంద్రుతో నైనను భోగభాగ్యస్ఫూర్తిఁ బోరఁగలరు
అజునితో నైనఁ జిత్తజునితో నైనను నిర్మాణరూపము ల్నెఱపఁగలరు
ఘనులు సర్వక్రవిక్రమక్రమమదారి, చక్రదళనక్రియావక్రజయపరాక్ర
మక్రియోగ్రాముద్ర నిర్నిద్రమద్రయశులు, శూద్రు లప్పూరిఁ గలరు విశుద్ధమతులు.

క. మృదుపద మై మాధుర్యాస్పద మై చెలిజంఘ రసము చాలఁగఁ జిలుకున్
మృదుపద మై మాధుర్యాస్పద మై యలరారు రచనవహువు దలిర్పన్.

అనుప్రాసము:—౧- ౯. ౧- ౧౭౨

సీ వెలిమబ్బు బలుసుబ్బు వడిగెబ్బు రుచి నబ్బురం బొసంగెడు వసనంబుతోడఁ
దెలిచెట్టు వలిగట్టు వెలిపట్టు వెలివెట్టు మేలిచాయలతోడి మేనితోడ
బలుమేనితోవతేనిచెలు వేసఁ దెగఁ బూనినగఁబూను దిఱునవ్వు మొగముతోడ
నునువంకగల పొంకమునఁ గొంక కకలంకకాంతు లీనెడు పువ్వుఁగబరితోడ
వీడని యపారకారుణ్యవృష్టితోడ, నింపుగ వసింపు నాహృదయంపుమేడఁ
దొంటిచదువులగమికాని యుంటిగరిత, గరితరతనంబ నాయంబ గురునితంబ.

లోకోక్తులు నర్థాంతరన్యాసములు:—

అభ్యాగతః స్వయం విష్ణుః
లుబ్ధులకు సౌఖ్యం బబ్బునే స్వప్నమందున్. ౪-౯౨
జడమతు లైన వారలకుఁ జక్కఁగఁ జిక్కునె సద్విచారముల్. ౧-౧౭౦
ఉచితస్థితిఁగాంచ జడుండు నేర్చునే. ౪-౧౦౭
పూఁబోఁడు లధికసాహసలు గారె. ౨-౧౪౭
జడునకు విజ్ఞాన మబ్బునెట్లు. ౩-౧౦౫
విధాతృఁడు విధించినకార్యము రిత్తవోవునే. ౩-౧౧౫
త్రోలఁగ దెచట బాధ రాగదోషత గొన్నన్. ౧-౩౦౭

వర్ణనలు:—అక్క డక్క డఁ గావ్యములలో నుండఁదగిన యష్టాదశవర్ణనములును జూపెను.

కథాంశము:—శ్రీకృష్ణుఁడు కాళిందీకన్యను వివాహము చేసికొనిన చరిత్రము.

కవి తా నాంధ్రవ్యాకరణమునకుఁ గొప్పవ్యాఖ్యానము చేసియుఁ గవిత్రయప్రయోగములకు మించిన దారులు కొన్ని త్రొక్కినాఁడు. వానిలోని గొన్నిటినిఁ దనవ్యాఖ్యానమున సమర్థించెను. అందు విసంధికిఁ గొన్నియుదాహరణములు:—౩-౭ లో, నీవు-అరసి; ౧ ౨౨౮ లో, మంజుపదము-అలభుజంగప్రయాతము;౧-౧౧౬ లో,పోరగలరు-అజునితోనైన; ౧ ౧౮౭ లో, గుబ్బల్-అప్రకృత; ఇట్టివిమఱికొన్ని గలవు. ఈవిషయమై తాను దనకావ్యమందు

౧-౫౮ లో "అసిద్ధోపమత విసంధితయు గుణతఁ బరఁగె నరిదిగఁ.

౧-౧౮౮ లో"మానదుష్టో విసంధితః-" అనియుఁ జమత్తరించినాఁడు.

అహోబలపండితీయము 187 పుటలో "సంధ్యభావోపి నదోషాయ" "సంధి లేకుండుటయుఁ దప్పు గాదు" అని సమర్థించెను. ఆప్రకరణముం బట్టి చూడ నీవిసంధి వాక్యాంతపాదాంతంబులందు దోషము కా దని భావ మయినట్లు తోఁచుచున్నది.

తత్సమాచ్చులకు సంధి:—

౧-౧౭౩ సరసతెపకల, ౨-౨౧౨ ఆపదెడసి, ౨-౧౩౩ మనసీలవేణిదె, ౩-౧౩౨ వ్యాకర్తామునిని, ఇత్యాదులు చాలఁ గలవు. దీనివిషయమై అహోబల పండితీయము 189 పుటలో "సంస్కృతసమాంతస్థిత స్యాచోపి క్వచి త్సంధిః- (తత్సమపదాంతములందున్న యచ్చునకును గొన్నిచోట్ల సంధి రావచ్చును) "గంగనుకాసె- శ్రీరంగభర్తంచు-శౌరిచ్చుశుభములు. "ఇత్యాదికవిప్రయోగాత్-" అని యున్నది.

ఉత్తమపురుషైకవచననకారసంధి:—

౧-౩౨౩ ఉదయమంది తనంతపదంబుగంటి, అందితిన్ + అనంతపదంబు.

౨-౨౩౦ నిల్పితింతవడి. నిల్పితిన్ + ఇంతవడి.

౩-౧౬౫ పోయితప్పుడు- పోయితిన్ + అప్పుడు.

దీనివిషయము, అహోబలపండితీయము 190-194 పుటలలో నిట్లున్నది.

ఉత్తమపురుషేతు "ప్రాయస్తు స్యా త్కిమాదిక స్యైతః" ఇతి సూత్రేణ

సంధిః. చేసితినచ్యుతార్చనము=చేసితచ్యుతార్చనము."(పైసూత్రమున ప్రాయః అనుపదముచే) "కొలిచితినబ్ధిజన్-కొలిచి తబ్ధిజన్. ఇత్యాదౌ విభాషేతి ప్రయోగతో వగంతవ్యమ్."

ఇంతియుకాక, యీవిషయమునఁ గవిబ్రహ్మ తిక్కనసోమయాజి భారతము విరాటపర్వములో "సైరించి తీవుగాన (5-250) అని ప్రయోగించెను. దీనికి సంస్కృతభారతములో విరాటపర్వము ౭౧-౨౩ శ్లో. "అపరాధ మిమం క్షమే" అని యున్నది. తిక్కనసోమయాజికిఁ గృతియిచ్చిన కేతన దశకుమారచరిత్రములో ఆ. 7 పద్యము 52. (నేను) "పొందఁజేసితింక.....ఎవయాడ గఁజొచ్చెద." అనియును-పిదపఁ బ్రామాణికకవులలో నగ్రగణ్యుఁడగు నెఱ్ఱాప్రెగ్గడ- హరివంశము, ద్వితీయభాగము ఆ ౮-౧౩౯ లో "నేను దొడరితిపుడు" అనియుఁ బ్రయోగించిరి.

కూఁతురి:—౧ ౧౦ సొంపులకూఁతురి; ౩ ౧౯-౨, ౩-౧౯౪ లో, కూఁతుర్ అనియే యున్నది.

ముఁవర్ణకలోపము:—౧-౨౧ శయ్యోపకరణసంసర్గ నిలిపి. ౧-౨౭౩ స్పర్శ. ఇత్యాదులు గలవు.

వులోపము:—౨-౮ శ్రమాంబు.

మఱికొన్ని:—౨-౧౭౮ మూయునకు, ముయు (వీనులుముయువచ్చి) ౨-౧౦౪ కొప్పున నున్నగా నియును ౨-౨౨౦ నెట్లయినఁ గానిము. ౧-౨౩౮, ౩-౧౭౬ మతల్లికి, మ త్తల్లి- ౩-౮౬ చఱకు-"చఱ కగువింటిబల్మిఁ గొని సారము జాఱఁగ"-చేరు, చారు మొదలగువానివలె రూపాంతరమున్నదా. కుమారసంభవము రెండవభాగము ౧౦-౪౮౬ అ-చ్చరువు అని యతియందున్నది. ఇద్దాన లక్ష్యలక్షణగ్రంథముల నొక్కకవి రచించినప్పుడు రెండిఁటికిఁ బరస్పరవిరోధ మున్నంతమాత్రమున నాగ్రంథము లొక్కరు రచియింప లేదనునూహ నిరాకరము.

౧ ౨౯౧"బృంగిళపించి తత్తనువు వీడిన" అనియున్నది. ఈగ్రంథమునందే షష్ఠాశ్వాసమున "బ్రుంగి...భూధరము" అనియే యున్నది. కావున "బ్రుంగి తపించి తత్తనువుఁ బోవిడి" యనుట సరళపద్ధతి.

౨-౧౧౫ గీ...దోసమేమి, యవతెయేనియు వెన్నుని యవ్వనాఢ్య" అని యున్నది. "యెవ్వతేనియు వెన్నుని యవ్వనాఢ్య" అని తోఁపవచ్చును గాని

యవ్వనపదము సంస్కృతసమాసమం దుపయోగించుట యశాస్త్రీయము కావున "అతివ యేదియు వెన్నుని యావనాఢ్య" అని కాని "అతివ యెవతెయు వెన్నుని యావనాఢ్య" అని కాని, లేదా "ఏవనితయేని వెన్నుని యావనాఢ్య" అని కాని యనినచో సరిపోవును.

౨-౮౬ మాత్రపితరులు అనుచోటఁ మాతరపితలు అనఁదగును.

ఛందోవిశేషములు:—

౨-౩౫ కాంతకు- తలపోంతలు- బట్టంతలు- రోంతలు- అని దీర్ఘ పూర్వబిందుప్రాస మిందుఁ గలదు. కాని యట "కాంతకు" అనుచోట మొదటిపాదమునఁ "నాతికి" అని సవరించినచో సర్వబిందుపూర్వకప్రాస మగును. మాతృకలోఁ "గాంత" కనియే కలదు. దీనిబట్టి దీర్ఘపూర్వకబిందుప్రాసము ప్రాచీనతమకావ్యలక్షణ మనువాదము పరాస్తము.

రలయతి:—౧-౧౦౧ లో- గీ. లలితసుమగుచ్ఛ పరిమళ రాజితంబు ౧-౨౩౬ లో- రాణగాంచిన నాయింటిలక్ష్మి రావె. ౧-౨౮౭ లెక్కింపఁగరాదు మాధురీగుణమనుచుꣳ. ౨-౧౮౭ లలితవైఖరిగనియు నబ్రంబుగాఁగ.

ఈవిషయము- అహోబలపండితీయము 137-38 పుటలలో సాధించుచు, "ఏతేన రాయంచకాళ్ళఁ దాలకయుమున్న" ఇత్యాదికవిప్రయోగానాం న కించి ద ప్యసామంజస్య మితి ధ్యేయం" అని తనభావమును సోదాహరణముగఁ బ్రకటించినాఁడు.

మువర్ణయతి:—

౨-౧౦ గగు । ర్పుష్మెయి పైఁడిదువ్వలువ మూఁత దలిర్పగ-

౨-౫౭ క. ముదమున లోకంబులెల్లఁ బొగడుట నిజమై-

౨-౨౧౦ ఇ । మ్ముదితకుఁ దత్పదానుగత భూరిభుజంగ విషాగ్నికీల-

మొదలగునవి కలవు.

ఈకవి తనశృంగారప్రధాన మగుమహాకావ్యమునందు శ్రీమహావిష్ణువు పరతత్త్వ మనియును (I-278) అదిసాధింప జ్ఞానభక్తులు సాధన మనియును (I-281) జెప్పి విష్ణుభక్తినిగురించి యిట్లు చెప్పెను.

సీ. బహుసంభవార్జితబహుపాతకవ్రాతవిపినమహావహ్ని విష్ణుభక్తి
మానసరాగాదిమాలిన్యపరిహారవిమలాంబుపూరంబు విష్ణుభక్తి
తాపత్రయోదారదావవైశ్వానరవిపులధారావృష్టి విష్ణుభక్తి

చతురర్థనిక్షేపసంపాదనక్రియావిదితాంజనంబు శ్రీవిష్ణుభక్తి
సకలసత్కర్మసాద్గుణ్యసంపదలకు, వేల్పుమొదవులమేల్బంతి విష్ణుభక్తి
సద్గురుకటాక్షసముపాత్తసాధుబోధ,విద్యలకునెల్లఫలము శ్రీవిష్ణుభక్తి 3-౨౦౨

ఈమహాకావ్యమునకుఁ బరిషత్తువారెంత ప్రయత్నించినను రెండవప్రతి దొరకలేదు. దొరకినప్రతిలో లుప్తభాగము లున్నతావులఁ గొన్ని పూరించి వానికిఁ 'గుండలాకారచిహ్నము లుంచినాఁడను. లేఖకదోషము లధికముగా నున్నవి. కేవలము దుష్టము లని తోఁచిన వానిని దిద్ది మిగిలినవానికి మాతృకలోని స్వరూపములు క్రిందఁ జూపితిని. ఇది యాఱాశ్వాసముల గ్రంథము. ఈప్రథమభాగమందు మూఁడాశ్వాసములు మాత్రమే యున్నవి. మిగిలిన మూఁడాశ్వాసములును రెండవభాగముగాఁ బ్రకటింపఁబడును.

ఇందుఁగల మఱికొన్ని విశేషములును, ఉత్తరభాగవిశేషములును, ద్వితీయభాగపీఠికయందు వివరింపఁబడును. గ్రంథసంస్కరణమందును, పీఠికయందును గల గుణదోషములగుఱించి వేఱె మనవిచేయ నక్కఱలేకుండ నీమహాకవి పద్యమునే యిందుఁ బొందుపఱుచుచున్నాను.

ఉ. తప్పనిచోటఁ దప్పనుచుఁ దప్పనియీరస మూనఁబోకుఁడీ
తప్పినఁ దప్పు గల్గెనని తప్పనిసత్కృప మీరు దిద్దుఁడీ
యొప్పు టొకింత గల్గ మది నుబ్బెఁడు పండితులార మీకు నేఁ
దప్పనిశిష్యుఁడన్ గురులఁ దప్పిన శిష్యునకీర్తి కీర్తియున్. ౧-౨౯

ఇట్లు, భాషాసేవకుఁడు,
శ్రీపాద పాపయ్యశాస్త్రి,
శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటుకార్యస్థానపండితుఁడు,
పీఠికాపురము.

-: విజ్ఞాపనము :-

ఈ కాళిందీకన్యాపరిణయము మాతృక పరిషత్కార్యనిర్వాహక సభాధ్యక్షులగు మ॥ రా॥ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు తాము డిప్యూటీకలెక్టరుగా నున్నపుడు వినుకొండతాలూకాలో సంపాదించినారు. కాగితపుఁ బ్రతి; ప్రాఁతగిలినది. నడుమ నడుమఁ గొన్ని పత్రములు లేవు, పద్యములు లేవు, పద్యములలోఁ గొన్నితావుల వాక్యములు లేవు, వాక్యములలోఁ బదములు లేవు. కొన్నిపదము లర్థముకాని విధమున లేఖకప్రమాదమున వైరూప్యముం బొందినవి. చూ పుట ౮౩ పద్యము ౩౪ "సంకుసకసద్గృహగ్రామసంకులంబు." ౩౧ పుట ౧౫౪ పద్యము "యకుయిగ్గుగుణస్ఫూర్తి" - ఇత్యాదులు. రెండవ ప్రతికై యత్నించితిమి, గాని, దొరకలేదు. ఉన్నదానితోనె యీ ప్రథమభాగ మతికష్టముపైఁ బుస్తకరూపమున నింతమాత్రము ప్రకటింపఁగలిగితిమి. తక్కినమూఁడాశ్వాసములను గ్రమముగ ద్వితీయభాగముగఁ బ్రకటింప యత్నించుచున్నారము

ఈమాతృక శార్వరినామసంవత్సరము (శక ౧౮౨౨) ఆషాఢ బ ౨ భృగువారము వఱకు ప్రభంజనము వేంకటసుబ్బయ్యశాస్త్రిగారి కుమారుఁడు లక్ష్మీనారాయణగారు వ్రాసినది. రామయ్యపంతులుగారు వినుకొండ తాలూకాలోని ముప్పడివరమున సంపాదించిరి, కాని, ప్రాఁతకాఁడు చివర——

సీసమాలిక. శ్రీమించుతూర్పునసిరులకుఁబట్టైనకులిశాయుధునివీడుగొట్టెపాడు

ఆగ్నేయదిశయందు నఖలవేదాంతార్థమహిమకునిలయంబు మైలవరము

దక్షిణదిశయందుఁ దనరోలఁగూలంగఁ బెద్దజమ్మలమడక సౌజన్యమడక

నైరుతిపార్శ్వాన నరులనర్థులపట్ల పురుహూతుపుర మెట్ల పూరిమెట్ల

రాజిల్లుకొండలరాయనిపాలెంబు భోజనానకుఁ గల్పభూరుహంబు

వాయవ్యదిశయందు వనర గోకనకొండ నిరతార్థిజనులకు సిరులునిండ

ఉత్తరభాగాన నున్నతస్థితిఁగాంచె నాగులవరము భూనాగపురము

ఈశాన్యదిశయందు భాసిల్లుకీర్తిచేఁ గవికల్పవల్లి కూకట్లపల్లి

అష్టపురపద్మమంతరస్థాయియైన, శాశ్వతైశ్వర్యములకెల్ల సదనమైన

ప్రబలినారాయణపురంబు పాలకడలి, పట్టిమెడనున్న నవరత్నపథకమనఁగ.

సీ. జానకీపతి చేఁత సజ్జరొట్టెలపాలు కొంపలకప్పెల్ల గోడ్లపాలు
సంవాసములు దొంగజాగిలంబులపాలు నయనముల్ జాగరణంబుపాలు
గట్టిపాత్రపుఁద్రాళ్ళు కట్టెమోపులపాలు మృదువైనచేతులు ముండ్లపాలు
భూరిసంధ్యావిధుల్ బురదనీళులపాలు నాలుక దీనోక్తిమేనుపాలు
ఘనతరస్నేహ మది ధూర్తజనముపాలు, చిత్తమే వేళ నతిదీర్ఘచింతపాలు
హరిహరీ దేహమంతయు నలఁతపాలు, మైదవోలున నుండుట మాకుఁజాలు.

అను రెండుపద్యములను వ్రాసియుంచెను. ఇందు ముమ్మడివరము కనఁబడదు. పైగ్రామములలో నక్కాలమునఁ బండితులు భాషాభిమానులు నుండెడివారేమో, కవివంశమువారెవ్వరైనఁ గాని యితరులు గాని యీపుస్తకప్రతిని సంగ్రహించి యుండిరేమో యనునాశ కలుగుచున్నది. లక్ష్మీనారాయణగారు వ్రాసినప్రతికి మాతృక యేమై యుండును. ఎవ్వరైన నాప్రాంతములవారీపుస్తకమునకై యత్నించి సంపాదించి మాకుఁ బంపి యీపనిలోఁ దోడ్పడుదు రని కోరుచున్నాము. ఇక్కవి పండితుఁడు, బహుశాస్త్రవేత్త, అట్టి యతనిగ్రంథమును యథామతిఁ బరిష్కరించుట సాహసమగును. మేము రెండవభాగము ముద్రింపఁబోవునప్పటికి దీనిప్రత్యంతర మెవ్వరైనఁ బంపినచోఁ గృతజ్ఞులమై యుందు మని విన్నవించుచున్నారము.

కార్యదర్శి,
ఆం॥ సా॥ పరిషత్తు, కాకినాడ.

విషయసూచిక.

శ్రీరస్తు

కాళిందీకన్యాపరిణయము.

ప్రథమాశ్వాసము*

దప్రణిపాత నెన్నెదన్.

సీ. నవరత్నకీలితసవ్యకంకణఝుణత్కారికరాబ్జయుగ్మంబుతోడ
బంగారురంగులఁ బొంగార మెఱుఁగెడు కమనీయభూషితాంగంబుతోడఁ
జాయఁజెందగు(?) సేవసేయు కైవడి మేల   వివనజంబుతోడ
ముఖకాంతిజలమత్స్యములఁబోలు కన్నులఁ జుంబించు కరుణారసంబుతోడఁ
గాననగుచును నిజభక్తకల్పవల్లి, రామవామాంకతలభాసురతనువల్లి
మల్లికామృద్వి సీత (భూమాతల్లి), కరుణ రక్షించు నను మమ్ముఁగన్నతల్లి.

సీ. రాముదేహమునకుఁ బ్రాపౌట నాత్మశేషత్వంబుఁ దెలుపు లక్ష్మణమహాత్ము
నతిశుచిగుణసంపదాస్పదత్వముఁ బూని నిజశంఖభావంబు నెఱపుభరతు
సద్వృత్తతామనో   నిజచక్రరూపంబు మెలపు శత్రుఘ్నవీరు
నిజకన్యాభావంబు నిజసహోదరుమాని రాముఁజేరుటఁజూపురాక్షసేంద్రుఁ
గామరూపసమాసక్తిఖలవృత్తి, నాత్మదివిజత్వ మందఱ కాత్మ మెఱయఁ
జేయుధన్యులనలయా(ంజనేయము)ఖ్య, రామభక్తులమదిలోనఁ బ్రేమఁదలఁతు.

క. ప్రాజ్ఞుల విశ్వానిఁ దైజసుఁ, బ్రాజ్ఞుని సౌమిత్రినేషు భరతాహ్వయునిం
దజ్ఞస్తుతు శత్రుఘ్నస,మాజ్ఞు న్సది నెంతు నీప్సితార్థము లొదవన్.

సీ. ప్రచ్యవత్సం(?)   త్రవిరుద్ధవర్ణాతిసంరుద్ధ మగుచు
నప్రతీతం బౌచు నతివేలముఖ్యార్థహతియౌచును బ్రకర్షహాని యగుచుఁ
†బ్రతిహతవృత్తమై ప్రక్రమభంగమై వ్యాకీర్ణవాక్యసంవాస మగుచు
నవిచారితవిధేయమై   చర భిన్నమై హేయతాపన్న మగుచుఁ
గుకవికావ్యంబు కైవడిఁ గూలె లంక, యేమహాత్మునివాలాగ్ని యేర్చునపుడు
నతని సేవింతు రామనామైకపేయు, నానతవిధేయు ననపాయు నాంజనేయు.

శా. లంకాలంక్రి   ణోల్లాసోరువాలాగ్ని ని
శ్శంకుండై కపిసార్వభౌముఁడు ధరాజాతామనశ్శోకధూ
మాంకజ్వాల గతావశేషముగఁ జల్లార్చె న్విచిత్రంబుగాఁ
గైంకర్యార్చితరామచంద్రుఁ డతఁ డుత్కంఠ న్నముం బ్రోవుతన్.

---

* మొదట గ్రంథపాతము గలదు. †బహూతవృత్తమై–మూలము.

చ. జలరుహనాభనాభిజలజాతమధువ్రతభావ మూనుటం
గలిగెను గూఁతుకేల్గొనెడుకామన మాట వహించు టారయన్
జలరుహసూతి నీ కనుచు శారద తచ్చనలాడ మాటికిం
గలకల నవ్వు ధాత మెప్పడు మాకు నీవృతన్.

చ. కన దతిచిత్రత న్మృదులగాత్రమునం దొకగుబ్బ కర్కశం
బన దృఢసాహితీమయత నందుట మార్దవవాసగీతమై
తనరెడుగుబ్బ రెండవది దాల్చె దృఢత్వము చాల (వింతయూ)
ననుచును మాటబోటికుచ మంటెడు నల్వ మదిం దలంచెదన్.

చ. అతికఠినంపుఁ దర్క మగునారయ నీమరదాళి తత్కృతా
హతులను సీత్కృతు ల్వొడమె హా మధురోష్ఠము బ్రహ్మకారం
లేని సౌఖ్యముల పట్టయి తేనది యాననంచు నే
యతివ మృదూక్తిఁ బల్కు విధి *నవ్వరవర్ణిని వాణిఁ గొల్చెదన్.

సీ. వెలిమబ్బుబలునుబ్బు వడి గెబ్బు రుచి నబ్బురం బొసంగెడు వసనంబుతోడఁ
దెలిచెట్టు వలిగట్టు వెలిపట్టు వెలివెట్టు మేలిచాయలతోడి మేనితోడ
బలుమేనితో వతేనిచెలు వేని దెగఁబూనినగఁబూనుచిఱునవ్వుమొగముతోడ
నునువంక గలపొంకమునఁ గొంక కకలంకకాంతు లీనెడుపువ్వుఁగబరితోడ
పీడని యపారకారుణ్యవృష్టితోడ, నింపుగ వసింపు నాహృదయంపుమేడఁ
దొంటిచదువులగమికానియింటిగరిత, గరితరతనంబ నాయంబగురునితంబ.

చ. సిక నెలకొన్న (క్రొన్నెలను) సింగపుగో రని సారె కుల్కకై
మొకము నిరీక్షణద్వయము మేనకకూఁతురి బెళ్కుఁజూపుచా
యకు మరలించి దాని కుడియారని సిగ్గు ఘటిల్లఁ జాపల
ప్రకటత మానఁజేయు గిరిరాజసుతాశ్రయు నాశ్రయించెదన్.

శా. పంచబ్రహ్మసమాఖ్యపంచపృథివీవాక్యాదితత్త్వాధిపో
దంచత్పంచమహార్ణశోభితసురాధ్యక్షత్వసంశోభితుం
బంచాక్షర్యభిధానమంత్రవిదితుం బంచాక్షరాద్యక్షరా
కించిద్బోధితు సాంబు నేమనములోఁ గీర్తింతు (నశ్రాంతమున్).

చ. మగఁడు సగంబుగాఁ దపము మానక చేసియుఁ దత్ప్రియత్వముం
దెగఁగొని మేటిచట్టునకుఁ దీవ్రపుఁ గూరిమికూఁతు రేనియుం

---

*యువ్వరవర్ణిని-మూ.

దగు లగువారి నేరములు తాళుచుఁ గోరికె లెల్ల నీను నే
మగువల మేలుబంతి (శాంభ)వి మమ్ము నేదుర్తన్.

చ. అతనువిభూతి నైన నలఁదినంతన తద్విజయంబు గల్గ దే
నతనువిభూతిమూర్తిమతి నై యతనిన్ జయలక్ష్మి చెందఁగాఁ
బ్రతినవహించి తద్గతిని బాయక నాయకు నై నగంబు
. సుందరీమణి మనంబున నెంతు నభీష్టసిద్ధికిన్.

గీ. వత్స మొక కేల నొకట మువ్వంకకోల, శిరమునందుండు తెల్లచేసినజలంబు
పశుపతిత్వంబు నీక సంబంధ మెట్టు, లనుచు గేస్తుని నగు చెలి నాశ్రయింతు.

మ. తృణ(తుల్యంబగు) బుద్ధిజాడ్యతమ మెంతే దూర నై పోవఁగాఁ
దృణమాత్రంబుగ విద్యలిచ్చి జడులన్ దివ్యత్కృపం బ్రోచు నే
గుణమా నా కని ముజ్జగంబుల కసంకోచంబుగాఁ దెల్పఁగాఁ
దృణమాత్రాపచితిం బ్రమోదిలుమహా(దేవుం బ్రశం)సించెదన్.

శా. శ్రీరామాయణకావ్యకల్పలతికాక్షీరాంబురాశిన్ మహా
దారుం బ్రాకృతశబ్దశాసను గుణాధారు న్నమస్కారసం
భార ప్రక్రియఁ దృప్తిచేసెద మహాభారత్యఖండాన్వయో
(ద్ధారున్ స్ఫా)ర వచోవిలాసు మదిలోఁ దార్కొండు నావ్యాసునిన్.

గీ. ధరణి కేతెంచు కవితాభిధానహంసి, కతులవిశ్రాంతిభూము లై యద్రి సజ్జ
లనెడిసరసులు క్రమమున నబ్బె నట్టి, యార్యవర్యుల వాల్మీకి వ్యాసు నెంతు.

సీ. మానాదిషోడశమహితపదార్థశోధనవృత్తిగల దను మునివరేణ్యు
సామాన్యముఖములౌ షట్పదార్థంబులు దెలియంగ నది యని పలుకువాని
గర్మవిజ్ఞానము ల్గలిగించు రెండును నిశ్శ్రేయసంబను నేర్పులాని
గర్మంబు జ్ఞానాంగగతిఁ దాల్చు జ్ఞానంబు తారకం బని మెడు తాపసేంద్రుఁ
బ్రకృతి మహదాదితత్త్వసంపద్వివేక, మమర నిర్వాణమని పల్కునట్టివానిఁ
జిత్తసంశుద్ధి యల(రారఁ జేయు)వాక్య, పటిమ యలవడహృద్వీథిఁ బ్రస్తుతింతు.

గీ. ముదము ద్రష్టకునొసఁగుచుమూలకార, మర్మభేదన మొనరించుమహిమగాంచు
నేమహాత్ముని దర్శనం*బిచ్చు లోనఁ, జాలఁ బ్రార్థింతు నయ్యహిసార్వభౌము.

గీ. కూడు నెవ్వానిసద్వృద్ధి గుణనిబంధ, నంబు నాద్యంతముల వివృతంబు సంవృ
తంబు వివృతం బె కడుసంవృతంబు మాన, నట్టిపాణినిమునిచంద్రు నాశ్రయింతు

సీ. త్రిప్రకారత నాత్మ దీపితంబుగఁ జేసి మూఁడుగుణంబులు మొనయఁజేసి
పటుతరజీవికోపాయవృత్తు లమర్చి సాంగరూపక మెసంగంగఁ జేసి

---

*బిచ్చులోన - మూ.

యుచితనానావర్ణయుక్తు లొప్పఁగఁ దీర్చి యుత్తమాధికభేద మొనరఁజేసి
మఱియు నలంకారమంజిమ ల్వెలయించి శయ్యోపకరణసంసర్గ నిలిపి
తెలివి శబ్దార్థమయకావ్యదేహరచన, చేసి నిర్దోషభావతఁ జేసి విధికి
నవమతియొనర్చు కాళిదాసాద్యనేక, సుకవిమూర్ధన్యులనుతింతుఁ బ్రకటసూక్తి

చ. ప్రకృతియుగంబు దీర్చుమునివర్యులకు న్నముఁ జైనపుణ్యుని
న్వికృతికి శిక్షగాఁగఁ బదవిద్య రచించినవాని నంధ్రవా
క్ప్రకటకవిత్వకల్పతరురాజముబీజము సర్వవాక్యశా
సకబిరుదాంకనన్నవిచక్షణచంద్రు నమస్కరించెదన్.

గీ. ప్రాణివర్ణకతద్ధరభవ్యనామ, సరళపరుషామహాస్తహత్ స్థిరమయాంధ్ర
వాగ్జగత్కర్త భూకవివాగ్వినేతఁ, జాఁగి మ్రొక్కెద నల శబ్దశాసనునకు.

గీ. వికృతికాధారతవహించి వికృతరహిత, శుద్ధభావత బ్రహ్మంబుసాటిగుఁ గాంచి
జగములోనఁ బ్రకాశిల్లు సర్వవిదులు, నన్నయాథర్వణాద్యుల సన్నుతింతు.

గీ. ఎన్న వికృతివివేకంబుఁ గన్నవాని, కమరు భావి క్రియాజ్ఞాన మనుచు జ్ఞాను
లభినుతింపఁగ వెలయు మహర్షితుల్యు, సన్నుతింతు నథర్వణాచార్యవర్యు

గీ. *సరసమతిశబ్దశాసనజాతమాత్ర, నంధ్రకవితాశిశువుఁబ్రీతియమరఁ బెనిచి
చాలఁ బ్రౌఢ నొనర్చినచతురమతులఁ, దిక్కయజ్వాదికవులఁ గీర్తింతుఘనుల.

ఉ. అప్పటివారలే నుతులకర్హు లనర్హులు సన్నుతింపఁగా
నిప్పటివార లన్న నది యెంతటిమాట యఖండపాండితుల్
దప్పని కారణంబు లగుఁ దద్భజనంబున కంచు నెంచి నే
నిప్పటిపండితోత్తముల నెంతు నిరంతరభక్తియుక్తతన్.

మ. గుణదోషంబులఁ దెల్పలేనిఖలులం గోపింపఁ గీర్తింపఁగా
నణుమాత్రైనం బనిలేదు దోషములయం దత్యంతసాధుత్వమున్
గుణజాలంబుల దోషభావముఁ గడుం గూర్పంగ నేర్పొప్పు స
ద్గుణవత్పండితవర్యసన్నుతిఁ గొనం గోర్కుల్మదిం బుట్టెడున్

ఉ. తప్పనిచోటఁ దప్పనుచుఁ దప్పనియారస మానఁబోకుఁడీ
తప్పినఁ దప్పు గల్గెనని తప్పనిసత్కృప మీరు దిద్దుఁడీ
యొప్పు టొకింత గల్గ మది నుబ్బెదు పండితులార మీకు నేఁ
దప్పనిశిష్యుఁడన్ గురులఁ దప్పునె శిష్యునకీర్తి కీర్తియున్

---

*ప్రకటమతిశబ్దశాసనజాతమాత్ర మంత్ర-మూ.

గీ. ఏమహాత్ముని దర్శింప నెసఁగు నక్షు, పాదకణచర జైమినివ్యాసమౌని
కపిలఫణిరాజదర్శనఘటితమోద, మతని మద్గురు మాధవు నభినుతింతు.

చ. కొదవ తెలుంగ కెప్పుడు నకుంఠమహాహ్లాదయుతై భవంబు వే
పొదలఁగ భూరిసత్కళలు పూని తమోహతిలేక యార్జవం
బొదవఁ గళంకిత స్వదలి యూర్జితవాగ్మిజయోగ విలంపుగా
మదిఁ గొను మద్గురుం దలఁతు మాన్యుని మాధవయజ్వచంద్రమున్

సీ. తర్కపాతంజలకర్కశశస్త్రతరమండలంబున జిర్కబండ లాడి
గురుభట్టవాగ్గుంభగురుతరవనములో నింబుమీఱఁగ విహారంబుచేసి
యతులసాహిత్యవిద్యాచారుదీర్ఘిక లాలితప్రీతిచే నోలలాడి
కపిలసాత్యవతేయఘనతంత్రవాక్సుధాధారలఁ గోరిక లారఁగ్రోలి
చెలఁగుయద్రపనాభామయుఁలఁతమాలి,యతనిశ్రీరామచంద్రపాదాంబుజాళి
సుజనతల్లజసన్నుతసుగుణపాళి, నభినుతించెద మాధవయజ్వమౌళి.

శా. మోహాంబోర హృదంబుజాంతరములో ముష్మాటికిం గొల్చెద
న్మోహాదిప్రతిషిద్ధదోషగుణసమ్మూర్ఛానిరాసక్రియా
సాహిత్యప్రతిపన్నచిద్రసఝరీసంబంధకృన్మానసు
„న్సాహిశ్రీరమృతా సతా” మితి వచస్సంపాదితశ్రీయుతు
న్సాహిత్యాంబుధిపారగు న్సకలశాస్త్రజ్ఞు న్గురు న్మాధవున్.

గీ. ఎవ్వనియశంబుజగమెల్లనెనసిచుట్టు, కొండయవ్వలితమమెల్లఁగొదవపఱుప
నల్పమాధేయమనిపల్కదధికభూష,యతనికొనరింతునతిమాధవార్యమణికి.

గీ. ఏకదినమేళనంబునను నెపుడుఁబూర్వ, పక్షలాలితిఁగొను గళల్పాదియునాలుఁ
దాల్చుశశి నవ్వు నుతచతుర్దశకళైక, హారిఁ బ్రార్థింతుమాధవయజ్వచంద్రు.

క. కవివాక్పతులై యెవ్వని, సవిధస్థితులైనపురుషసత్తము లెల్లం
గవివాక్పతులం గేయుదు, రవురా నుతియింతు నతని నస్మత్స్వామిన్.

ఉ. వైదుషి లేకయే కవిత వచ్చె నటంచు వచించువారలం
గా దనఁగూడ దెట్లనినఁ గాకవిపల్కెడు శాస్త్రవాగ్విసం
వాదిదురుక్తుల న్వినఁగఁ బండితమౌళికి మోముదామరం
బ్రోదిగ నవ్వుదేనియలు పుట్టును రూపక మంగితంగొనన్.

గీ. దుష్టకవిత నిషేధించు దొరలసభలఁ, గలుగు సత్కవివరులకు ఘనయశంబు
తద్యశంబునకరయంగదాతయగుటఁ,బండితామాన్యునకు నేనిఁ బ్రణతిదగదె.

వ. అని యిష్టదేవతానమస్కృతియు సనాతనాధునాతన సత్కవీంద్రగురుచర
ద్రపురస్కృతియుఁ గుకవితిరస్కృతియు నొనరించి నే నొక్కబంధురప్ర
బంధనిబంధనాయత్తచిత్తుండ నగుచు, నిప్పు డొనర్పంబూనిన సకలసద్గు
ణాలంకారసంపన్నం బగునిక్కావ్యకన్యారత్నంబునకుం దగిన నాయకర
త్నం బఖిలదేవతాశిరోరత్నం బగు శ్రీరామభద్రుం డగు నని పురాతనకృ
తసుకృతజనితమహాభాగ్యాతిశయంబువలనఁ దెలిసినవాఁడ నగుచు నప్ర
మేయప్రభావుం డగు నమ్మహానుభావునకు షష్ఠ్యంతంబు లగు పద్యంబులు
విన్నవించెద.

క. వీరాదివీరునకు నని, వారితసద్ధైర్యశౌర్యవచ్ఛత్రుచమూ
మారణకారణదారుణ, భూరిబలోదగ్రునకును బుషితోగ్రునకున్.

క. మిత్రాన్వవాయనలినీ, మిత్రునకుఁ గటాక్షితాత్మమిత్రునకు ధృతా
మిత్రునకు వృత్రశత్రుజ, మిత్రతనూజాతశత్రుమిత్రాఖ్యునకున్.

క. మాయాగృహీతమానుష, కాయునకుం గుశికతనయకర్తృకయాగా
పాయపరపరహితాకుచ, వైయర్థ్యవితానకీర్తివరదాయునకున్.

క. రామునకు నింద్రనీల, శ్యామునకు నరాతిసోమసంవ్రాతఘన
స్తోమసమీరున కత్యభి, రామగుణారామునకును రఘురామునకున్.

క. దుగదచ్చిలెక్క కిక్కగు, మొగములరాకాసితేనిముద్దుంజెలిమే
ల్మిగనిగలుమిగులుమొగమున,సొగసులనగువగలునిల్పసొగయనిదొరకున్

వ. అభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధ్యర్థంబుగా లీలారాజన్యసార్వభౌముం డగుచు
రామరూపంబునం బ్రకాశమానుం డగు నద్దేవతా సార్వభౌమునకు నంకి
తంబుగా నొనరింపఁ బూనినకాళిందీకన్యాపరిణయం బను మహాప్రబంధం
బునకుఁ గథావిధం బెట్టి దగు నట్టివిధం బభివర్ణించెద.

—: కథాప్రారంభము :—

సీ. నవనవసృష్టివైభవహేమగర్భ మై సత్యలోకంబుతో సరసమాడు
నార్యాంగనామనోహరనీలకంఠ మై కైలాసనగరివైఖరి వహించు
సంతతశ్రీనివాసస్ఫూర్త్యుదార మై వైకుంఠపురముతో వన్నెకెక్కు
సురుచిరాలంకారసుమనోనివాస మై సురరాజునిలయంబుసొంపుఁ గాంచు
సరససౌభాగ్యవిభవభాస్వద్విభూతు, లన్నియునుగూడివర్ధిల్ల నమరియుండు
సతతసేవాగతాష్టదిక్స్వామిపాలి, కాఁపురం బైనయలద్వారకాపురంబు.

క. ద్వారవతీపదము ప్రశ, స్త్యారూఢ*మతంబుగాంచు నది సర్వమహో
దారసురాసురమానవ, పారము లేవేళ నర్థి†వసియించుటచేన్.

చ. పగడపుదారబంధములుఁ బచ్చలచూరులుఁ బద్మరాగపుల్
జగతులు వజ్రవప్రములు సానలఁదేలిన కెంపుఁగంబము
ల్నెగడెడు నీలవేదికలు నిగ్గులుదేలెడు రత్నవాటిక
ల్సొగసువహింప నప్పురము శోభిలుఁ బట్టణరాజరాజమై.

మ. ధర నప్పట్టణరాజ మంబరగతాత్మచ్ఛాయ నానాకముం
బరఁగం దోయధినీటఁ దోఁచుప్రతిబింబస్ఫూర్తి నబ్భోగిరా
ట్పురముంగ్రమ్మి త్రివిక్రమత్వమున నొప్పున్ సాంప్రతంబేకదా
హరి యందుండుఁగదా త్రివిక్రమసమాఖ్యం బ్రీతచేతస్కుఁడై.

ఉ. మేలిమిరత్నదీధితుల మిన్నులు ముట్టెడు గోపురాళి నే
వేళఁ జరించుతమ్మునికి వేడుక నప్పురలక్ష్మి రక్షగా
నీలపురేకుఁగట్టె నది నేఁడును గానఁగవచ్చు దానినే
చాలనిబుద్ధి లోకము శశం బని పల్కును జందమామలోన్.

గీ. వఱలునప్పురి బలితంపు వార్ధిపరిఖ, రత్నగర్భాదిశబ్దము రాజిలంగ
నబ్ధిమేఖల గాకున్న ననువుగాద, టంచుఁ దదభూషణంబు భరించె ననఁగ.

క. అతిరుచిరచంద్రకాంత, ద్యుతిమై కవియుతము విబుధతోషాకరమై
హితసకలవస్తునికరో,ర్జితమై పురి కల్పవల్లిచెలువు వహించెన్.

గీ. ప్రచురరోచిస్సమాలీఢబాడబంబు, భూరినవరత్నరాశిసంపూరితంబు
హరినివాసంబు చిత్రసత్త్వాశ్రయంబు, నగుచునప్పురిజలరాశినగుచునుండు

మ. రతికాంతాంతవిభూతి సంతతతనుప్రాంతోపగూహక్రియా
రతికాంతం బయి శేఖరామరధునీరమ్యాంబుసమ్మోద మై
ప్రతతైశ్వర్యవృషాంక మై నటన దీవ్యన్నీలకంఠంబు నై
§ప్రతిలేకొప్పు శివస్వరూపవిభవప్రాప్తిం బురం బెప్పుడున్.

క. సకలాలంకృత యయ్యుం, బ్రకటవిశేషోక్తి విబుధరంజన మగు హం
సకరుచిర పదంబై, యకలంకస్ఫూర్తి మీఱు నప్పురి జగతిన్.

మ. ప్రకటౌదార్యవిశేషకాంతి సమతార్థవ్యక్తి సౌశబ్దరూ
పకసారాధికచిత్రచిత్రలిపిసంబంధంబు శ్రీకృష్ణనా

---

* మతుండుగాంచునదె-మూ. † వసియించుటయే. మూ. § ప్రతివేరొప్పు-మూ.

యుక వైశిష్ట్యనితాంతభాసురమునై యప్పట్టణం బొప్పుఁ దా
నకలంకుల్ (ముద్రమ)ంద సత్కవితఁ గావ్యంబుంబలెం జూడఁగన్.

క. హరిదశ్వుఁడు తనయరదము, నరణిఁ బురీసౌధములను సంకటపడుట
న్వైర వమర నొంటిగుఱ్ఱము, నరదమునకు నేకచక్ర మమరించికొనెన్.

ఉ. పచ్చలగో(పురంబు) జిగి పచ్చిక యంచుఁ దలంచి వచ్చు లో
మచ్చికజింకఁ బట్ట వడి మైఁ శశి యూఁకువ సేయఁ జంద్రుమై
నిచ్చలు జాఱు నయ్యమృత మించుక సోఁక సచేతనాకృతుల్
హెచ్చిన పైడిబొమ్మలకు నింతులకు (న్గనరావు భేదము)ల్.

సీ. గోపురోపరిఖేలకోకస్తనులగొప్పవిప్పుకప్పుమిటారికొప్పు లబ్బు
రంపు మబ్బు లటంచు రమణుల సునుమేనుదీఁగెలు గ్రొమ్మించుఁదీఁగెలనుచుఁ
గరికరము క్తగంగాజలశీకరాసార లనుచుఁ
దదుదారతరబృంహితంబులు బలుగర్జితంబు లంచుఁ దలంచి యంబుధరము
లలనలువస్వాధికారమన్యులకునిచ్చె, విచ్చెమూఁగచ్చులనిమదినొచ్చినొచ్చి
వర్షగర్జితమిషము ములుక, వఱలు మేడలక్రిందట నొఱలుచుండు.

చ. సురతరు లంతికస్థలులఁ జొప్పడ నందలి దివ్యభూషలా
తరుణు లొకప్పు డొక్కటియుఁ దాల్పఁగఁ జూడ రలక్ష్మ్య మాటచే
సురుచిరభూష లొల్ల మటు చూచుచు గ్రమ నైనయు
త్తరువులపుష్పము ల్గొనరు తద్దయు వాడినవంచు నచ్చటన్.

ఉ. మేడలయందు నిచ్చలు భ్రమించుకలాపులు డాయఁ జూచి య
య్యేడుగుఱాలతేరియురగేశ్వరరశ్ములు వాఱ వాని వె
న్నాడఁగఁ గుంటిసారథికి నబ్బమి వే పయనంబు సాగమిం
దోడనె తానె పోయి వడిఁ దోయజబంధుఁడు వట్టు రశ్ములన్.

చ. పడమటివెట్టకు న్వెఱచి భామలు సౌరణగండ్లు మూయ న
క్కడ గతి నిల్వఁ గాఁక వడిఁ గ్రమ్మినఁ బోనిడఁ బోవుచుండఁగాఁ
గడుఁ గనిపించె మందగతి ఘర్మమరీచికి గ్రీష్మవేళ న
జ్జడత చిరార్జితం బగుట సంగత మయ్యెడు నిప్పు డేనియున్.

చ. పురిగరుడాశ్మసౌధరుచిపుంజము ఘాసమటంచు నెంచి లో
హరిణము చొక్కళింప శశి యాత్మమనోహరవక్త్రపంకజ
స్ఫురదుపమానవృత్తిఁ గొనఁ జూడఁగఁ జాలక కజ్జలంబుచేఁ
దరుణులు కప్పెనర్చి రది తప్పక చందురునందు *నుండఁగన్.

---

* నిందుగన్ - మూ.

క. బాలికల డాఁగుమూఁతల, వేళల సౌధములయందు వెతకెడువారిన్
లీలఁ గెకరింతు రచ్చట, మేలిమిబంగారుబొమ్మ మెలఁకువ గొనుచున్.

క. అచ్చటి మదిరాక్షులు నై, యచ్చరకన్యకలు నాటలాడఁగ భేదం
బిచ్చఁ గననయ్యెఁ జూపఱ, కచ్చపుఁగనుఱెప్పపాటు లందఱిఁ గొనుటన్.

చ. అనుదిన మింద్రనీలమణిహర్మ్యరుచిప్రతతీతమిస్రసం
జనితహరిద్భ్రమాకులత సౌధగవాక్షముఖప్రచారవృ
త్త్యనుగతఖేదము ల్పడల నంబురుహాప్తుఁడు దక్షిణోత్తరా
యణములఁ బోయెఁ గాన నిపు డవ్వియె యాతని కిష్టమార్గముల్.

ఉ. మానితదివ్యరత్నగణమండితసౌధతలంబుల న్సఖీ
సీనతనుండు నెచ్చెలుల సిబ్బెపుగుబ్బలు డాయుసత్ఫలి
వ్యానతకల్పశాఖల ఫలావళిఁ దుస్మదు రంచితస్ఫుర
త్పీనపయోధరప్రతిమఁ దేలఁగరాఁ గడు నీసుచే బలెస్.

ఉ. వెన్నెలకుప్పలాడునెడ వేలుపుటింతులు దాము గెల్చుచేఁ
గొన్నయనర్ఘరత్నములు గోరికి మీఱఁగ నీరు మేడపై
నున్నపయోజగంధులకు, నొప్పఁగ వీరు జయించి వారిచేఁ
గన్నయనర్ఘరత్నములు గల్గినవాట గ్రహింప రేమియున్.

చ. కడుమిగులావు సౌధములఁ గంజదళాక్షులఁ గూడి యాడుచు
న్నెడఁ గలసొమ్ము గన్గొనుచు మెచ్చుచుఁ గోరని దేవకామిను
ల్నుడువఁగలేరు వారిమది నూల్కొను కోరిక దీని భూషణం
బిడక మెలంగు నెచ్చెలువ యెంచఁగ నొక్కతయేని లే దటన్.

క. అన్నగరిలోని వజిరపు, మిన్నా సౌధములు డాసి మింటం జనుచుం
గ్రొన్నెల తద్రుచు లెనయుచుఁ, బున్నమనాఁ డంటికొన్న పోఁడిమి గనియెన్.

చ. మృగమదచిత్రకంబు గొను మేలుమొగంబుల తేట చూడఁగా
మృగధరదర్పణంబు గని మీనవిలోచన లెల్లఁ దుల్యత
న్మొగములు గానరామి మది మూఁకొను నీసున నీకళంకిచే
నగు నిటు లర్ధబోధ యని యద్దము చూతురు వేడ్క మీఱఁగన్.

క. పిన్నలమెడ కగుఁ బులిగోరు, రన్నన్న యటంచు మెచ్చు చంబుజపాణుల్
క్రొన్నెలఁ బట్టుచు మార్దవ, మన్నను లేదనుచు విడువ నరుగు న్నెలయున్.

చ. అరచలినిగ్గు మానుదురు లందము గాంచునొ కానలేఁడొకో
యరయుద మంచు సెన్నదురు లందముమీఱఁగ నంచు నిల్పుచుం

దరుణులు నొచ్చి ఫాలములు దాఁ గటికించు విడంగఁ బోవునా
యురనెల తన్మృగీమదము నంటినమేను గృతార్థతం గనన్.

మ. తరుణీమంజులలోచనాంచలమిళత్తారశ్యాలాలిత్యముల్
గర మబ్రంబుగఁ జూచి సిగ్గువడుచుం గన్నుల్మూడుంగ న్సుధా
కరులో *జింక చలింపకున్కిఁ గనియె న్గాకున్న సౌధాగ్రవి
స్ఫురదుచ్చావచసింహపుత్త్రికల పెంపుల్చూచి కాలూఁదునే.

చ. జనములు శూన్యముల్ శశవిషాణముఁ బోల్తురు కల్మి లేమియుం
గననగు నంచు హస్తకటకంబుల పచ్చలడాలు ఘాసమం
చనువుగ మూరుకొంచు వినతానన మా శశిలో శశంబుఁ జే
ననగొనునంటి చూతురు మనంబునఁ గౌతుక మొప్పఁ గన్నియల్.

క. జలజాక్షులు ముఖరాగం, బుల తా లెల్లం గరంగఁ బూనఁగ నాత్మో
పలమాత్రముఁ గరఁగించిన, నెల సాటియె యట్టివదన నీరజములకున్.

క. పురగోపురహైమాంబుజ, పరిరక్షణసేయు దేవపతికరివలనన్
హరిమధ్యామధ్యంబులు, హరివిభ్రమ మొదవఁ †జేయు ననుదిన మచటన్.

గీ. గంధవతిపంకవతియనగగనగంగ, గుణముదోషంబువింతగాఁగూడుకొనియె
సౌధకోకస్తనీతనుస్నానగళిత, దివ్యచందనపంకం బుదీర్ణమగుట.

చ. గగనము నొందు నేటఁ బురకాంతలు సంతసమొప్పఁ గ్రుంకఁగా
మొగములు వింతతమ్ములని మూఁకొన మూఁగును దేఁటిగుంపు లిం
పగు నదిలోని హైమజలజావళి రోయుచుఁ జారునాసిక
న్నగసులచన్పకంబు లని స్రుక్కుచు మూఁకొనలేవు భీతిచేన్.

క. పురసౌధచిత్రరత్న, స్ఫురదమితవిభాకదంబపుషితము లగుచుం
గరము లిరవొందెఁ గావున, హరిదశ్వుఁడు చిత్రభానుఁ డనఁగా బరఁగెన్.

చ. గురుతరగారుడాశ్మకృతకుట్టిమభూముల గొండ్లిసేయున
త్తరుణులనవ్యగానము ముదంబున వించుఁ జలింపకుండెఁగా
కరుదె పయోజబాంధవరథాయతదృక్ఛ్రుతిరశ్మి లెల్ల న
వ్వరమణిజాలదర్శనము వాటిల గాటపుభీతిఁ బోవుటన్.

గీ. అగు మహాపద్మపద్మశంఖాదినిధులు, కొలఁకు లిరవొంద నీలముకుందనిధులు
సౌధములుగుందనిధులనుజారువనులు, వరనిధియనంగఁబురమంతవఱలుచుండు.

---

*మూలములోఁ బలుతావుల "చింక" యని కాన్పించుచున్నది. †జేసియనుచిన. మూ.

మ. తరుణీరత్నమనోజ్ఞకంఠనవరత్నస్ఫారహారంబు ల
చ్చెరువుంజక్కెరవింటికయ్యముల విచ్ఛిన్నంబుగా జాఱు న
వ్వరరత్నంబులు శోధనీముఖముచేఁ బ్రాభాతవేళం జెలుల్
శరధిం జార్పఁగ నూత్నరత్ననిధియన్ సంజ్ఞం గను న్వార్ధియున్.

చ. చెలువలు మేడలోఁ జెలిమిచే నిడుసొమ్ము భరించి వేల్పురా
చెలువలు చిత్తరంపడుచుఁ జెల్వగుసొమ్మది వేఁడఁబోయిన
న్వెలవెలఁబాఱెఁ గల్పకము వేలుపుగిడ్డియు మోము మోడ్చెఁ గే
వలము ఫలస్వభావమున వర్తిలె నిర్జరలోకరత్నమున్.

శా. కేళీభూధరముల్ విరాజిలుఁ బురిం గేళీవిలోలాంగనా
పాళీచారుతనూపరీమళమిళత్పాథఃప్రపూరాపగా
నాళీకాక్షులఁ గాంచి తోయనిధికి న్నవ్యప్రమోదంబుగా
హాళిం బెండ్లి యొనర్చి పూర్వసరిదాహ్లాదంబు స్రుక్కించుచున్.

క. ద్వారకచుట్టు మెలంగెడు, చారువిశేషమునఁ దద్రసాదరజాతో
దారనదులంటఁ దోయధి, కోరికతోఁ గ్రొత్తపెండ్లికొడుకై యలరెన్.

క. అరుదందుచుఁ బురియందము, నిరతంబును నిర్నిమేషనిస్నిద్రములై
పరఁగెడుకన్నులఁ జూడఁగ, సురలు నిమేషంబు నిద్రసోఁగయరు దానన్.

లయగ్రాహి. ఇందుమణివేదికలయం దొనరి యిందుముఖు
లందమగుగానముల నిందుమణు లెల్లం
బొందుగఁ గరంగనట సుందరపుమోముజిగి
చందములు చూచుకొని చందురునియందీ
చందమగుపొందికలు చెందినవొ లేవొ కనుఁ
గొందమని చూచి బెళుకుందనము కంటం
జెందెడిది జింకపరి సందడిక నిందుఁడని
సుందరులు గేలిగయికొందురొగి వీటన్.

క. అర్థపతియైన సరియే, యర్థివదాన్యులకు నెవ్వరాగ్రణి నరం
బర్థులు వేడినయప్పుడె, యర్థులఁ జేయుదురు వారి నతిచిత్రముగన్.

చ. తలఁపగ నర్థవాచకపదంబుల గాణత గాంచె దాతలం
బలుకుపదంబులొప్పె మముఁ బల్కెడిశబ్దములందు గాణత
న్నెలఁగు నటన్న మేము మదిమెత్తుమె వ్యత్యయమైనఁగాక యం
చలరుదు రందు దాతృమహాలద్భుతవస్తువితీర్ణసంపదన్.

క. అతులప్రసాదగంభీ, రత లర్థవ్యక్తి మధురరసముల రసవ
త్కృతులనఁగ సరసులొప్పె, న్సతతము సరసులకు మనము పరసతనలరన్.

శా. సాయంకాలనటన్మహానటజటాసంగంబుచే నావిల
ప్రాయంబై జగి మానుగంగ యట సౌవర్ణాబ్జనాళుల్ గనన్
న్మేయంజిత్త మిగుర్పఁ దత్సరసి యామిన్నేటిమిన్నా సిత
చ్ఛాయామేయుఖగంబు లప్పరిసరస్సంవాసముల్ గైకొనున్.

ఉ. మేడల గాయకు ల్మిగుల మెచ్చఁగ గానము సేయఁ దచ్ఛ్రుతి
న్వేడుకనుండు *హూహుకయువీడని వీణియదండ మప్పుడే
కూడిప్రవాళవత్వ మదిగోలె ఘటిల్లెఁ బ్రవాళసంజ్ఞ యా
జాడనె దండమాత్రమున సంధిలెనెన్నఁ దదాఖ్యయే భువిన్.

సీ. గౌతమమునిభావకలనచే నొకవేళ నొకతఱి కణచరానూనమహిమ
నురగేంద్రవృత్తిచే నొకమాటు నొకతేపఁ గపిలవాచంయమప్రోత్కటవిభూతి
వ్యాసవిజ్ఞానసంపత్తిచే నొకపరి నొకతూరి జైమినిప్రకటవృత్తి
వల్మీకసంభవవ్యాప్తినొకమొడ నొకసారె భరతవాగ్వ్యక్తిమహిమఁ
బ్రొద్దువుచ్చును యువజనమోద మమర, మేటియవ్వీటి మేడలమేలురత్న
పంజరంబుల నెలకొని ప్రతియెఱుఁగక, గణనమించినశుకశారికాగణములు

చ. అతిమధురంబు లౌఫలము లబ్బియుఁ బువ్వులు లేమి దుర్యశం
బతిఘనమంచు సర్వకుసుమాస్పదతం గనె నన్నమాడ్కి మా
రుతగతిఁ బైకివచ్చిన తరుప్రసవంబుల రాజిలు న్వన
స్పతు లగువృక్షము ల్పురముపజ్జల నొప్పవనాళి నెప్పుడున్.

సీ. కౌశికమందారఘనతమైరావతభూషితం బయిసురపురముమాడ్కి
మాధవీపున్నాగమహనీయరూపమై ఫణిరాజశాయిపట్టణమురీతి
స్థిరతమహైమవతీకుమారకశివాస్పదమౌచుఁ గైలాసపదముకరణిఁ
బ్రచురప్రతాపనపాకజాసనసదాలంబమై సత్యలోకంబుపగిది
వెలయు నప్పురిలోపల వేలకొలఁది, యలనపవమానకంపితవిలసదసమ
కుసుమవిసరవినిస్సరత్కుసుమరసత, రంగిణీపుష్పవాటీనికరములు వనులు

సీ. గుణవృద్ధిపదవృద్ధగోత్రవిఖ్యాతమై పాణినిగ్రంథంబు పటిమఁగాంచి
వానాత్మజీవవిజ్ఞానకారణమౌచు నక్షపాదీయంబు ననుకరించి

---

*హాహా మా.

కర్మజన్యాపూర్వధర్మప్రకాశమై జైమినివ్యాహృతిచ్ఛాయఁ బూని
సద్వృత్తఘణాక్షీణసమ్మోదహేతువై వ్యాసవాచార్భటి వన్నెకెక్కి—
కవితనవరసఫలకమై ఘటితమత్త, శిఖిమధువ్రతవిలసితస్ఫీతమగుచు
నసమకవిరాజకావ్యంబుననుకరించి, చూడనింపొందునచటియాక్రీడవనులు

క. అభితధ్వనివైచిత్రియుఁ, గ్రమహీనత్వాదిదోష (రహిత)ము వనికా
వ్యమునఁగఁ బరఁగె నసిద్ధో, పమత విసంధితయు గుణాళఁబరఁగె నరిదిగన్

సీ. బహువిధాలంక్రియాఘదనిజాకారమై యుపమోపమంబొంచు నొప్పుగాంచి
కవితల్లజప్రౌఢి కవితోక్తిధుర్యమై యతిశయోక్తివిలాస మాదరించి
యుత్తరోత్తరసువస్తూత్కర్షలలితమై సారభూషారీతిఁ జౌకళించి
యనుపమఫలమనోహరభావమగు చనన్వయభూషణంబు గర్వమువహించి
తనరు నుద్యానవిపినకదంబకంబు, శాఖిశాఖాశిఖాహతి జర్జరితశ
శాంకతనుగళదమృతధారాకృశప్ర, వాహపూరితవితతాలవాలకంబు.

సీ. కేళీరతకుమారికాళీకృతవిలాసపాళీరుచిరకుంజభాసురములు
నంగీకృతస్వానసంగీతమత్తసారంగీయుతసరోవిరాజితములు
నానామణిప్రభానూనాభ్రమణి పదాధీనామితాద్రిసమ్మానితములు
గంగానదీకీర్తిభంగానుగతమహాభంగాపగావళీసంగతములు
సురుచిరామరభూరుహాసుమవిరచిత, గర్భితవిరాగసురసతీకరపయోజ
లగ్న(శాఖిమహీరుహాగ్రగ)సుమములు, తీవఁజెలువొందునచటిలీలావనములు.

సీ. మత్తమయూర సన్మత్తకోకిల హంసపదభృంగ విలసితభ్రాజితంబు
హారిణీగణోత్సాహ కురరీరుతస్ఫీత ముత్పలమాలికాయోజితంబు
బంధురజాతి చంపకమాలికోపేత మురుమణిగణనికరోర్జితంబు
జలధరమాలికా చారుమత్తేభవిక్రీడితరభస సంకీలితంబు
మంజుల సుగంధి మాలినీ రంజితంబు, నసమశార్దూలవిక్రీడితాంచితంబు
లలితసుమగుచ్ఛపరిమళరాజితంబు, సుకవికవనంబునాఁబురిసొబగుఁగాంచు.

సీ. పటురోషకృతకేశపాశతాడనములు బహుళకోపార్జితపాదహతులు
దోర్వల్లికృతాఖర్వవేల్లనములు కందుకాఘాతచితసంఘట్టనములు
వక్షోజగిరికల్పితక్షోభణంబులు నక్షీణనఖరదంతక్షతములు
గాటంపు గండచపేటపాతనములు కచచయాంబరసమాకర్షణములు
బంధవిధములుమణితనిస్వానభిదలు, భాగవిపరీతగతులునుబ్రబలియుండఁ
దత్పురంబున నిక్కుకోవడదవడ, ధారకెకడనావసరము దంపతులకు.

క. సరసధ్వను లుప్పొంగఁగ, వరగుణవిచ్ఛిత్తిగా నవారణ జాతిం
బరిమళితభూషణంబులు, సురతనిబంధనములందుఁ జోద్యమగుఁబురిన్

చ. సురుచిరచిత్రబంధములు శోభిల వాచ్యవిశేషవైఖరీ
ల్కరముఁ బ్రకాశమంద రసగౌరవహాని నిదానదోషము
ల్పరఁగుట మానఁగా నవనవస్ఫుటచారురసధ్వను ల్వడి
స్ఫురణవహింపఁగా మిగులఁ జోద్యము లయ్యె రతిప్రబంధముల్.

క. చోరాభావముతో వ్యభి, చారిత పురి సడల రతులసాత్త్వికభావం
బారాజధాని గైకొను, నారూఢస్ఫూర్తి దనర వ్యభిచారిగతిన్.

క. అమితరసము సంలక్ష్య, క్రమచేష్టలఁ దనరె వస్త్వలంకృతు లితర
క్రమతగయికొనియె నప్పురి, కమలాక్షుల కమరుమదనకదనములందున్.

వ. మఱియు నప్పురీమతల్లిక రత్నాకరంబుఁబోలె ననంతసత్త్వాశ్రయం బై రత్నసానుసానుమంతంబుకైవడి ననేకదేవతాయతనం బై కైలాసధరాధరంబుమాడ్కి రాజకుమారక వినాయక విరాజితం బై తుహినమహీధ్రంబులీల సర్వమంగళోత్పత్తినిలయం బై యుదయాచలంబుఠేవఁ గళానిధిసూర్యమహోదయకారణం బై లోకాలోకనగేంద్రంబుపోలిక నిజాంతర్నిష్ప్రవ్యాసాకల్యం బై సుధర్మాప్రదేశంబుక్రేవ సధర్మత వాక్పతిసురపతిదిశాపతి సమధిష్ఠితం బై పద్మజునాస్థానంబు పోల్కి వేదాంత నిరంతర పారాయణపరాయణసరస్వతీధరసమాక్రాంతం బై జలజోదరు నివాసంబుపసఁ గమలాలయానంత శకుంతరాజ విష్వక్సేనాభిరామం బై కుబేరభవనరాజంబునోజ మహాపద్మాదిసంఖ్యావిషయనవరత్ననిధితాప్రథితం బై మానససరోవరంబుపగిది రాజహంససంకులం బై ధరావలయంబుపోలుపున జలధిపరివేష్టితం బై రాకాచంద్రబింబంబుచాయ సకలకలతామనోహరం బై రక్షోవైరివక్షఃస్థలంబువడువున వైజయంతీ వనమాలికారమాలంకృతం బై రవిబింబంబు వడువునఁ గమలాసంకోచకర నిజోదయం బై తారామండలంబుభాతి విష్ణుపదపదం బై సత్పురుషహృదయంబురీతిఁ బంకలేశస్పర్శానభిజ్ఞతావిశదం బై మహాదారచిత్రంబుభంగి విత్తత్ప్రయజ్ఞానరహితం బై రసాతలంబువైఖరి బలిపురుషనికేతనం బై దామోదరునుదరంబుగతి నశేషవర్ణపరిపూర్ణం బై గౌరీరమణుకొల్వుకూటంబుతేట ధనాధిపవృషభశక్తిధరధరాపాలకసముపసేవితం బై సాకేతనగరిచాడ్పున రామచంద్రసంబంధ

బంధురరాజసదనంబై గంగాప్రవాహంబు పరిధవంబునఁ ద్రిలోకీప్రసిద్ధగోచరంబై శ్రీమద్రామాయణంబుశవళి సప్తకాండపర్యంతవ్యాప్తగోవిలాసంబై మహాభారతమువన్నియ బహుసుపర్వప్రతిపాదిత కథాప్రసంగంబై భాగవతంబుసొంపున విపులస్కంధానుసంధానితంబై యాద్యప్రకృతివ్యాకరణంబుసాగసున నుత్తమాపురుషవిఖ్యాతంబై ప్రకృతివ్యాకరణంబురహి నద్వివచనంబై వికృతివ్యాకరణంబువహి నపూర్వరూపంబై యుత్తమకావ్యంబుచెన్నునఁజమత్కారివ్యంజనంబై మహా*నాటకంబు దారసున నతిమనోహరాంకంబై దండనీతిఖ్యాతి సరాజలక్షణంబై గ్రహశాస్త్రంబునందంబునఁబ్రత్యక్షీకృతాదృష్టపదార్థంబై రతిప్రబంధంబు తెలివిఁ గళాహృదయంగమంబై సాంఖ్యంబుసాటిఁ బ్రధానప్రశస్తివిస్తీర్ణంబై యోగతంత్రంబు సరి సమాధ్యవస్థా†హరణప్రవణంబై ఛందంబుచందంబున లసద్వృత్తలక్షణంబై పాతంజలంబు నీడున నఖిలశబ్దాకరంబై నిగమంబుజోడున సత్యవచనప్రచురంబై గీతశాస్త్రంబుపొందిక నకలంకకాంతపురుషరాగానుబంధంబై భరతశక్కికచక్కన ననుగృహీతసర్వరసనిష్పత్తికంబై యాయుర్వేదంబుతోడున సర్వధాతునిధానంబై యాన్వీక్షకిచాడ్పునఁ బ్రకాశిత నిఖిలపదార్థస్వరూపంబై పూర్వతంత్రంబురాణ విభక్తాంగిక ప్రధానకావ్యంబై యుత్తరమీమాంసజాడ సారోపాపవాదంబై బ్రహ్మంబుతీరున నవాఙ్మానసగోచరంబై యవర్ణంబయ్యు సవర్ణంబై యపరభాగంబయ్యు సపరభాగంబై యనీతిప్రచారంబయ్యు సనీతిప్రచారంబై యదృష్టచరంబయ్యు సదృష్టచరంబై యశ్రుతపూర్వంబయ్యు సశ్రుతపూర్వంబై యబలాభిరామంబయ్యు సబలాభిరామంబై యాశ్చర్యంబులకు నావాసంబై యానందంబులకు నాటపట్టై యనభిజ్ఞులకు నవేద్యంబై యాచారంబులకు నాస్పదంబై యభిజ్ఞులకు నతిసుఖంబై యార్తులకు నధికశరణ్యంబై యగుణంబులకు నతిదూరంబై వెలయుచుండు.

సీ. వాదించిరా సృష్టి కాదట ప్రతిసృష్టిపరఁగించి గెల్తురా బ్రహ్మనైన
వెలిపించిరా జగద్విఖ్యాతి నలికాలఁ గన్నుఁ జూపుదురు ముక్కంటికైన
మెచ్చిరా సంపద లిచ్చి సంరక్షించు బలిమియుఁగలరు శ్రీపతికి నైన
నలిగిరా ప్రేల్లిడి నాపోశనంబుగాఁ ద్రావిపుత్తురు జలరాశి నైన

*మహానాదంబు—మూ. †హారణ—మూ.

సకలవేదపురాణశాస్త్రములకలిమి, వేయినోళ్లనుగొనియాడువిపులమహిమ
సత్యనిత్యసదాచారసద్గుణములు, వెలయుచుందురు రప్పురి విప్రవరులు.

సీ. జలజాతసూతి నై మెలఁగుచుండియుఁ దాను జలజాసనత్వంబు సమ్మతించె
నను మనసారగా   గని మోహగతి నింటిగరితఁ జేసె
దోషాకరత్వంబుఁ దొలఁగకుండఁగఁ జేసి ద్విజచక్రముల భీతిఁ బెరయఁ జేసె
జలన మొందఁగనీక సతతంబుఁ దలవాకిటను నన్ను నిలువఁ గట్టడియుచేసె
ననుచువిధినిందగావించియుచటువాసి,పలుకుచిలుకలకొలికియింపొలుకఁదమదు
చెలువునెమ్మోముదమ్ములఁజేరినిలువఁ, బెంపుగాంతురు పృథ్వీనిలింపు లచట.

క. చతురాననచతురానన, నతతాధిగతాధికప్రశస్తసువిద్యల్
చతురైకనిజముఖంబున, నతులస్థితి నలవరింతు రచ్చటవిప్రుల్.

గీ. అప్పురంబులోన నలరారు నొకభూమి, దేవునేని గన్నఁ దెలివికాని
నఖిలదర్శ   నాగమకర్తృసం, దర్శనానుభూతి దప్పకుండు.

ఉ. ఆనతశత్రువాహిను లహర్పతితేజులు సంగరక్రియా
నూనమహాప్రతాపులు మనోభవరూపవిలాసవిగ్రహు
ల్దానగుణాభిరాములు సదా మతిమంతులు ధీరు లుత్తమ
జ్ఞానులు సత్యవాదు లవిషణ్ణులు తత్పురిరాకుమారకుల్.

సీ. పసులకాఁపరితోడ బలుపొందు గైకొన్న యొకసరుచేతుల మోపి కెంత
విషమదృష్టులయొద్ద విలువిద్యగైకొన్న పరశురాముని బాహుబలమ దెంత
కుశలవవిజయంబు గొన బల్మిచాలక వేనుకద్రొక్కినరాము వీర్యమెంత
నిలువుగన్నులు వడి యిల నిల్వలేనిసేనల నేలు గుహుబల్మికలిమి యెంత
యనుచు నెటువంటి వీరుని నౌర యనుచు
మెచ్చుకొనుమాటఁ బూనరు మచ్చరిలిన
హార్యవార్యసమాధుర్యశౌర్యు లగుచు
సూర్యసోమాన్వయులు రాజవర్యు లచట.

ఉ. మానిత*హాలికోక్తియును మానలవృత్తియు గోపకత్వముం
బూనినవార లప్పురికి ముఖ్యులు గావునఁ దారు సల్లసన్
న్మానితహాలికప్రకటమానలగోపకవృత్తిసంపదల్
గానను బొంది వైశ్యులు వికాసత నుందురు రప్పురంబునన్.

---

* హాలికోక్తి - మూలము.

చ. అరయఁగఁ గామితం బొకటి యైనను గానక యావికత్థ యైఁ
బరఁగెడు నాదిభిక్షుకుని బంధువు సేఁదఁడు గాన లుబ్ధతా
పరు నలకాపతిం గుమతిభావముఁ జెందను మమ్ము నందదం
చురుతరవర్ధితాఖిలజనోదయు లౌదురు వైశ్యు లప్పురిన్.

సీ. నగరాజునైనఁ బన్నగరాజునైనను ధైర్యవాక్పటిమలం దఱుమఁగలరు
రుద్రుని నైన సముద్రుని నైనను శౌర్యగాంభీర్యాప్తిఁ జరుపఁగలరు
ఇంద్రుతో నైన నుపేంద్రుతో నైనను భోగభాగ్యస్ఫూర్తిఁ బోరఁగలరు
అజునితో నైనఁ జిత్తజునితో నైనను నిర్మాణరూపము ల్నెఱపఁగలరు
ఘనులు నిర్వక్రవిక్రమక్రమమదారి, చక్రదళనక్రియావక్రజయపరాక్ర
మక్రియాముద్రనిర్నిద్రమద్రయశులు, శూద్రు లప్పురిఁ గలరు విశుద్ధమతులు.

ఉ. ఏఱులమిన్న నయ్యమున నేరున భేదన మాచరించెఁ దా
నేరున దున్ని భూమి ఫలియింపఁగఁ జేయఁగ సీరపాణియు
న్నేరఁ డటంచుఁ గేళికొని నేర్పలరం గృషిచేసి ధాన్యము
ల్మేరకు మించఁగా ధర ఫలింప నొనర్తురు శూద్రు లప్పురిన్.

క. బ్రహ్మపదజనన మొనరుచు, బ్రహ్మనిరూపకపురాణపరత మెలఁగుచున్
బ్రహ్మోరాద్గతి నెడసియు, బ్రహ్మోరాద్గతి ఘటిల్లఁ బరఁగిరి శూద్రుల్.

క. మాతోఁ బుట్టిన గంగయు, ఖ్యాతిన్ జనములకు ముక్తి గలిగించెను మా
చేతనె భుక్తియుఁ గలదని, ప్రీతిం జెలఁగుదురు దప్పురింగల శూద్రుల్.

మ. సిరి విద్యుల్లత చంచలత్వ ముడిగెం జెన్నారె నేవేళలం
గర మింద్రోపలనీలకాంతులు నిజాకారంబునన్ మా(కునీ)
కరణిం గావలె నంచుఁ గృష్ణఘనముం గాంక్షించి సేవించు న
బ్బురపుంగారుఘనంబులో యనఁగ నొప్పు న్వీట మత్తేభముల్.

చ. జగములు రెంట విష్ణుపదసంగతి గాంచె నిజాధినాథుతో
గగనమువాఁక యవ్విధము గాంచకపోవుట గాదటంచు వే
గగనధునీజలంబు కరకాండములం గొని తెచ్చి నించి ప
ద్దెగలగు నేఱులన్ జలనిధిం గనఁజేసె గజంబు లప్పురిన్.

చ. సురధుని నోలలాడుసురశోభనగాత్రులయూరుసౌష్ఠవం
బరుదుగఁ జూచి లజ్జపడి యాత్మకఠోరకరంబు లెల్ల ని
ర్భరముకుళాకృతు ల్గొనఁ దరం బగునే గ్రహియింపఁ దత్పురీ
కరులకు నట్లు గాని యెడఁ గైకొనవే యవి నీర మంతయున్.

ఉ. వాచకశబ్దము ల్పరనిపాతముచే విలసిల్లు వాచ్యతా
రోచిలు మాకుఁ దాదృశత రుచ్యముగా కితరార్థరీతిగా
నౌచితి గా దటంచు మది నారసిరో పరపాతనక్రియ
ల్మోచి వసించు నప్పురి నమోఘబలాన్వితము ల్కరీంద్రముల్.
శా. పీటం బాటిలు ఘోటకావళుల యుద్భిన్నాంఘ్రివేగంబుతో
సాటిం జెందఁగ వచ్చి వాయుమనము ల్సత్త్వంబులే కయ్యెడ
న్నీటు ల్వోవఁగఁ దత్పదాహతరజోనీకంబుచే నుల్లుఁ జే
ద్పాటుం జెందె నవేసుమీ భ్రమరజఃప్రాబల్యము ల్వానికిన్.
క. ఏకకచక్రవుఁజక్రిన, నేకత గాంచియు వహింప నేరక వుడమిన్
జోకటి పడు నని నగు నగు, లోకాప్తునిహారుల ఫేనరుచుల హయంబుల్.
చ. సురుచిరరాజకన్యకల సోఁకుట నిత్యము రూపభావముం
బొరయుట జన్మసంశ్రయతఁ బూనుట నిక్కముగాఁ బిశాచమై
పరఁగెడుగాడ్పు వేగమునఁ బొల్పడునే సరిగాఁగ మాకు నం
చుపగతివేగసంపదల నొప్పు నదుష్టములై పురిన్ హరుల్.
క. అరయఁగ నెప్పుడుసత్త్వము, భరియింపనుమనసు లక్ష్యపదమాయను వే
సరి యెట్టు లౌ నటంచు, న్నరు లప్పురి మెలఁగుచుండు నతిసత్త్వమునన్.
సీ. క్లిష్టకల్పన లేక కష్టతాదూరమై యసమర్థత నెఱుంగ కప్రతీత
తను మాని యప్రయుక్తతను రోసి పత్ప్రకర్షనైరర్థక్యఘటన గనక
దృఢపదబంధసంధిస్ఫీతమై సుప్రసాదకాంత్యౌజ్జ్వల్యసమత లలర
వస్త్వలంకృత్యభివ్యక్తులు పొసఁగంగఁ జిత్రవిన్యాసంబు చెలువు గనఁగ
నతులకవిరాజరచితకావ్యములనంగఁ, జెన్నుమైవాటిచూపిక చ్పేరువుమీఱుఁ
బుష్యరథము లసంఖ్యము ల్వొలుపు మిగులుఁ
బురవతంసము ద్వారకాపురములోన.
క. అచలత నవరత్నరుచి, ప్రచురత చిత్రప్రకారబహుసురపురస
ద్రచనతఁ బురిలో నరదము, లచలాధీశ్వరులమాడ్కి నలరుం జాలన్.
సీ. వెలఁది నీకైదండవెల యెంత తెల్పవే యలరునాకైదండవెల సులభమె
చనుబంతు లీరెండుఁ గొనవేడ్క చెలువరో చనుబంతులీరెండుగొనఁగలేవు
ఆకాశసుమ మిదెం తభ్రమే కననీయ వాకాశసుమదృష్టి యభ్రమెకద
పలునొక్కులకుఁ బొలుపడెఁగదే చిగురిద్ది పలునొక్కు లిడఁగ నీపాటివారె

వింతతావులు గనంగ నువ్విళ్లు మాకు, వింతతావులు గనంగ నీ వెంతవాఁడ
వనుచువిటులకుఁదమకునయ్యాటమమర, విక్రయింతురుపుష్పలావికలువిరులు
సీ. వలపులీనంగ సోఁగుఁ జెలువ నీకై దండవెల చెప్పరాద టే వలయుమాకు
వనిత పుంస్కోకిలాస్వాదితం బీనన రుచి చూడనీఁగదే రుచిరగాత్రి
పోలంతి మాటఁగ నేల పొన్నపు వ్విదిమాకుఁ జెన్నారు వన్నె చేమిన్నుముట్టె
వలువలో డాఁచెదు వలుదపూబంతులు పుట్టినయవిగానఁ బుట్టె మనసు
అనుచు నాగరవిటులు నర్మానుబంధ, బంధురంబుగఁ బల్కెడుపల్కులాని
గోముమీఱిన నవ్వులమోముు లలర, నమ్ముదురు పువ్వులవ్వీటనలరుఁబోండ్లు
ఉ. పోయినవారిఁ దేవసమె పుత్తడిబొజ్జకునైన మాదు చూ
చాయ్పల చాయనే చనిన చక్కెరవిల్తుని చాయ నెన్నికం
బాయ్యఁగఁజేయు లక్షణకుఁ బొల్పడు మాయబలాశ్రీపదం బనం
జాయు విటాళి లోఁగొనుచుఁ జక్కని వేశ్యలు పొల్తు రప్పురిన్.
చ. సతతగిరీశభావమున సమ్మతశుద్ధకళావదాఖ్యసం
గతశివమూర్తియైన నధికస్ఫురదక్షికటాక్షవీక్షణాం
చితగతిమాత్రనే రతివిశిష్టపరంపర లీను నిక్కవం
బతిశివమూర్తు లంచు విరులందఁగ వేశ్యలు పొల్తురప్పురిన్.
సీ. చందనాలయమహాచలరాజరాజత్సుగంధచందనగంధకలన మీఱి
నానామహీరుహానూనననవ్యామోదసుమగుచ్ఛపరిమళస్ఫూర్తిఁ దనరి
రసరమ్యపద్మినీ*రాగసంగమపరిప్రాప్తంబు మధుసేవఁ బరిఢవిల్లి
సకలవధూటికాసముదయాశ్రయకామసంతతాధారతాసరణి నలరి
మెలఁగుచుండెడు మేనును మేను నెడమ, నతులభీతినిబలేమందగతులుసాగియు
నప్పురంబునఁజరియించు నహరహంబుఁ, బట్టుగైకొనిమృదుమరుద్బ్రహ్మచారి
సీ. శక్తిత్రయజ్ఞానసంపత్తి నలరారి పంచాంగనిర్ణయప్రౌఢి మెఱసి
†యావాప్యతంత్రకార్యక్షమత్వము గాంచి వృద్ధిక్షయంబులవిధము తెలిసి
చతురుపాయవిచారచాతుర్య మిరవొంది షడ్గుణాపజ్ఞాప్రశస్తి నెరసి
రాజ్యాంగసప్తకరక్షకస్థితు లూని ద్వాదశరూపవిభేద మెఱసి
మతిబలస్ఫూర్తి నలబృహస్పతికిమించి, యఖిలవిద్యలనెచట†సాప్యంబులేక
యప్పురంబున నలరుదురనుపమాన, మానగుణరత్నఖనులుప్రధానఘనులు

§పదంబులనం—మూ. *రాముసంగ—మూ. †ఆవార్య—మూ. †నాప్యంబు—మూ.

క. ప్రథమానిర్దిష్టతఁ బ్రా, గ్బ్రథగణ ముపసర్జనత్వబోధకు నమరుం
బ్రథమానిర్దిష్టత నగు, ప్రథ నుతధన్యత్వ మొనరఁ బరఁగి రమాత్యుల్.

వ. ఇట్లు సకలపురలక్షణలక్షితం బై నిఖిలలోకవీక్షాపేక్షాసేచనకం బగునప్పు
రంబును ధరానుకూలవల్లరీనాయకరత్నం బెవ్వ రనిన.

చ. కలఁగనివాఁ డదెన్నఁటికిఁ గాననివాఁడు జగద్ధితార్థి యై
కలఁగనిమానవప్రకృతిఁ గాంచినవాఁడు నిజాశ్రితాభిదా (?)
గలకనియైనఁ గావనను కట్టడిమాటకుఁ గానివాఁడు మే
ల్కలఁగనిచాయ నవ్వఁగనుగల్గిన నిద్దపుమోమువాఁ డొగిన్.

ఉ. తప్పనివాలువాఁ *డనిని దప్పనిమాటలవాఁ డొకప్పుడుం
దప్పనివాఁడు నమ్మికలు దప్పనిబంతి మెలంగువానివె
న్దప్పనివాఁడు తప్పులకుఁ దప్పనివారలఁ బ్రోవనన్నవా
తప్పనివాఁడు ద్వారవతిఁ దప్పనినీతిగ నేలు నెప్పుడున్.

సీ. సచ్చిదానందలక్షణలక్షితుం డౌచు వేదాంతలక్ష్యత వెలుఁగు నెవఁడు
జగదుద్భవస్థితిసంక్షయహేతుత సర్వజ్ఞతాతిప్రశస్తుఁ డెవఁడు
మాయానుబింబితమహనీయతేజుఁడై క్షేత్రజ్ఞవృత్తిచేఁ జెలఁగు నెవఁడు
సేవకాభీష్టార్థసిద్ధ్యర్థమై బహురూపనామముల నిరూఢుఁ డెవ్వఁ
డతఁడుపరముండుసకలలోకానుశాసనార్థమయథార్థమనుజవేషార్థియగుచు
గృష్ణుఁ డనునామ మఘవనకేలి గాఁగ,నతిముదంబున ద్వారకనధివసించు.

సీ. ప్రామిన్కుఁగమితమ్మిపట్టుపట్టగునంచ యంచ తేజీజేనిఁ గాంచు వేల్పు
వేల్పురాఁబాచాయ వెలయు చక్కనితండ్రి తండ్రి నెఱుంగక తనరుప్రోడ
ప్రోడచేరువకాండ్రఁ బ్రోచుమీఁదటిగిడ్డి గిడ్డిమందలనుండు దొడ్డజంత
జంతరక్కసికానదొంతు లేర్చెడుచిచ్చు చిచ్చుకన్గలవాని నచ్చుజోడు
జోడుకన్నుల సెకఁ జల్వఁ జూపుమేటి,మేటినుడివాలుఁ దాల్చినమేలుబంతి
బఁతివలె వ్రేల బలుకొండఁ బట్టుదిట్ట,దిట్టముగ నేలు నవ్వీడు తెలివిమీఱి.

సీ. తనసుదర్శనలీల తనసుదర్శనలీలకరణిచేఁ బరదానగరిమ మెఱయఁ
దనవిక్రమస్ఫూర్తి తనవిక్రమస్ఫూర్తియనువున జగముల నాక్రమింపఁ
దననేత్రమహిమంబు తననేత్రమహిమంబుపగిదిఁ జిత్రాలోకపటిమ నెఱపఁ
దనకరాంభోజంబు తనకరాంభోజంబుపోల్కి వసాధ్వసామోదము లిడ

---

*వనిన.

ద్వారకాపురి నేలు నుదారమహిమ, మహిమలయుభారము డుపఁగా మనుజలీల
నతిపరాయత్తసంరక్షణక్రియాప, రాయణుం డగునట్టి నారాయణుండు.

సీ. నిగమశిఖాపద్మినీచారుహంసంబు నిరవద్యసద్గుణనీరరాశి
నిజదాసఖేదాగ్నినిరసన‡నాంభోదంబు నిర్మలకీర్తిధునీమహాద్రి
నిఖిలార్థదాననిర్నిద్రభూమీజంబు నిరుపమవైభవనిత్యవసతి
నిరవధికానందనియతినివాసంబు నిటలదృఙ్మఖసురనికరనేత
యలరు ద్వారక సర్వలోకాతిశాయి, చాతురీలేశ(హత)బహుళాతతాయి
(సాధు)చేతనమానసోత్సవవిధాయి, మాయిజనమాయివిబుధసన్మానదాయి.

సీ. సైంధవజలమధ్యసంచార మందుట గిరిధారణోదీర్ణకీర్తిఁ గనుట
భూదారభావంబుఁ బొందుగాఁ బడయుట నరసింహవేషంబు నలువుకొనుట
బలిదైత్యగర్వసంపత్తి హరించుట రక్తైకతర్పణరతి నెనయుట
ఖరదూషణోద్వృత్తి కలిమి వారించుట నిజకామపాలత నెఱి మెలఁగుట
యతిపరశ్రుతిగతుల సన్నుతి గలుగుట, నతులితంపుఁబ్రసాదిత్వమానిమనుటఁ
బూర్వపరలీలలప్పడ పూనికొనుచుఁ, గృష్ణుఁ డలరారు నధికరోచిష్ణుఁ డగుచు.

సీ. నెనరుఁజూపులవాఁడు గొనువానిఁ గనువానిఁ గనువానిఁ గనినరూపౌనరువాఁడు
పొనరునవ్వులవాఁడు మొనమించు మొనమించు మొనమించు జగివల్వ నెన [యునాఁడు
భంగ మందనివాఁడు రంగారు బంగారు బంగారుఁబోఁడి చేపడినవాఁడు
కడలినుండెడివాఁడు కడపల్లుకడపల్లుకడపల్లుమహిమంబు గాంచువాఁడు
కలఁడు లేఁడను రెండుమాటలకు మించి, వింత యగుకల్మిచే విఱ్ఱవీఁగువాఁడు
కృష్ణుఁ డనుపేర నఘు మఱఁగించువాఁడు, పురుషుఁ డాద్యుండు ద్వారకాపు [రికి ఱేఁడు.

వ. వెండి యు జగజ్జన్మాదికారణం బైన యప్పురుషోత్తముండు నిఖిల*విశ్వం భరాభరారోపసంహారార్థంబుగా దేవకీవసుదేవులకుఁ బుత్త్రభావంబున మాయామానవశరీరం బవలంబించి యతం డునుప నందయశోదానందకరం బై నందునిపల్లియయందు యశోదాతపఃఫలాయమాన నిజశిశుశరీరపోషణుండై వసియించుచుఁ దత్కాలంబునఁ బూతన విగతచేతనం గావించి శకటాసురు హరించి తృణావర్తు నడంచి నిజైశ్వర్యజ్ఞాపక విశ్వరూ

‡నాంభోజంబు—మూ. *విశ్వంభరాభరా భరారోపసం—మూ.

పప్రదర్శనాద్యద్భుతంబుల యశోద న్విస్మయానందంబుల నందించి యమ
ళార్జునంబుల భంజించి బృందావనంబున గోపాలబాలకబలరామసహి
తుండై గోవత్సపరిపాలనం బభ్యుపగమించి వత్సాసురు విదారించి బకదై
త్యు మర్దించి యఘాసురు ఖండించి చతుర్ముఖమాయావినిర్మిత గోగోపవ
త్సాపహరణనిమిత్తంబునం దాన గోగోపవత్సరూపంబులు ధరించి విహరిం
చి ధేనుకు మథించి యమునాహ్రదంబున నుండు కాళీయోరగంబు వెడలిం
చి దవానలంబుఁ గబళించి ప్రలంబునకు బలునిచే లయంబు ఘటింపించి గో
పకన్యాసహస్రక్రీడనం బంగీకరించి విప్రభామలఁ గరుణించి గోవర్ధనాచ
లం బుద్ధరించి సుదర్శను శాపవిముక్తుం గా నియమించి శంఖచూడు
జముం జూడం బంచి వృషభాసురు మాయించి కేశిదైత్యు*మాయించి
వ్యోమాసురు నిర్జించి మధురాపురంబునఁ గువలయాపీడమహాగజంబుఁ
ద్రుంచి కుబ్జావక్రతానివారణాద్యద్భుతకృత్యంబులు నిర్వర్తించి బలరామ
సహితుండై ముష్టికచాణూరుల నిగ్రహించి కంసన్యగ్రోధాది నృశంసుల
హింసించి యుగ్రసేనుఁ బట్టాభిషిక్తుం గా ననుగ్రహించి ‡ బ్రహ్మచారితోరీ
కరణపూర్వకంబుగా సాందీపుని సమీపవర్తిత్వం బనుసరించి పంచజనుం
గీటడంచి తద్దేహగతశంఖంబు ధరియించి జమునివలనం దెచ్చి గురునకుం
బుత్రు నర్పించి యక్రూరముఖంబున గోపికల ననునయించి జరాసంధుఁ
గాందిశీకుంగా ఘటియించి కాలయవనపరిత్రస్తమధురాపురజనావనార్థంబు
వార్ధిమధ్యంబున ద్వారకానగరంబు విశ్వకర్మనిర్మాతచే నిర్మింపించి యందుఁ
దన యోగమాయా బలంబున మధురానివాసుల నందఱఁ బ్రవేశింపించి
ముచికుందుచేఁ గాలయవనుసమయసంకల్పించి ముచికుందుం గృతార్థసార్థ
వాహుంగా నభిమతించి జరాసంధుఁ బునర్దండయాత్రానిమిత్తక ప్రవర్షణప
ర్వతారోహణానంతరంబ తద్గిరిదాహంబు గావించి బలరామ సహచరుం
డై ద్వారవతియందు నివేశించి తదనుసమయంబున రుక్మిణీనామంబున
మానుషీవేషంబున దీపించు మహాలక్ష్మి లక్షణవతిం బరిగ్రహించి యాభా
గ్యవతియందుఁ బ్రద్యుమ్నకుమారు నుత్పాదించి జాంబవతిం వరియించి సత్య
భామం బరిణయించి శతధన్వుని సమయించి దీపించుచు మఱియు ననేక
థాపన్నం బై యుపమాలంకారంబు ననుకరించుచు ద్వితీయ ప్రతిభటరహి
తం బై యనన్వయంబు ననుసరించుచు, నేకధర్మాశ్రయం బై యుపమేయో

* ఇఁ కూడ మాయించి యనియే యుండును. ‡ బ్రహ్మచారితోరీకృతకరణపూర్వ-మూ.

పమాలంకారంబు హసించుచు భేదాభేదవాదనిదానం బై స్మరణాలంకారం
బు నిరసించుచుఁ బ్రకృతోపరంజకం బై రూపకాలంకారంబు ననుగ్రహిం
చుచుఁ బ్రకృతోపయోగిక్రియార్థాప్రాకృతస్వరూపం బై పరిణామంబు నా
దరించుచు రసికజనప్రతిభావిలాసగృహీతానుభవం బై భ్రాంత్యలంకారంబు
లోఁగొనుచు నిషేధవచనప్రతియోగి యై యపహ్నవాలంకారంబుఁ గా
దనుచు బహుజనపరికల్పితబహూల్లేఖం బై యుల్లేఖంబుఁ బైకొనుచుఁ
ద్రిప్రకారమనోహరం బై యుత్ప్రేక్షాలంకారంబు మాఱ్కొనుచు ననిశ్చ
యాంతం బై సందేహాలంకారంబుఁ దోడుకొనుచు మహావాక్యప్రతిపాది
తైకత్వం బై నిదర్శనాలంకారంబు విడంబించుచుఁ గవిప్రౌఢోక్తివిషయం
బై యతిశయోక్త్యలంకారంబుఁ దిరస్కరించుచు నవజ్ఞా‡తవర్ణ్యం బై
ప్రతీపాలంకారంబు నిందించుచు బింబప్రతిబింబభావోపేతం బై దృష్టాంతా
లంకారంబుఁ బరీక్షించుచు హితాహితతుల్యవృత్తికం బై తుల్యయోగితా
లంకారంబు నాజ్ఞసేయుచుఁ బ్రసిద్ధాధిక్యవిలసితం బై వ్యతిరేకాలంకారంబు
వంక లెన్నుచు సమాహితసార్థముక్తినిలయం బై సహోక్త్యలంకారం
బు నాక్షేపించుచుఁ దత్ప్రతిభటశబ్దార్థసంసేవితం బై వినోక్త్యలంకారంబు
ననుగమించుచు నర్థాంతర†సమాక్షేపాధిష్ఠానం బై సమాసోక్త్యలంకా
రంబు నుల్లసం బాడుచు సద్భావరమ్యం బై పరికరంబుఁ గినియుచు నా
నార్థనిధానం బై శ్లేషాలంకారంబుఁ జౌకసేయుచుఁ బ్రస్తుతకార్యప్ర
త్యాయనసమర్థం బై యప్రస్తుతప్రశంసాలంకారంబుఁ జౌకళించుచుం
గార్యానుమేయకారణభావం బై ప్రస్తుతాంకురాలంకారంబు నవఘళించు
చు వ్యాప్తిసముల్లసితం బై యనుమానాలంకారంబు బెదరించుచు విశేష
భావగమ్యం బై పర్యాయోక్త్యలంకారంబు విదళించుచు *విధినిషేధవచ
నమూలం బై నిషేధాలంకారంబుఁ బ్రతిషేధించుచుఁ బరిహృతవిరోధం
బై విరోధాభాసాలంకారంబు విరోధించుచు నకార్యసంబంధం బై విశేషో
క్త్యలంకారంబు నవమానించుచు నకారణకార్యవశంగతం బై విభావనా
లంకారంబు నిరోధించుచు విలక్షణకార్యోత్పత్తిమంతం బై విషమాలంకా
రంబు బహూకరించుచు విచిత్రప్రయత్నసంబంధి యై విచిత్రాలంకారం
బుఁ బోనాడుచు సూక్ష్మోదారం బై సూక్ష్మాలంకారంబు మన్నించుచుం

---

‡తాపర్ణం బై-మూ. †సమాధోపాధిష్ఠాన-మూ.

*విధ్యలంకారవిషయ మిందు లోపించినదేమో.

‡గారణమాలాలంబం బై గుంభాలంకారంబు ఘర్షించుచు గృహీతముక్తం
బై యేకావళ్యలంకారంబుం గసరుచు దీపకైకావళీయోగం బై మాలా
దీపకంబుఁ గికురించుచు నుత్తరోత్తరగుణోత్కర్షం బై సారంబు వెలపిం
చుచు మఱియు నుపాదానలక్షణలక్షితం బై జహదజహల్లక్షణావ్యాపార
ద్వయంబు జయించుచు వృద్ధ*నిష్టాపదసర్వనామస్థానం బై సంస్కృతశ
బ్దానుశాసనంబు ననుశాసించుచుఁ జతుస్సాధనాభిగమ్యం బై ప్రమాణ
దర్శనంబుఁ జుంబించుచు, నిశ్చితవేదార్థం బై వాక్యశాస్త్రంబుఁ గేలిసే
యుచు నద్విత్వం బై ప్రాకృతవ్యాకరణంబుఁ గారించుచుఁ బ్రత్యయసుల
భం బై ఛందంబు నపలపించుచు స్థిరప్రాణ్యుపకృతిపదం బై వికృతివ్యాక
రణంబు నపహ్నవించుచుఁ బ్రకృతివికృతిసంశ్రయం బై మహానాటకంబు
నదరించుచు నమితం బై గద్యకావ్యంబుఁ గాకుపఱుచుచు సువృత్తావృతం
బై చంపూప్రబంధంబు ననుబంధించుచుఁ గళాస్వరసహితం బై గాంధర్వ
విద్యం గంపించుచు నస్తోకహస్తలక్షణమధురం బై భరతంబు గనికరించు
చుఁ దనరూపంబు మిగుల వెలుంగ నసముండేని సముం డై యదరుం డ
య్యు సదరుం డై యరిభరణప్రవీణుం డయ్యు నరిహరణప్రవీణుం డై స
విశేషుం డయ్యు నవిశేషుం డై యమానుం డయ్యు సమానుం డై యగ
దుం డయ్యు సగదుం డై వనవిహారశీలుం డయ్యు నవనవిహారశీలుం డై
సోదయుం డయ్యు ననుదయుం డై శేషి యయ్యు నశేషి యై యహీన
నిద్రాముద్రుం డయ్యు నిద్రావేశరహితుం డై యనర్జునుం డయ్యు నర్జు
నాధారత మెఱయుచు లోకబాంధవుండు గావునఁ గమలాలయామోద
ఘటకత్వంబునం దమోహరణపాటవంబునఁ జొటిల్లుచు స్పర్శవిధుండు గా
వునజగదాహ్లాదకరత నమలినతారావళీమనోహరతం బ్రవర్తిల్లుచు సమవ
ర్తిగావునం బ్రియాప్రియతుల్యయోగదండధరత ధర్మనిర్వాహణధురంధరత
నాలంబించుచుఁ గాలుష్యంబు వర్షాసరిత్సరజ్జలకుపితాంగనాహృదయంబు
లయంద పదనియమాభావవర్ణవైపరీత్యంబులు ప్రాకృతవ్యాకరణంబునంద
యస్పష్టాలంకారత సురతమృదితముదితాధ్వనికావ్యంబులయంద విరాగత
చుంబితకాంతాధరంబులయంద యసుందరత్వంబు మధ్యమకావ్యంబులంద
నీరసత్వంబు వజ్రాదిమణిచిత్రకావ్యంబులంద నిరర్థకత్వం బపుష్టపదంబులం
ద యకళావత్త్వంబుద్రుతప్రకృతులయంద వక్రత కాంతాఘాలాలక శరవిశే

‡ ఇందుఁ గారణమాలాగుంభశబ్దములు తాఱుమాఱు అయినవి. *శిష్టా-పూ.

షార్ధచంద్రులయంద ప్రత్యాహారవర్ణాకర్ణాకృష్టధనువులయంద కఠిన
త లలనాకుచకటితటంబులయంద నీరసకావ్యతర్కోక్తికదంబంబులయంద
ప్రదోషత రజనీముఖాసంస్కృతంబులంద యర్థభేదంబు శ్లేషయంద వృ
త్తిభిద యలంకారశబ్దమనంబులంద నిర్దయత మదనకదనకదనంబులంద
స్వపక్షాభావంబు కేవలవ్యతిరేకహేతువునంద దారిద్ర్యంబు మృగతృష్ణా
మృగేక్షణామధ్యంబులంద కళంకంబు కళానిధియంద చాంచల్యంబు చం
చలాక్షీకటాక్షసైంధవఖురాంచలంబులంద యనమ్రత యసజ్యచాపంబు
లంద యప్రసాదంబు మేఘావృతదినంబులంద యగుణాశ్రయంబు సురత
భిన్నహారంబులంద యహిభయంబు పాతాళంబునంద యస్ఫుటత్వంబు వీణా
కలకలవాద్యభేదంబులంద మానభంగహేతుత నాయకకృతనాయికాచర
ణపాతంబునంద పక్షచ్ఛేదకర్తత సముద్రతరంగంబులంద యనభిజ్ఞనిబంధ
నంబులంద యపాత్రత యుపరత నాట్యరంగస్థలంబులయంద మిథ్యావాది
త యద్వైతవాదులంద యప్రకాశత గుప్తనైతానాగ్నులయంద వికృత
భావంబు ప్రాకృతాంధ్రభాషలయంద సమాధి పదబంధయోగింద్రమాన
సంబులయంద మెలంగ నఖిలజనులు నగ్నిమాడ్కి శుచిమంతు లయ్యుఁ
దాపకారిత్వ మెఱుంగక చంద్రుమాడ్కి నాహ్లాదకరు లయ్యుఁ గళంకులు
గాక రవిభాతి సాభ్యుదయు లయ్యు నస్తంగతిఁ గొనక మేరువుకైవడి ను
న్నతు లయ్యుఁ గాఠిన్యంబు గనక పయోధిచెలువున గాంభీర్యరత్నాకరం
బులు గాంచియు భంగంబులు డెలియక కుబేరువడువున నర్థసంపన్ను ల
య్యుఁ బరాశ్రయంబు సేయక యింద్రువైఖరి నిరుపమభోగశాలు లయ్యు
దృష్టిభేదంబు లధిగమింపక యనుపపన్నఖేదు లై యనుగతమోదు లై
యప్రాప్తాపవాదు లై యాశ్రితసాధువాదు లై యనురసప్రసాదు లై య
తిప్రియవాదు లై యతిశయితవినోదు లై చెలంగం బరిపాలనంబు సంజా
ఘటించు సమయంబున.

—: కథాప్రారంభము :—

క. రిక్కలదొరకళ కిది యమ్మక్కనదే యెంత చెలువ మమ్మక్క యనం
జక్కఁదనంబుల కుప్పగు, నొక్కసరోజాక్షి రవితనూభవ యలరుఁన్.

క. అందముగల తలిదండ్రు ల, మందానందమునఁ బెనుప మందిరమునఁ గా
ళిందీనామతఁ బెరిఁగె న, నిందితయమునాతరంగిణీసోదరి యై.

వ. ఇట్లు పెరుఁగుచు సబ్బాల తనశైశవంబున.

సీ. చెలులతోఁ బరివేషములు మేలుతనబొమ్మరిండ్లుగాబొమ్మపెండ్లిండ్లు సేయుఁ
దారకాగ్రహవీథితరుణులతోఁ గూడి యొప్పుగా వెన్నెలకుప్ప లాడుఁ
దనరారు నయ్యింద్రధనువులపై నెక్కి యింతులతోడ నుయ్యేల లూఁగుఁ
గూర్చుకన్నియలతోఁ గూడి కుంభంబునఁ గొమరొప్ప గుజ్జనగూళ్లువండు
మొగులుచాటున* దాఁగిలిమూఁతలాడు, సప్తఋషిబాలికలతోడ సరసమాడు
నంచబోదల కెల్ల నాట్యములు గఱపు, బాల నవశైశవారంభవేళలందు.

చ. జలదముమాటునం బొలిచి చాన మెఱుంగయి మిన్నువాఁకయం
‡చలమునవిల్చి యంచయయి, చంద్రుపిఱుందఁ దదీయరేఖయై
మలయును బువ్వుఁదీఁగియలమాటునఁ గల్పకవల్లి లీలయై
లలిఁ గికురించుఁ దోడిచెలుల న్నతి† దాఁగిలిమూఁతలాడుచున్.

క. నీలాభగవత్యంశజ, బాలిక బాలారవిందపంక్తులు దిశలం
జాలం జాల రచించును, లీలన్ శ్రమపడుచుఁ? దనదులేఁజూపుగమిన్.

క. దిన మొక్కచాయఁ బెరుఁగుచు, వనజాయతనయన చూడ వన్నెఁదనర్చెన్
మనసిజుఁ డాడింపఁగ గవ్విసన దీసిన పసిఁడిబొమ్మచందము మెఱయన్.

చ. మదవతి వాక్యపద్ధతి సమంచితరీతి ఘటిల్లె వర్ణముల్
పదులు గణింప నైదు నొకపట్టున నొక్కొకచోట నాలుగే
పదులు వసించు నొక్కయెడఁ బాయును నాల్గు లిపుల్మఱొక్కెడం
గదిసి మెలంగెడుం దెలియఁగాఁ బదియు న్మఱి నాల్గువర్ణముల్.

క. వైదర్భిమీఱు నెచ్చెలి, వైదర్భీరీత్యుదీర్ణవైభవరసధా
రోదారకవిత యెట్లు ప్రమోదావహ గాదు రసికపురుషుల కెల్లన్.

క. పదచిత్రతార్థచిత్రత, లొదవినకవితయు విచిత్రమొగిఁ గనుపట్టెం
బదగతుల సోపమంబై, యది నిరుపమ మగుచు మెఱసె నబ్రముచూడన్.

సీ. సుప్తిఙ్విశేషసంశోభితత్రివిధశబ్దంబులు దోషసర్వస్వ మెడల
శయ్య నమర్చుచు సత్పాకశుద్ధిగఁ ద్రివిధగుణంబుల రీతు లమర
వృత్తులు చెలువార వివిధరసానుగపదవర్ణసమసనప్రాప్తి లొనర
వ్యంగ్యంబు మువ్వన్నె లమర శబ్దార్థవైచిత్రివిశేషము ల్వెన్నుమిగుల
వాగ్బలం బైనకవిత చెప్పంగ నేర్చెఁ, బ్రాఁతచదువులప్రోవుగాఁ రాఁపుఁబట్టి
విమలతచ్ఛ్రీతిమాధురివిన్నయపుడు, కవిగురులుకవితగురుతయుఁగాంచఁగలరె.

---

* దొంగుడుమూఁతలాడు-మూ. ‡ యంచలదమునిల్చి-మూ † దాఁగిలిమూఁచులాడుచున్.

సీ. సంతతసన్మార్గసంచారిణిగఁ జేసె సారసాహారిహంసవ్రజంబు
వీణాక్వణత్పాణి వాణి యంతర్వాణి వాణీవిశేషసర్వజ్ఞఁ జేసె
బంధురగాంధర్వపాండిత్యనిధిఁ జేసె విమలాశ్వవదనసాధ్వీజనంబు
సర్వభారతశాస్త్రగర్వితగాఁ జేసె రమితగీర్వాణపర్వాబ్జముఖులు
కల్పితానల్పసంకల్ప(కావ్య)కథల, లలితరీతులు మీఱఁ గల్పనలు చేసె
దద్దివ్యమునిసతీతిలకకులము, వెలయఁ గాళింది నబ్బాల్యవేళయందు.

సీ. ఉదయవేళల వాణి యురునృత్తబహువృత్తిబోధకగ్రంథము ల్వాసఁగ నేర్పెఁ
దనువాతిమెడ ధరాధరరాజనందన మహితాగమోక్తి మర్మములు తెలిపెఁ
దాఁపిమ్మట రమాతరళాక్షి రత్యలంకారశాస్త్రములు బోంకముగ నేర్పె
నెడనెడ రశ్మిత నెసఁగు పన్నగరాజు శబ్దరహస్యంబు చక్కఁ బలికె
గౌతమవ్యాసకణచరకపిలజైమి, నులు స్వనిర్మితదర్శనంబులు నొడివిరి
మూఁడుమూర్తులముద్ద యాప్రోడ తండ్రి
యంకమునఁ బ్రోదిగాంచు నియ్యబ్జముఖికి.

క. చదువులగని కన్నాయన,చదువులు గ్రహియింపనేర్చు *సవిత్రతనుజ దాఁ
జదువులు సాకల్యంబుగఁ, జదివె ననుచు వర్ణనంబు చలుపఁగవలెనా.

వ. అంత.

మ. గణుతింపన్ స్మరజీవనౌషధి యనంగబ్రహ్మతంత్రాంకురా
ర్పణసర్వంసహ కామదైవతసపర్యావాహనాకారణా
క్షణ మస్త్రజగత్త్రయీవివశకృత్సంమోహనాస్త్రంబు భూ
షణసాకల్యసమానవేష మయి యోషాయౌవనం బొప్పెడిన్.

క. ముంగురులరంగు లలవడె, నంగనపాలిండ్లు మిట్టలై కనుపట్టెన్
అంగముల మెఱుఁగు లెక్కెను,శృంగారముతోడఁ జెలికి సిగ్గును గదిరెన్

సీ. నానాఁట నవయౌవనంపుఁబూఁదోఁటలో రహింపించు మదనాంకురంబనంగ
ననుపమనవయౌవనారంభజలరాశి లలిఁ దేఱు పవడంపులతిక యనఁగ
సరసలావణ్యవర్షాకాలఘనవాటి రఁగుమీఱిన క్రొమ్మెఱుంగు గనంగ
సలలితప్రాయంపుసానఁ దేఱి లసించు నసమాయుధుని మోహనాస్త్రమనఁగ
బాలశశిరేఖ దినదినం బోలి నెగడి, మెఱయఁ గళలంతకంతకు మిక్కుటముగ
వరుస సంపూర్ణభావత వఱలుకరణి, నమరెఁ గాళింది నవయౌవనాగమమున

---

* సరసతనుజ-మూ.

మ. తెఱపై బాల్యము వోవ బాల యతిదీప్తిం జూడఁగా నొప్పె వా
తెఱసొంపుం గటిపెంపు మేనుజిగి యుద్దీప్తస్తనౌన్నత్యము
న్మరిపంపున్నడతీరు పాదములయొప్పుం గాను లేమిం గనన్
ఓలివారాయన్ జళిపింప నమ్మరునిచే నొప్పారుఖడ్గం బనన్.

సీ. కుటిలప్రచారము ల్కుంతలంబులఁ జెందెఁ జపలభావము నేత్రసరణిఁ జేరెఁ
బంకసాంగత్య మేర్పడ ఫాలమున నుండె నతిరాగవిలసనం బధర మంటెఁ
గఠినత్వమెల్ల నొక్కటఁ గుచంబులఁజెందెఁ బట్టువీడమి నితంబముననిలిచె
కలుము లెఱుఁగముల్ గానుఁదీఁగె వసించె జాడ్యంబు నడపులజాడనమరె
మురిప మెల్లను సిగ్గులో ముడిఁగికొనియె
*గుర్తెఱుంగమి యలనాభిఁ గూడికొనియె
నెలఁత తనబాల్యచేష్ట లన్నియునుఁ దన్ను
బాయకుండఁగ నొప్పె యౌవనమునందు.

చ. అలరువసంత మబ్బినపుడౌ నొకకొన్ని దినంబు లింతె మా
కలుషములు నప్పుడు న్నమతకై ‡కొఱగా మని పల్లవంబు లా
జలజదళాక్షిపాదజలజంబులు గైకొని పూజసల్పు న
య్యలరు లనాఁగఁ బాదనఖరాంకురము ల్గనుపట్టు నింతికిన్.

క. జిగి దప్పి చుక్కగమి యా,మగువపదనఖాలితోడ మార్కొనలేమిం
బగ లుడిగి యుండుటం గద,గగనములో డాఁగి రేయి గననగుటెల్లన్.

గీ. నిలుక డెఱుఁగని చిగురాకునీట దెంత,ఆపడిన పద్మరాగమ్ము రాణ యెంత
సొగసుఁగెందామరలసొంపుచూఱకొన్న,వనితపదములతో సాటివచ్చు టెట్లు.

చ. ఎడసినకాండసంపదల కెంతయు స్రుక్కుచు వాడు టంది తా
లుడుగని వేఁతకోఁతలకు నోర్చుదొన ల్కలమంపుగర్భముల్
జడిమ వహించెఁ గాన సతిజంఘలతో సరిగాఁగ నేర్చునే
జడమతులైనవారలకుఁ జక్కఁగఁ జిక్కునె సద్విచారముల్.

క. సరసిజలోచనజంఘల, సరివత్తు మటంచువచ్చి శరములపాలై
యిరుగడలఁ గట్ల పాలై, శరధులు కడు నొగిలెఁ దగనిసాహస మగునే.

క. మృదుపదనై మాధుర్యా,స్పద మై చెలిజంఘ రసము చాలఁగఁజిలుకన్
మృదుపదనై మాధుర్యా,స్పదమై యలరారు రచనవడువు దలిర్పన్.

---

*గుఱెఱుంగమి—మూ. ‡సమకైగైకొరగామని—మూ. ౧. సమకైగైకొనఁగా?

క. పొరలేక సరస తెడలక, వరపల్లవవితతితోడ*వర్తింపక యి
ద్ధరపైఁ బడి తలక్రిందై, పరఁగిన సరిరాదు రంభ పదతతితోడలతోన్.

చ. తలవిరియంగఁ బోసికొని తద్దయు నాకులపాటు దోఁపఁగా
జలముల నెప్పుడు న్నిలిచి సర్వశరీరము భూతిలిప్తమై
వెలయఁగఁ బండ్లుఁ బూలుఁగొని వేసరకెప్పుడు మోచ దాఁ దపం
బలవడఁ జేయుచున్నయది యర్కసుతోరుతులా‡ఫలార్తితన్.

క. అతిమృదు వగుసతియూరుల, నతికఠినపుఁగరికరంబు లారసి చూడ
న్మతి రాదయ్యెఁ బ్రతీపమొ,హిత మట్లా నుపమ నుడువ నిలఁ బ్రాజ్ఞులకున్.

సీ. పూర్వాపరరూపమంజిమస్ఫూర్తిఁ గాంచి
చెలువకటి పాణిసీయంబుచెన్ను గాంచుఁ
బృథ్వి విపులాతిహృద్యసద్వృత్త మగుచు
వేదపాదం బనా మది వేడ్కఁ జేయు.

క. నీల తానొట నయ్యలి, నీలాలక పిఱుఁదురుచిని నిర్జించె నిలన్
వేలాతిగసర్వాంగ,శ్రీలన్ శ్రీగెలిచె సవతిచిట్టక మమరన్.

సీ. దిరదిరం దిరిగెఁ†గుమ్మరసారె రవిజాతపిఱుఁదుతో మురిపంబుఁ బెరుఁగవచ్చి
నట్టేటఁ బడియె మానక సైకతంబులు చెలిజఘనంబుతోఁ జెనకవచ్చి
బలుగిరిదుర్గంబుపా లయ్యె ధారుణి పైదలికటి సరిపడఁగ వచ్చి
రారాపిడులఁ జొచ్చె దోరంపుటద్దముల్ పొలఁతిశ్రోణిచ్ఛాయఁ బూనవచ్చి
గండ్లఁబడిపోయె నరదంబుగండ్లు ముగుద
కాంచికాస్థానగరిమంబు గనఁగవచ్చి
పరుషవిషమత్వములు మ్రానుపాటు తమకు(?)
దలఁపనివి(లేవు) బాలానితంబమునకు.

క. అరుదైన చక్రవర్తిత,సరసుల సహవసతి గలదు చాలుదు మనియో
కరము భ్రమంపడి తిరిగెడు, దరుణీమణినాభిసదృశతకు సుళ్ళెపుడున్.

క. లలనామణిపక్షంబునఁ, గలిమియు లేమియును నెఱుఁగఁగానినడుము దాఁ
గలదని తెలియఁగఁ జేసెన్, బలునాభీగహ్వరంబు పరిదృష్టంబై.

క. గూఢాగూఢవ్యంగ్యము,రూఢిం గనికనము లమరురుచులు దనర్పం
బ్రౌఢపయోధరమధ్యము,ప్రౌఢులమతి సమ్మదం బపార మొనర్చున్.

*వర్తింపగ—మూ. ‡ఫలాధితన్—మూ. †కుంమ్మరసానే—మూ.

ఉ. ఆరమణీశిరోమణికుచాద్రియుగాంతరసీమఁ బుట్టుశృం
గారరసంపుజాలనఁగఁ గానఁగనయ్యెను ముద్దుగుల్కు నూఁ
గారది నిల్వఁగా నయినయమృతనిమ్న మనంగ నొప్పుచె
ల్వారెడు నాభిగహ్వర మయారె మృగీదృశరూపవైఖరిన్.

క. అరయఁగమనమున్ దివియుం,బరమాణువుఁ గలదటంచుఁ బరికించిన వే
హారిమధ్యనడుము సంశయ,పరమాస్పద మౌట నెట్లు పాటిలు నుపమల్.

గీ. చారుతర మైననాభిశృంగారసరసి
రసము వెల్లుబ్బి కుచమహీధ్రములనంటి
పాఱునూఁగారుజాలుపైఁ బయలుపడెడు
కరడు లనమించె ముద్వళుల్కమలముఖికి.

మ. లలిశృంగారరసప్రవాహ మొనరన్ లావణ్యవర్షాగమా
కలనోద్భూతవళీతరఁగములు పేకం దాఁకఁ బెల్లుబ్బును
జ్జ్వలతేజోమయ బుద్బుదద్వయము నోజన్మించె నయ్యింతి మే
ల్వాలిచందోయి మెఱుఁగు లుల్లసిలు భాస్వద్బాహుమూలాంతమై.

చ. అరయఁ ద్రివేణికాజల మనంగుఁడు గ్రుంకఁగ జవ్వనంపు మే
ల్సిరి కడు నించి డింప నొగిఁ జెల్వ(గు)పైఁడి పసంట్లు గుబ్బలొ
నురవడి డించుదోఁ దోడఁక నొప్పెడు జాలనఁ గాన నయ్యెడు
న్వరహారినీలమౌక్తికసువర్ణనిబద్ధవిభూషణప్రభల్.

క. అప్రకృతభూధరాదుల, కప్రకృతం బయ్యెఁ జెలువయప్పుగుబ్బల్
అప్రకృతతయునుబ్రకృతత,యాప్రకృతపుఁజన్నుదోయినెనయుఁ గ్రమమునన్.

చ. కలయఁ బ్రసాద మొప్ప నధికస్ఫుట మై మధురత్వ మొందఁ గే
వలపరుషస్వభావపటుబంధము మీఱ సమస్తభూషణా
వలులు దలిర్ప సర్వరసవాసితఁ గావ్యమునాఁ జెలంగు నె
చ్చెలిచనుదోయి క్లిష్టతనుఁ జేకొని మానదువో విసంధితన్.

క. ఉరుకుచభూధరపతికిం, గరిఘటములు మిత్రమయ్యెఁ గనకకలశముల్
పరికింప సమతఁ గైకొనె, నరులును సఖీభావ మందె నరుదు తలంపన్.

క. అరిగజకటదారణమున, నురుసుమనఃపంక్తిపోషణోదారతచేఁ
బురణించు మొనలు సూపుచుఁ, దరుణీవక్షోజభూమిధరరాజు కడున్.

ఉ. శంక యొకింత లేక చెలిచక్కనిబాహుల సాటి కేగఁగాఁ
బంకము జొచ్చి కంటకులపాలయి లో బలులేమిఁ జెందెఁ గాఁ

పంకజనాళ లట్లగుట వాని హరించు శుచిత్వవృత్తిచేఁ
గొంకక సత్పథంబు గొను కూఁకిమిగల్గినహంసరాజియుఁ.

చ. వననిధిఁ బుట్టి సన్మణినివాసము నై హరికేలు వట్టి యా
ధనపతియిల్లు సొచ్చియు ముదంబున మంగళసూత్రవైభవం
బునఁ దనరారనైతి నని పూనిక శంఖము చామకంఠ మై
ఘనత వహించి కాంచు మణికాంచనమంగళసూత్రసంపదల్.

క. నిటలాక్షుఁడు మూలంబున, నట హరిపత్రంబుమీఁద నమరుటకతన
న్వటఫలము ఫలము గాంచెను, బటుగతిసీయింతిచుబుకభావముఁగొనుచున్.

చ. సరసిరుహాక్షిదంతములసాటికి వత్తు మటన్నఁ గుందము
ల్విరియునుగా నిరంతరము వేసరి చీఁకటిబందిగంబులం
జొరఁబడి వాడుఁగా మిగులసూత్రముల న్సరిగట్ట నుక్కుఁగా
పొరిఁబొరిఁ గందుగా నెఱయ భూరికుచాంతరదుర్గసీమలన్.

గీ. *అక్షయంపుగుణస్ఫూర్తియమరెనేని, ఛిద్రములులేనిగుంభంబుఁజెందెనేని
తరణినందనముద్దులదంతపంక్తి, యాభిరూప్యంబు గాంచు ముత్యాలబంతి.

ఉ. పంచము లంట మే నిది యపాత్ర మటంచు వనాగమాంతశా
ఖాంచలవృత్తి నై చివు రుపాశ్రితమాధవసంగతైకర
క్త్యంచిత మై వధూటిమధురాధరతం జని చెందుటం గదా
కాంచెను సద్విజన్మపరికల్పితసంతతసంగసౌఖ్యముల్.

సీ. జలవాసతపమైన(న)జలజంబులకుఁ గళాధరునిరాకకుఁ బ్రమోదంబు లేమ
లలి నట్టితప ముత్పలంబున కగునేని మిత్రవైముఖ్యంబు మిగులుచుండుఁ
గలదు భిక్షావృత్తి గండుఁదుమ్మెదలకుఁ బాయిత్వ మెన్నఁడుఁ బాయకుండు
గగనస్థితవ్రతం బగుచకోరంబున కెన్న దోషాకరునింపు గదురుఁ
గాన చక్కని కాళిందికన్నుఁగవకు, నెన్ననివి సామ్య మేగతి నెనయఁగలవు
ఎట్టికష్టంపుఁదపమైన నిలవిగుణత, గన్న ఫలమిచ్చుననుమాటగలుగుటెల్ల.

గీ. నిచులబంధవరాలోకనిస్స్రమీళ(?),లమలమాధుర్యరసవైభవాస్పదంబు
లగుచుఁజెలువారుకాళిందిసొగసుఁగన్నుఁ,లన్నలోఁతమ్మిలోఁయవియబ్జములకు.

సీ. చానకన్నులతోడిసాటిఁబూనఁదలంచి బ్రమసి బేడిసలు గాలములఁబడియె
జెలువయక్షులతోడిచెలిమి సేయఁగవచ్చి పొందమ్మిమొత్తముల్బురదబడియె

* యక్షయ్యగుణస్ఫూర్తి—మూ.

ముదితచక్షులతోడ మురువు సూపఁగవచ్చి కల్వలు నీళ్ల(లో) సుళ్లఁబడియె
మానిని నయనయుగ్మంబు జోడని లేటికొదమకన్నులు భీతి బెదరుపడియె
రమణిరమణీయతరవీక్షణముల తేట, లూనఁబోవుచుమదిరంబులూఁతఁబడియెఁ
బొలఁతి చూపులచెలువమ్ము బెళుకు లొలయఁ
గోరి తేఁటులు బికిరంపుఁగూడు గొనియె.

గీ. చన్పకమునువ్వుఁబువ్వునుసరవిఁగూడి, యింతిఘ్రాణంబునకుసాటినెనయలేక
వంతనంతంతకునుదలవంపుగాఁగఁ, బండుటలుచూడమే ధరామండలమున.

చ. ఎదుట మెలంగువస్తు వొకయించుక కన్పడనీని మైలతో
నదనునఁ బెట్టు తెల్పులకు నబ్బదు నిల్కడ లేదు మార్దవం
బిది కొఱగాదు జన్మ మని యెంచి రతిస్మరదర్పణంబు ల
మ్మదవతిచెక్కులై యెపుడు మానని తేట మృదుత్వముం గొనెన్.

క. నవనవరోచిర్నిచయ, ప్రవణము లగుకుందరదన శ్రవణంబులకు
న్నవ తనుచుఁ బల్కఁ దగునా, నవతను సరిగాక మెలఁగునవసంఖ్యనిలన్.

చ. చెలి చెలువంపుఁగర్ణములశ్రీ హరియింపఁగ నేల వచ్చె శ
ష్కులు లకటా వివేక మొనగూడక యయ్యపరాధ ముత్కటం
బిల నొనగూడె వాని కది హేతువుగా జను లెల్ల నిప్పుడున్
సలసలఁ గ్రాఁగునూనియలఁ జాలఁగఁ జాలఁగ ముంచి యెత్తుటల్.

క. కలకంఠిమృదుకటాక్షాం, చలరమ్యద్యుతులు నిండు శ్రవణద్వయి యొ
ప్పలు నించు*చీరసంబున, విలసిల్లెడుకూపయుగళివిధముం గొనుచున్(?)

చ. జలమరుపద్మనీలజలసంభవకైరవఖంజరీటప
క్ష్యలిహరిణాక్షిమీనహరిణాంకపతత్రుల దృష్టిమాత్రనే
తొలఁగఁగఁజేయుఁ గన్ను లని తోయజసూతి నవాఖ్యసంఖ్యల
న్నిలిపెను బాల్యయుగ్మమున నేర్పున నా సతిపేను లింపగున్.

ఉ. తియ్యన కాని యొండు మతితీ రొకయింతయుఁ గానరాదు నే
నయ్యలివేణికన్బొమలయందముఁ జెందనటంచుఁ జప్పనై
యొయ్యన బెండు గైకొనుచు నుండు మనోజునిచేతిసింగిణీ
యెవ్వెడఁ బిల్లపిల్లతర మించుకయేనియుఁ జేగఁ జెందెనే.

క. కనఁ గన మిగిలెడుమధురిమ, గనఁ జెలికన్బొమలతీరు గానక మరుచే
నన చెఱకువిల్లు ప్రాణము, గనఁజాలక కాదె నిలువుగన్నులుపడియెన్.

---

*చిరసంబున—మూ.

క. పున్నమనాఁటినిశాపతి, కన్నియ నెమ్మోముసాటి గనలేక కదా
సన్న మగుఁ దజ్జయంబున, మిన్నాఫాలంబు గాంచు మెఱుఁగులబలిమిన్.

ఉ. తమ్ములమేలు పూనమిని దక్కులవెన్నెల మేనుసోఁకిన
న్నెమ్మివహింపమిం గలుగునింద తొలంగఁగ నిందుఁజందురుం
డెమ్మెలతమ్మియుం జెలువయింపుల నెమ్మొగ మాముఁ బూనెఁ గా
తమ్ములమేలు మేల్సొగసుఁ దాలుచు లేనగు తేటవెన్నెలన్.

గీ. సవతు గనఁడయ్యెఁ బూర్ణదోషాకరుండు
బహుబుణగ్రస్తజలజముల్ ప్రతియుకావు
పరిహృతాశేషదోషమై భవ్యకాంతి
వైభవము గాంచు నెచ్చెలివదనమునకు.

క. ఎన్నఁ బ్రతిబింబభావా, పన్నం బగు ముకురమునకుఁ బోటిలు నేలా
*గన్నన్న స్వమత బింబత, గొన్న వికర్తనతనూజగానబు మొగముతోన్.

గీ. కాంతివారాశి యగుభానుకన్యమోము
జిగి యొకించుక యప్పగాఁ జెంది యొక్క
రేయి చెలువొంది యది దీర్పలేమిఁ బోడము
పాపమా కళంకమై విధుఁ బాయకుండు.

గీ. బహుళపక్షపాతభావితుఁ డైనట్టి, చందమామ జడుఁడు సాటి యగునె
సమతఁబూని శాస్త్రసర్వస్వవిదురత, వఱలుచుండు చెల్వ వక్త్రమునకు.

చ. పగలిది రేయి సొక మఱి పక్షవిభేదము గాంచ కెప్పుడుం
దగులు మహాహ్లాదయస్ఫురణఁ దార్కొను నక్కనికార్మిపట్టి మే
ల్సొగసుల నెమ్మొగంబునకుఁ జొప్పడునే సరి యంచుఁ బల్కఁగాఁ
డొగచెలికాని దోషములు దూఁకొనుపోనిఁ గళంకభావితున్.

క. కనఁజనియె ముకుర మిందుఁడు, కొనవ్యంజనియె మాఱుకొన్నంజనియెన్
వనజంబు గాని నెచ్చెలి, గొనబుల నెమ్మోము సాటి గొన విజ్ఞగతిన్.

గీ. అమరు బింబానుబింబైక్య మరసిచూడ, నరుమబింబానుబింబులకైక్యవృత్తి
కంబుకంధరముఖదర్పణంబుతోడ, నైక్యమొనగూడెఁ జంద్రున కబ్బురంబు.

ఉ. సాటికి రాని నీలములు సోనల రాపడెఁ బొఱుఁబోతులై
తేఁటులు పోయె మేఘములు దీనత మొఱ్ఱలు (వెట్టెఁ) జామరల్
గాటపుఁ డెల్లఁబొ టొంద వెఁ గన్పడెఁ బల్వగఁ గేకిఫించముల్
పాటలగంధికొప్పుసిరి ప్రాభవ మెన్నఁ దరంబె చూడఁగన్.

---

*గంగన్న సమతబింబత — పా.

గీ. అఖిలసుమనఃకదంబకాభ్యర్హితంబు, నీరజాప్తతనూభవనీలకబరి
దానిసవతంచు నేగతిఁ బూనవచ్చు, జగముకై నీరములు మోయుజలవహంబు.

క. అమరెడుకీల్జడ స్రగ్ధర, కొమపసుమిగులు పిఱుఁదు దలఁప గొనబగువిపులే
కమనీయతనువు చపలే, రమణీమణి యాకార వృత్తరత్నాకరమే.

క. చెలమా సుధ కధరము చం,చలమా కనుదోయి కుచము చాలితకనకా
చలమా వైపుల్యజితా, చలమా జఘనంబు ఘనము చానకు నెన్నన్.

క. రాకాచంద్రుని నగు నా, రా*కాంత మొగమ్ము కెంపు రాకావికి మే
రా కామినియధరము చిగు, రాకా పాదంబు సురుచిరాకారమునన్.

క. †నాకము నగుఁ గా నన్మై, నాకము(జిగి)గుబ్బ యలపినాకము బొమ యా
లోకముల సుదతి హరిణా, లోకము నిందించు నౌర లోకము మెచ్చన్.

క. ధరమా కుచ మాబలుఘణ, ధరమా నూఁగారు ‡నీరదాయకధారా
ధరమా కచంబు స్వర్ణవి, ధరమాధరమా మెఱుంగు ధరణిజఘనకున్.

సీ. ఇంపారుకీల్జడ యింద్రనీలముఁ జేయు మధురంపుమోము పద్మంబుఁ జేయు
ముత్యాలసరిఁ జేయు ముద్దురదశ్రేణి రుచిరంపుమోవి విద్రుమముఁ జేయు
శంఖంబుఁ జేయును జక్కనికంధర గుబ్బలు బంగారుకొండఁ జేయు
భూమిచక్రముఁ జేయుఁ బొంకైన జఘనంబు తనరుమధ్యమ్మనంతంబుఁ జేయుఁ
గలికిపాదంబు పద్మరాగంబుఁ జేయుఁ, జాననిలువెల్లఁ దప్తకాంచనముఁ జేయు
వెలఁదిఁ గొనియాడు మాటలు వేయు నేల, రమణిలావణ్య మొగిసముద్రంబుఁ జేయు

సీ. జలధరమాలిక జగజంపుకీల్జడ చంపకమాలిక సరసనాస
భ్రమరవిలసితంబు కొమరారుకనుదోయి మత్తకోకిల యగుమంజుగళము
శిఖరిణి మైమించుఁ జెలువౌ రదశ్రేణి స్రగ్ధరయగు గుబ్బచన్నుదోయి
యమరువిద్యున్మాల యగును దనూయష్టి మత్తేభగతియగు మంజుపదము
అలభుజంగప్రయాతమై యారు దనరు, బంధురంబయ్యె సర్వాంగభవ్యలక్ష్మి
యరసిచూడంగఁ బంకేరుహాప్తసూతి, విశదలావణ్యమహిమసద్వృత్తమయ్యె

సీ. రమణిలావణ్యంబురాశిలోఁ గనుపట్టుఁ దేఁటులగుంపులు డెలివిమీలు
మువ్వన్నెచందురుల్ మద్దులమీనము లుష్మిరము ల్సంపెంగ సొంపునింపు
ముక్తాఫలశ్రేణి మురువంపుఁబవడంబు శంఖంబు గుబ్బలు ల్సరసనాళ
లందంపుఁజిగురులు పొందైనజలనీలి బలువైనహ్రదము నిబ్బరపుదీవు

---

* కాద్య మొగము — మూ. † నాకమనగాకా — మూ.
‡ నీలధూమకధారాధరము — మూ.

లబ్బురపువలపులీనెడునట్టిరంభ, లరిదిగావించు కూర్మంబు లధికమృదుల
పంకజాతంబు లసమానభాసమాన,కాంచనచ్ఛాయ నెపు*డొందవించుతీవె.

వ. ఇట్లు నిండుజవ్వనంబున దేవాసురమనుష్యలోకకాంతామరావకామనీయ-
కలక్ష్మీలీలాయతనంబును సర్వలక్షణైకలక్ష్యంబు నగునమ్మోహనాంగినిఖి
లవిద్యావిజ్ఞానవిమలాంతఃకరణ యని విశేషించి సకలజనపరమాహ్లాదైక
కారణం బగుసంగీతశాస్త్రంబున మిగులఁ బ్రవీణ యగుట యారసి యారసి
కనీలవేణీముఖ సఖీజనంబులు తద్విద్యాపాటవంబుఁ దలిదండ్రులగు ఛా
యాసూర్యులకు డెందంబుల కమందానందంబుగాఁ దెలుపం దలంచి యొ
క్కనాఁడు.

సీ. మేటిమిన్నేటిపొన్నీట మజ్జనమార్చి చిన్నివెన్నెలవన్నెచీరఁ గట్టి
పొంగుసిబ్బెపుఁజన్నుబొంగరంబులమీఁదసొగసుగ్రొంబట్టుకంచుకముదొడిగి
నెఱికప్పుసిరి నొప్పు నెఱికొప్పు చెలువంద నందంపుఁబూదండ లమరఁజుట్టి
రిక్కరామొక్కపెన్నిక్క చక్కఁగఁజేసి చొక్కునెన్నుదుటఁ జేర్చుక్కఁబెట్టి
కలువగమి కెగ్గుగలిగించుకన్నుఁగవకుఁ,గలికి కటి†నిగ్గుమిన్కుల కాటుకయిడి
యలరు నాణిముత్తెపుసరులటుత నిలిపి,తీర్చి రీతి వెలఁదికిఁ గూర్చుచెలులు.

క. కాయమ్మున నాభరణని, ‡కాయమ్ము సఖీజనంబు ఘటియించుచనుఁగ
మాయమ్మే సాటియగు,న్నాయమ్మకు మిగులు సవతు మాయమ్మనుచున్

వ. తదనంతరంబ.

క. ఏచ్చెయిము నీవిద్యకు, నచ్చెరువడి నేఁడు సత్సభాన్వితుఁ డగుచు
న్వచ్చురివేలుపు పిలిచెను, ముచ్చటగా నీదుపాట ముదిపముచూడన్.

వ. అని విన్నవించిన.

ఉ. వచ్చె సఖీప్రయత్నమున వారిజలోచన వెన్క ముందటన్
హెచ్చు కచాదిభారమున నెమ్మెలుకొ నొగిఁగుల్కఁ గొప్పడా
లొచ్చెము లేనిచీఁకటుల నుప్పతిల న్వడి జెళ్కు మోముఁనం
దచ్చపుమొల్కనవ్వు జిగి నందపువెన్నెలచాయ లొల్కఁగన్.

ఉ. కాంచెను గాంచనాంగి దనుఁగాంచినదక్షు సమస్తవిష్టపో
దంచితచక్షు నాశ్రితజనావనదక్షిణనిస్ఫురత్కృపా

---

*డొడివించితీవె—మూ. †కరెనిగ్గ—మూ.

‡కాయంపున్మణిసఖీజనంబు సంఘటియించెన్—మూ.

సంచితవీక్షుఁ బ్రాగ్వచనసారతనూరుచిదుర్నిరీక్షు నా
కుంచితసద్వపుస్త్రితయగోపనపక్షు హతాసపక్షునిన్.

చ. కని కరమొప్ప మ్రొక్కినను గన్నియ నాదరణానువృత్తితోఁ
గనుఁగొని తన్మనోజ్ఞముఖకంజము రంజిల సత్కరంబుల
న్నినుఁడు కవుంగిలించుకొని యింపుగ మూర్కొని తచ్ఛిరోజము
ల్పనుపడదువ్వి చిట్లను నపారకృపారసవార్ధిఁ దేలుచున్.

సీ. పవడంపుఁదీవె రా బంగారుబొమ్మరా పొదలెడురాయంచబోద రావె
గుణరత్నరాశి రా గొనబుఁబూబంతి రా కొమరొప్పుముద్దులగుమ్మ రావె
యతివమేల్బంతిరా యందాలకుప్ప రా యొఱపైనక్రొక్కారుమెఱుప రావె
యప్పచ్చికొండ రా యతనువాలమ్మ రా సొగసైన చందురుసోగ రావె
ప్రాతిమైనట్టి నాతపఃఫలమ రావె, లలితమైనట్టినవకల్పలతిక రావె
రాణగాంచిననాయింటిలక్ష్మి రావె,తలఁపులోనగూర్చు నను(గన్నతల్లి రావె.

ఉ. బంగరు లీనుచూపు గలబంగరుబోటికి సాటియైన మా
బంగరుకొండ వచ్చెఁ గులపావనసద్గుణవార్ధి వచ్చె నా
కొంగుపసిండి వచ్చె మదిఁ గోరినభాగ్యము వచ్చె వచ్చె మా
ముంగిటికామధేను వని ముచ్చట దీరఁగఁ బల్కి వెండియున్.

క. తల్లివి గద కన్యామ, తల్లివిగద సొగసుఁగులుకుఁదనముల సిరిమే
ల్తల్లివి గద సురభూరుహ, వల్లివి గద మమ్ముఁ బ్రోవ వల్లినిభాంగీ.

క. ఒప్పులకుప్ప నినుఁగ, న్నప్పటినుండియుఁ బ్రమోద మనుజలరాశిం
దప్పక మునుంగు నాకుం, జొప్పడె నభ్యుదయ మెన్నఁ జోద్యము జగతిన్.

గీ. అమ్మ నినువంటిపట్టి మాకబ్బెఁ గాన, చాయచాయకు మర్యాద

—(ఇక్కడఁ గొంత గ్రంథము లేదు)—

దముల్చాలఁ దనర
గేయవాక్కర్త్రి యనుపేరు గీలుకొనఁగ, వీణ వాయించె నవ్వేళ నేణనయన.

గీ. †తత్పదముభాతి మంగళార్థంబు గీతి, కది పరాత్మవచించుట నంచు నెన్న
శాస్త్ర మాగీత మగ్గీతశాస్త్రవేత్రి, కబ్రమే భావిసన్మంగళార్థమగుట.

క. రూపవతి గీతిభూషణ, దీపితమై మెచ్చుగాంచుఁ దీవ్రం బుపమా
క్షేపములు వడయునని సభ, నాపాదించుచును మోదమందిరి విబుధుల్.

---

*వృత్తితో—మూ. †తత్పంబాతి—మూ.

ఉ. చాయలు వేయు గల్గునెఱసామికిఁ జాయలు వేయి రెక్కరో
చాయలచాయ జెం   సాతపత్రన్ ఘటిల్లె మే
ల్చాయల కెన్న మిక్కుటపుఁజాయఁ బ్రవర్తిలె ముద్దులాఁడి యా
చాయకుమారిగీతి (గనె) సంగతశీతలమాధురీస్ఫురత్.

వ. అయ్యవసరంబున విశ్వంభరాసర్వభారాయమాణ దుర్మానకంసాదినృశంసదు(ష్టసర్పగారుడ)మణి యగుశ్రీకృష్ణదేవకపటయాదవశిరోమణి ముఖచంద్రబింబరుక్చంద్రికాడంబరంబున నిజనయనజీవంజీవంబులకు సంజీవనం బపేక్షించి విరించిపథావధి యగుద్వారవతీపథంబు నాత్మశరణపూతచరణ(సరోరుహ) విన్యాసంబున ధన్యమూర్ధన్యంబుగాఁ గటాక్షించి తత్కటాక్షసమాక్షిప్తగౌరవ పరభాగసందానితమహాభాగవతద్విగుణితహరినామానుసంధానబంధురరోమహర్షాస్రకంచుకసముదంచితసర్వాంగనయును నందామృతధారాప్రవాహంబున నపగతమోహాదిదోషపంకాంతరితతాలఘూకృతంబు నణుపరిమాణంబు నంతఃకరణంబు దేలియాడ మగిడి సత్యలోకంబు స్వాలోకవిషయంబు చేయం దలంచిన (జగ)దంపుకూటిజడదారి గ్రహరాజగృహరాజంబు సమీపంబున సమీచీనతాసద్రీచీనతదనూనవీణాగానామృతంబు కర్ణకూపంబులనిండారనబ్బురపడి చేపడినవీణియవదలి కదలక మైమఱచి పరచితహ (?)ంబునం దె(న)నిమందపడి (?) డెందంబు వసంబుగాక మసల మెల్లమెల్లనందెచ్చి కూర్చుండి శిరంబుఁ గంపంబుతోఁ గూర్చి తర్జని నాసికం జేర్చి తనలో నిట్లని వితర్కించె.

ఉ. ఎక్కడిలోకమేఁ గనని దెక్కడిగానము (నాకుఁ గ్రొత్తగాఁ
దక్కిన)దిట్టిగాన మొకతావున నైన వినంగ మృగ్యమ
మ్మక్కయి దెంతచోద్య మహహా ననుఁ జొక్కఁగఁజేసె నద్దిరా
యక్కమలాక్షుకీర్తనమునందును డెందము డిందకుండెడిన్.

క. ఔరా మును వింటిఁ బయిఁ, బారావారజకు సాటి(పద్మాక్షి కుమా)
రీరత్న మయ్యె సూర్యన, కారూఢిగుణాఢ్య * నీలయతులాంశం బై.

క. అక్కన్య సకలవిద్యల, దిక్కులఁ దనసాటిలేక దీపించును బెం
పెక్కు మిగుల గీతములన్, లెక్కింపఁగరాను మాధురీగుణ మనుచున్.

క. ఆతరుణి యిప్పుడు తండ్రికిఁ, జేతం (బిగురొత్త సేవసే)యఁగఁ బోలుం
బ్రీతిగ నిచ్చెలిఁ గనుఁగొన, కౌతుకఁ జన నాకు డెంద మెనయ దటంచున్.

---

* నీలయతులాం—యూ.

వ. ఇట్లుహించి.

సీ. సంగతతత్పురుషపదనిష్ఠాస్ఫూర్తి నలరారుపాణినీయం బనంగ
సిద్ధసాధ్యవిశేషబుద్ధస్వరూపతఁ బ్రాకృతవ్యాకృత (ప్రక్రియనఁగ)
జ్ఞాతాత్మరీతి నిర్ధూతాంజనాత్మత సాధ్వలంకృతివిశేషం బనంగ
సరళస్థిరకళాప్రశస్తిసద్భావత సరసాంధ్రశబ్దశాసన మసంగ
నరుగుదెంచెను నారాయణాభిధాయ, కాష్టవర్ణమనూత్తంసకాభిధాన
చతు స్వరస్వరవిశేష, హరిమహతికరుండు శుభాకరుండు.

సీ. చంద్రోపరి సితాభజలవాహరేఖనాఁ దగుఫాలగోపిచందనము దనర
నైరావతాలింగితాభ్రభాపగాబ్జలతాలినాఁ బసిఁడిజంద్యములు మెఱయ
సగ్రకాశ్మీరకింజల్క సముదయం బన జటాసమితి వెలుఁగఁ
గలధౌతనగమధ్యగతనీలవేదిక నాఁ గటిఁ గృష్ణాజినము దనర్పఁ
గల్పకస్కంధపరిణద్ధఘనలతమాల, వల్లి యన వీణ భుజమున వన్నెమీఱ
నలుదిశల మేను తెఱపి వెన్నెలలుగాయ, వచ్చె నారదుఁ డవ్విభావసునికడకు.

ఉ. దూరమునుండి రా మునికిఁ దూర్ణము బంగరుగద్దె డిగ్గి బ
ల్గారవ మొప్పఁగా నెదురుగాఁ జని భక్తిభయాంచితంబు ల
వ్వారిగ సందడించుమది వారిజబంధుఁడు సాఁగి మ్రొక్కెఁ ద
చ్చారుపదాంబుజాతములు సాధుకరద్యుతు లంటి రాజిలన్.

క. మ్రొక్కినఁ *జెయ్యులసాకిరి, మక్కువఁ గైగ్రుచ్చి యెత్తి మది ముదమలరన్
అక్కలహాశనమునినగు, మొక్కలుచొక్కటముగాఁగ మొగమున నమరన్.

క. దీవించె నీకు దుర్లభ, మేవస్తువు లేదు దేవ నిడకుండఁగరా
దేవస్తు వక్షయం బగు, నావస్తువు నీకుఁ జుట్ట మగు నిజ మనుచున్.

వ. ఇట్లు భావిశుభంబుఁ దెలుపు పలుకు వలుకు తొలిపలుకులగమికానిగాదిలి
కొడుకుం గడగనని వేమక గడలుకొన ముందట నిడుకొని వచ్చి యచ్చె
రువులకు నెలవగు తననెలవునకుం దెచ్చి దచ్చిదిక్కు లచ్చంపుఁ బచ్చివె
న్నెలలు సొగసు మసుంగు లోసంగు మగటామానికంబుల పెద్దగద్దియ
నుంచి యవంచితభయభక్తి వినయాతిశయ మ్మగునాశయమ్మున నమ్మహాశ
యునకు నిర్విశేషమ్ముగా నిజకరకుశేశయమ్మున సదాశయోచితంబు లగు
నుపచారంబులు చేసి యాబేసిగుట్టుఁబులతేటనెఱదోర దొర సెఱుంగని

* జైవ్రులసామికి. మూ.

కొప్పులకుప్పం దనకూఁతుం బిలిచి యప్పా యిప్పాపరహితునకు మ్రొక్కం
జక్కంబడని దొక్కటియుఁ జిక్కదు మ్రొక్కవలయు నని మ్రొక్కించిన
నక్కారుణికపురుషమణి పురుషశిరోమణిపాణిగృహీతివి గమ్ము పొమ్మా
యని దీవించి యనుపం బిదపఁ దదనుమతి నమ్మహామతి నిజానుగతసభా
జనంబుల యథాపూర్వోచితస్థానంబుల వసియింప నియమించి తాను
దత్సమీపతలంబున దివ్యభవ్యనవ్యహేమముక్తాఫలాముక్త నిర్ఛిద్రభద్రాస
నంబునఁ గూర్చుండి యుండెఁ దత్కాలంబున.

చ. *తొలుతటిపల్కుబల్లనులు దుష్టతమోహరణప్రవీణమాం
సలమహిమాన్వితు ల్మహితసత్పథవృత్తినిరూఢభావు లా
కలితదిగంతరాళరుచిగాఢతనూరుచిరుల్ సభాస్థలిం
జెలువలరారి రిద్ధఱును జేతనజాతము లబ్బురంపడన్.

క. అన్యోన్యకాంతివైభవ, మన్యోన్యముఁ గప్పఁ జిహ్నలవిషయములుగా
నన్యనియం దన్యభ్రమ, మన్యాయత్తంబుగాక యలవడె సభకున్.

క. నిండునెలఁబోలు మునిమా, ర్తాండుని మార్తాండుఁ జూచి హరికైదువుపే
రుండెడుపులుఁగులు భ్రమచే,నొండొండ ముదంబు ఖేద మొందునుమిగులన్

గీ. అట్టియెడఁ దమ్మివిడిమట్టుపట్టుదిట్ట, పట్టి యగుమౌని కనియె నవ్వొట్టజేజె
గీటుకొనుహాసమున మోముసీటుగుల్క, మాటమాటకునమృతంబు తేటలొలుక.

క. నీరాక రాక సమ్మద, నీరాకరమునకు సుగుణనీరాకర యీ
నీరాక గాక యా(ప, న్నీరా)కరమునకుఁ దేవ నేనెఱుఁగుదునే.

వ. ఓసుదర్శనకరశుభకరపదభక్తిమత్సుదర్శన నిదర్శనసమధిగత నిఖిలదర్శన
కాలత్రితయపవిత్రతావ్యంగ్యవ్యంజకంబగుభవదీయదర్శనసమంజససంజీవ
నౌషధంబున మదీయతాపత్రయంబపత్రపానిఁ యంబయ్యెడు మజ్జననంబు
పరార్థభావంబు నొందెడు మత్తేజంబు వేలోల్లంఘనంబుననలరారెడు మద
భ్యుదయం బనస్తమయంబై చెలువారెడు మదీయనివాసంబు విష్ణుపదంబు
నం జెన్నుగాంచెడు మదధికారంబు గ్రహాతీతం బైయొప్పారెడు మచ్ఛత్రం
బు కాంతిపర్యాయంబై వెలుంగొందెడు మత్సంతానంబు సమందతఁ గాంచి
యు నమందత దైవారెడు నీరేడుజగంబులఁ దేజోవంతులకు దృష్టాంతంబనై
మెలంగెడు భాగ్యంబు నాకుఁ బొసంగెడు సమాధిమత్కళానిధినిరుపాధి

---

*తొలుతటిబలుకు-బల్కి-సుచుఃమూ.

కకృపాపయోధి వగు నీ మసన్నిధికి గమనంబు గమకంబగు మత్పూర్వతనా గణ్యపుణ్యపరిపాకంబ యని యరసి నిర్ణయించుకొని మొదల నధిగతపరమార్థతకు నవాప్తసర్వకామతకుం గేవలపదంబైన భవాదృశులకు మాదృశరాజసజనంబు ననుసరించి యత్కించిదర్ఘప్రదానంబునకు సంప్రదానత గొనుట గగనకుసుమంబు గనుటయె సిద్ధంబని సిద్ధాంతీకరించెదవంగా దేని దేవరచిత్తంబు కుతుకలీలాయత్తంబై యదర్థంబు విషయీకరించి సర్వార్థమూర్ధాభిషిక్తంబు సేయ నవధరించె దదర్థంబు భవత్సన్నిధానవైభవసమాసాదితసంపత్సాకల్యకల్యతం దగు భవజ్జనుసవిధంబున నస్తిత్వఖ్యాతంబు సంయోగంబు గొని కారకత్వం బంగీకరించు నని నిస్సంశయంబుగా సంకల్పించెద భవాదృశుస్వదృక్పారతంత్ర్యంబునం బ్రవర్తిల్లు నద్దోవందారునకు నెందేని స్వాతంత్ర్యం బతంత్రం బగుట చిత్తగించి వాచావిషయత తత్ప్రకాశక్రియం బ్రసరింపం జేయ దయసేయవలయు నని పునఃపునారచితప్రణామంబులం బ్రార్థించిన.

గీ. ఇట్లు* వేపాదములసామి యింపునింపు, మధురభాషలభాషింపమౌనివినుచు
హరికథాసుధయానినయపుడు గాంచు, మోద మందుచు నత్తమోభేదికనియె.

ఉ. ఓయి సమస్తలోకనిచయోదయహేతునిజప్రకాశ భ
వ్యాయతకీర్తి నీకు నిటు లాడంగం జెల్లునె యన్యునట్లు నీ
వాయతనంబవైతివి చరాచరసంజననావనక్రియా
పాయనిదానమూర్తులకు భద్రకరాగమరూపవైభవా.

క. మిన్నా దేవత యనుచు, న్నిన్ను నుతింపం బనేమి నిగమావళులం
గన్నట్టి త్రిపదయే నిను, సన్నుతి గావించుకొనుచు సార్థక మయ్యెన్.

క. వెన్నునిం గన్నులం జూచుట, నిన్నుం గనుంగొనుట మాకు నిజ మొక్కటియే
యన్నలినాక్షుం గనుంగొని, నిన్నుం గనవచ్చినాండ నీరజమిత్రా.

క. ఇంకొక్కటిం జెప్పెద నే, వంక న్వీన నరిది గాన వైఖరిచే నీ
పొంకపుం గూంతురు నను నీ, వంకకు రప్పించెం జుమ్ము వనజాతసఖా.

క. నీలాలక యిది నీలా, లీలావతియంశ నవతరించిన దగుటన్
నీలాపతికా ద్రోక్కెడు, †లీలాయదుమౌళి ముద్దులేమం బ్రేమన్.

క. ఈరీతిం బల్కు వీణా, పారీణయతీంద్రువచనబంధమధురిమా
సారములు చెవులు సోంకిన, బౌరాకారములసామి పలికెం బ్రీతిన్.

---

* వేయుపాయములసామి మూ. † లీలాయమౌళి-మూ.

చ. హరిపదపంకజాతయుగళాంచితభక్తిపరప్రవేక యా
హరి మనుజాకృతిం బుడమి నందుటకుం గత మెద్ది యమ్మహా
పురుషునిఁ జెందఁజేయఁ దగుపుణ్యపుసాధన మెద్ది రూప మ
ప్పురమున కెట్టి దింతయు నపారకృపాజలరాశి తెల్పవే.

క. అన విని వీణాముని య,య్యనునిఁ గనుంగొనుచు నగుచు నిట్లను సౌరా
వనజాప్త నీదువినయము, విని కని యెఱుఁగము సమస్తవిబుధులలోనన్.

గీ. వేదమూర్తివి నీవె కా వేదవేద్య, నెఱుఁగఁజాలవె యెట్టిన నెన్ని చూడఁ
బరహితజ్ఞానమార్గప్రవర్తకులకుఁ, బ్రష్టృభావంబు భూషణప్రవర మనఘ.

క. వనజాక్షుభక్తిభరపా, వనుఁడవు నీవెంతభాగ్యవంతుఁడవు బళీ
నినునుండి తత్కథాస్మృతి, నెనసితి *నిటనాదుపుణ్య మే మనవచ్చున్.

క. దిన మొక్కనిముస మయిన, న్వనజాక్షుస్మరణ మెలఁగ వానివృజిన మ
ద్దినకృతము సుకృతమగు స్ప, ర్శనవేధిస్పర్శ నినుము సౌవర్ణమె కా.

చ. తలఁచిన విన్న మానసము తద్దముసుంగు ముదంబురాశి నెం
బులక †లెసంగుఁ గన్నులఁ బ్రమోదజలంబులు పొంగుఁ బూర్ణతా
ఫలితమనస్కులౌ పరమపావనమానుల కైన నద్దిరా
బళిబళి వాసుదేవుకథఁ బొటిలుమాధురిసార మెట్టిదో.

సీ. సౌశబ్దసంగతి సడలుకావ్యమురీతి విజ్ఞానహీన మా విద్యమాడ్కి
సాధుదానము ‡లేనిసంపద కైవడి వరశాంతి నెడయు తపంబుభాతి
కంఠరక్తమానుగానంబువడుపునఁ బాలనసేయని ప్రభుతచాయ
శ్రద్ధానురుద్ధత జాఱుకర్మము క్రియ రాగంబు గాంచని రతిపరుసున
సిద్ధపాండిత్యవర్జితసేవ§ లేవ, భూరిపరిమళ మందనిపువ్వుపోల్కి
వాసుదేవునిపదభక్తి వదలువాని, జన్మము నిరర్థకం బగు జలజమిత్ర.

చ. అలపరతత్త్వ మెంతటిమహాత్మునికైనఁ దరంబుగాదు దాఁ
దెలియఁగ నెట్టిదిట్టలను దెల్పికిరాఁ దెలుపంగ శక్యమే
జలరుహమిత్ర యట్లయిన సంగ్రహసూక్తుల నాదుబుద్ధికిం
దెలిసినయంత దెల్పెద సుధీవర తప్పక యాలకింపుమీ.

---

*నిచనాడుపుణ్యా—మా. †లొసంగు—మా. ‡చేయుసంపద—మా. §ద్రేవ—మా.

గీ. ఈప్రపంచంబునకుఁ దొల్త నెసఁగుచుండు
సచ్చిదానందమయ మాత్మ(సంగ)రహిత
మననుగతరూప మవ్యవహార్య మఖిల
మానసంచారశూన్యంబు భానుమంత.

గీ. అప్పరంబు సిసృక్షచే నమరి త్రిగుణ,మాయఁ గైకొని సగుణత మఱగి సర్వ
కారణవిచిత్రకార్యసంఘాతరూప, మగుచు నారాయణాఖ్యత నలరుచుండు

సీ. తత్స్వరూపావాప్తి దనరు జ్ఞానంబున జ్ఞానంబు భక్తిచే సంభవించు
వేదాంతవిద్యచే వెలయును సద్భక్తి యవ్విద్య గురుసేవ నందవలయు
సద్గురుసేవ నిష్కామత్వమున నబ్బు నది చిత్తశుద్ధిచే నమరు నద్ది
కాలుష్య మణఁగినఁ గలుగుఁ దద్రాహిత్య మలవడుఁ బాపక్షయంబు గాఁగ
నట్టిపాపక్షయంబు మే లానవచ్చు,దాన యాగాదిసత్క్రియ లూనఁ గలుగు
నవియుఁ దన్నాశకరశక్తి దవులుటరిది, కర్తనిష్కామమానసుఁ గాంచకున్న

క. భక్తియె స్వతంత్రకరణము,ముక్తికి నని కొంద ఱండ్రు భూరివివేకుల్
*భక్తిసుసాధ్యజ్ఞానమె, ముక్తిద మని కొంద ఱండ్రు భూరివివేకుల్.

గీ. అఖిల మాత్మేష్టదేవత యనెడుబుద్ధి,నిరతిశయభక్తి బ్రహ్మమె పరఁగు నంత
యనుమనీషయ జ్ఞానంబునగునుగాన,జ్ఞానభక్తులకైక్యనిశ్చయము మాకు.

గీ.కమలబాంధవజ్ఞానయోగమ్ముభక్తి, యోగమన రెండుబలునావలొప్పుచుండు
ఘోరసంసారవారిధిపారమంద,ననుచుమునికృతులొకకొన్నియమరఁబలుకు.

గీ. అరయ శ్రవణాదికక్రమాయత్తమవును, జ్ఞానయోగమ్ము తదితరజ్ఞానవిభవ
ఘటకమవుచుండు భక్తియోగం బనంగ,భావమీగతిఁ బలుకు నిబంధనలకు.

వ. విను మప్పరమేశ్వరుం డగునారాయణుండు లోకరక్షణపరాయణత్వంబు
నం దత్తత్కాలంబుల నానారూపంబులు దాల్చుచుండు నందువిశేషించి.

సీ. ప్రాఁబల్కుగమిఁ దస్మిపట్టితోఁగూర్పంగ జగమంత పృష్ఠదేశమునఁ బూన
ధరణిఁ గొమ్మునఁదాల్ప దనుజుఁగొమ్ము వగుల్ప బలి నధోభువనంపుఁబట్టుసేర్పఁ
గృతవీర్యజాదిభూపతుల విదారింప వనధిమధ్యం బరావణము సేయ
ముష్టికాదులఁద్రుంపఁబురసత్త్వముహరింపయవనసంహార వైభవముగాఁగ
జలచరాకృతిఁ గమఠతఁ జటులకిటిత,నరమృగేంద్రతఁ గుబ్జతఁ బరశుధరత
రాఘవతహాలితబుద్ధతలలితహయత,నఖిలజనములుగొనియాడనతఁడుగొనియె

*భక్తిసాధివజ్ఞానమె — మూ.

గీ. తపన యిత్తఱి నప్పరతత్త్వ మవని, భారకారులఁ గంసాదిఘోరదనుజ
నికరములఁద్రుంపవసుదేవునికిజనించి,వఱలుచునుగృష్ణుఁడనద్వారవతిమెలంగు.

వ. అతనిమాయాబలపరిగృహీతదివ్యమంగళవిగ్రహంబునకు నుపమానంబు దు
ర్గ్రహం బన నసంశయం బేమియయినం గీర్తనధ్యానాదిసాధనంబులం బా
పక్షయార్థు లగుమాదృశు లగుదాసులకుం దదుపమానకల్పనసాహసంబు
న నల్పదోషంబుఁ గాదని విచారించి నాయథాశక్తి నమ్మహాపురుషు నంగ
సౌందర్యం బీషత్కాలంబు గీర్తించి కృతార్థత గాంచెద సావధానుండవై
యవధరింపుము.

సీ. ఇంద్రనీలచ్ఛాయ నెనయు దేహమువాఁడు ముద్దుగుల్కెడునవ్వు మోమువాఁడు
ఘనశంఖనిభ మైనకంఠంబు గలవాఁడు చక్కని వెడఁదవక్షంబువాఁడు
జయలక్ష్మి లీనునాజానుబాహులవాఁడు దనరారు సింహమధ్యంబువాఁడు
జవసంపదల మించుజంఘలు గలవాఁడు తమ్ముల మించుపాదములవాఁడు
కటిని జెన్నొందు బంగారుపటమువాఁడు,ధాతఁ గన్నట్టినాభిపద్మమ్మువాఁడు
ప్రబలు శ్రీవత్సకౌస్తుభప్రభలవాఁడు,చక్కఁదనముల *కిల్లైజరుగువాఁడు

ఉ. క్రిందయి రేకమోచి పరిఖిన్నతఁ గృష్ణునిపాదయుగ్మ మిం
పొంద భజించి యంబుజము లొక్కెడఁ దత్సుషమాంశలేశకా
ప్తిం †దనరారఁ బద్మములపే రది వోనిడి తత్సమంబుగాఁ
గొందురు పాదపద్మ మని కుంఠితబుద్ధులు గారె లోకముల్.

ఉ. అంగుళులే దళంబులు నఖాళులు కేసరము ల్పదప్రపీ
ఠాంగణనమ్రదేవమకుటాంచితనీలమణీరుచు ల్చల
ద్భృంగములై చెలంగఁ గడుఁ దేజిలుశౌరిపదాబ్జముల్ శుభా
ళిం గరుణించి భక్తులకు లేములు వాపుఁ దమోనివారకా.

ఉ. అంగజుమేల్మిపంగయుగ మాకృతి కేము సమానవైభవం
బుం గయికొంటి మింక సరిపోలము కాంతి నటంచు నల్లులం
‡బృంగి తపించి తత్తనువు వీడిన నాదొన లీడుగా వన
న్నంగతి నయ్యదూద్వహునిజంఘలసొంపుఁ దలంప శక్యమే.

చ. తన కుపమానవస్తు వికఁ ధారుణి లేదని కాచె గెల్పుపెం
పున ధరియించు మేల్చిరుదు §పో యిదినాఁగ మణీవినూత్నకాం
చనమయనూపురార్భటి నెసంగెడుఁ దద్ఘనజంఘ లెంచ న
వ్వనజభవుండుఁ జాలఁడు దివాకరతత్ప్రభ నెన్న శక్యమే.

---

*ఇల్లై-మూ. †దనరారిపద్మములు-మూ. ‡బ్రుంగి— అని యుండుట న్యాయమైనను గొన్ని ప్రాచీనప్రయోగము లిట్లు కనఁబడుచున్నవి. బ్రుంగి... బోవిడి-అనుట సరళపద్ధతి. § మేల్చిరదపో రెసెద-మూ.

చ. ఊడుగనిడాలు మీఱు హరియూరులతీరిక మేటిసాటికిం
గడఁగి సమంబుగా కనఁటికంబములుం బొరవిచ్చి పోయెఁ బ
ల్విడిసెడి దానఁ జేసి "కదలీ న కదాచన" యన్నిషేధ మె
క్కుడు వడి నిల్చెఁ గాదె తమకుఁ జగతీస్థలియందు భాస్కరా.

గీ. విద్యుదావృత ముద్ధురవృత్తిశోభి, దీర్ఘఘంటానురణనసందీప్తిరత్న
పదలసద్గుణలలితశోభామిళితము, పద్మదళనేత్రు నుత్కటిబంధ మమరు.

క. ఘన మగునేని జడంబగుఁ, దనయాశ్రయ మట్లుగాన స్థైర్యము గొనరా
దని మెఱుఁగుఁదీఁగ హరికటి, ఘన మజడంబనుచుఁ జేలకైపున నిల్చెన్

ఉ. దండినజాండభాండములతండము లుండఁగఁ దత్ప్రచండస
న్మండలియందునుండి గరిమ న్వెడల న్మగుడం జనంగ బల్
గండి యొనర్చిరో యి దనఁగాఁ దనరెన్ హరిదివ్యనాభి *యు
ద్దండత నల్పఁ గన్నవిరి తద్దయు నొప్పు(చునుండ) భాస్కరా.

చ. తనదు విచిత్రశక్తికి నిదర్శనమై తనరారఁగాఁ బ్రవ
ర్తన మృగరాజభద్రగజరాజులఁ గొనున యానరీతియం
దు నలవరించి మించె ననఁ దోఁచును దద్విభుమధ్యయానము
ల్గనుఁగొని యెన్న నచ్చెరు వగున్ హరిసుందరభావ మిద్ధరన్.

చ. కవిబుధచంద్రలోకహితకారకమంగళజీవకేతువై
భవత రిపూత్కరంబు గెడపం గడుఁ గూడిన కాలసర్పయో
గవిధిఁ బ్రకాశమందెడు నఖండ†లసద్భుజదండకాండమై
భవముల నొప్పు మాధవునిఁ బ్రస్తుతిసేయఁ దరంబె భాస్కరా.

చ. అమర ధరాంబరద్వయమునం దెసలారుగుణంబునందు ది
వ్యములు(?)సురారివైరిరశనాకృతి దాలిచెఁ గాని(దా)ననం
తమణిసితాసితార్యగురుధామ వినూతనచంద్రసౌమ్యభా
వము గనఁజాలునే రశనభావము లోనఁ దలంప భాస్కరా.

ఉ. కలికితనాన నోట మిటు గన్పడె నాపను లింకఁ జెల్ల వం
చలవలరాజు చేతినిశితాసియుఁ బల్కయు నాన ముంగిట
న్నిలిపి స్వజన్మదేశమున ‡నిల్చెనునాఁ గనుపట్టు నారును
న్నులుకుటురంబు నల్లయదుకుంజరుఁ డొప్పుఁజుమీ యహర్పతీ.

*యుద్దండమహత్త-మూ. †లమద్భుజ-మూ. ‡నిల్చెననా-మూ.

క. చతురాస్యవదనమారుత,గతిచే వక్షమున కెగసి కనుపడునాభీ
వితతపయోరుహకేసర,వితతి యనం గౌస్తుభంబు వెలయున్ హరికిన్.

క. ఒత్తుటలువడుచు మార్దవ,భృత్తయు *సుస్వనత లేక వెలవెలఁబోచున్
రిత్తవడి శంఖ మచ్యుతు,కుత్తుకనై పోలిచి నిలిచె గుణనిధి యగుచున్.

క. మంజుభుజకీర్తిహీరా, సంజితధనళిమము భూమిసాకల్యధురా
రంజితము కంసదానవ,భంజనుకే లమరు శేషఫణిసన్నిభ మై.

చ. తను వెలగాఁ గొనుం బసిఁడి దాన మెలంగుటఁగాని చెల్వు లే
దని యల కెంపు తద్విభుశయద్వయమై నవరత్నకోటికాం
చనతను †పేయఁ బుచ్చుకొనసాగి విదోషసదోషభావతన్
గొనబు వహించుఁ జూడ్కులకుఁ గోరిక లీరిక లీనుచుండఁగన్.

క. అకలంకగోవిలాస, ప్రకటత దోషానిరుద్ధభావతఁ గొనుచు
న్వికసించు తన్ముఖంబున,కకటా దుష్టములు నెలయు నబ్జము సరియే.

చ. తమిఁ గొను ముద్దుకై తలఁచు తామరసాలయకన్య కన్యకా
భ్రమ జనియింపఁ దచ్చనకుఁ బన్నన నిద్దపుఁదళ్కు మించుట
ద్దములన దోఁచు జూపఱకుఁ దద్దయు మేల్నునుజెక్కు లౌర చి
త్తమునను వాక్కునం దలఁపఁ దత్ప్రభ సన్నుతిసేయ శక్యమే.

క. బలుగండ్లు వోవఁ బవడము, జలజాక్షుని మోవి యయ్యె సాగె నట వధూ
విలసద్రదనక్షతములు,తొలఁగ దెచట బాధ రాగదోషము గొన్నన్.

చ. ఘనవదనాలవాలమునఁ గన్రవచస్సుధ నాటు దేరి చి
న్ని నగవు వెన్నెలం గలసి చిక్కనయప్పవడంపు మోసులో
యన రదనాళి యింపొనరె నాదటఁ దళ్కుసలం బనంగఁ గృ
ష్ణునిమధురాధరంబు గడుసొంపు వహించు నిలింపవందితా.

క. కమలాహితవరకాంతులు, శమితతిమిరజూర్తు లమలసత్పథవర్తుల్
భ్రమితోరుతారకంబులు, కమలాక్షునియంబకములు కడుఁ దనరారున్.

ఉ. భవ్యతరంబుగా భరణభారవలాంచితవృత్తియుక్తమై
నవ్యపయోజజాతయమనం బయి యుత్పలమాలికాకృతి
స్తవ్యము గాంచి రాజిలును దైత్యవిరోధిశుభేక్షణాలి త
ద్దివ్యదుదారవైఖరులు తెల్పఁగ నా కగునే విభాకరా.

---

*స్వుస్వనత-మూ. †పివ్వ-మూ.

క. శివిళ శ్రుతిపదగము లై, భావింప సువర్ణశబ్దభరణాంకము లై
సైవాటి మంగళమహా, శ్రీవృత్తము లగుచుఁ బొలిచె శ్రీపతివీనుల్.

క. హరికప్పుబవిరిగడ్డము, *సౌరిదిగ నవ్వదనచంద్రుఁ జుట్టుకొను దళ
త్సురరాజనీలశోభా,పరిపంథిస్రభలఁ దనరుపరివేష మనన్.

క. హరిచెక్కుల సొంపారెడు,గురుతరనవపద్మరాగకుండలరుచి శ్రీ
తరుణీకృతచుంబనవి,స్ఫురదురుతాంబూలరాగముం దలఁపించున్.

గీ. విషయగంధరాగవిఖ్యాతిచేఁ జెన్నారు, కమలపత్రనేత్రుఘ్రాణమునకు
విషయ మనఁగరాదు వివరింపఁగా గంధ, ఫలిని†గంధమాత్రఫలిత మగుట.

క. గుణవృద్ధు లగుచు రాజిలు,ఫణిరాజశయానుబొమలు పరికించునుగా
గుణిగణము వక్రమే‡యిది,గణుతింపఁగ వక్రతమమెకా‡యిదియనుచున్

క. చక్షుఃప్రియమ్మృగమదతిల, కాక్షీణసులక్షణైకహారి యగ్భరమా
ధ్యక్షునలికంబునకు నప,లక్షణవక్రంపునెల తుల యనం దగునే.

గీ. ప్రథమకైవడి సత్కళాప్రథ వహించు,దీపితాకారమై సంవృతి కెన యగును
శక్యమే సన్నుతికి యదుసార్వభౌము,లాలితచ్ఛాయమ్మృదులనిటాలతలము.

గీ. మహితజలధరమాలికామైత్రిఁగాంచి,వఱలుచుండెడుహరివాలబంధమొప్పు
లఘుగుణౌజ్జ్వల్యముఖ్యాత రాజిలంగఁ,జాల రహిఁజెందుచంపకమాలి కమర.

గీ. అతనిసౌందర్య మతనికళ్యాణగుణము,లనవశేషంబుగా నెన్న నలవిగాదు
వదనములు నాల్గు గల్గినవాని కైనఁ,దలలువేయింట మెలఁగెడుచిలువకైన.

ఉ. అట్టిసమస్తలోకనిధి యట్టిజగద్ధితవేషధూర్వహుం
డట్టిదయాపయోవసతి యట్టితమోపహనామకీర్తనుం
డట్టివిచిత్రరూపఖని యట్టిమహాద్భుతకార్యకర్త నీ
పట్టికి మేలుప ట్టయినపట్టు సుమీ పరికించి చెప్పితిన్.

క. మదిలోపల నిక్కార్యము,వదల ననౌచిత్య మచట వదలదును వదా
వదవదనవనజములు సమ, పదభాషితభూషణంబు పద మందదుగా.

గీ. అబ్జబాంధవ యింతపర్యంత మిట్లు,హరికథాగోష్ఠి సమయ మత్యంతమధుర
మగుచు వెడలెను సత్యలోకానుసరణ,వాంఛ దీర్పంగ నానతీవలయుననిన.

---

*సౌరిదిగనన్వదనచంద్ర- †గంధమాత్రఫలిత-మూ. ‡రెండుతావుల 'యివి' యని యొకటిదు.

గీ. ఇట్లు బలు *పోటునాటలనింపుగాంచు, మించుజడదారిరతనంపు మేలుమాట
లాలకించి ముదంబాత్మఁ జాల నించి, యినుఁడుసద్భక్తిఁబల్కె మెల్లనహసించి.

ఉ. ఆంతర పాతకంబుబలు పాఱుప నేరుపు గల్గె నాకు నే
కాంత మనంత మానుదయ మంది తనంతపదంబు గంటి శ్రీ
కాంతుసుధాతికాంతకథఁ గర్ణయుగం బొగిఁ దన్పి తీవు వా
క్కాంతతనూజ నమ్రజనకల్పకభూజ సుధీజనోత్తమా.

క. ఏకగుణహాని యెఱుఁగని, జోక విశేషోక్తియందు శోభిలు నమృత
శ్రీకలితసామ్యదార్ఢ్యము, లోకహితాచార బోధలులితవికారా.

గీ. అనఘమీరానతిచ్చినయట్లు నడచుఁ, గాక యీజనుఁ డన్యథాగతి మెలఁగు నే
నైదికోక్తికి మీవంటివారిమాట, కరయ సత్యత నీరెంటి కర్థమొకటి.

వ. ఇట్లు వచించి విరించితనయునకు సవినయంబుగా నమస్కరుండు నమస్క
రించి యతం డరుగఁ గొంతద వ్వనుగమించి మగుడఁ దదనుజ్ఞ భరించి తిరిగి
వచ్చి కూఁతుం గాంచి గ్రుచ్చి కౌఁగిలించి మెచ్చుగా ముచ్చట దీర న
మూల్యభూషణాంబరంబులు ధరింపించి తక్కినసీలవేణీముఖసఖీజనంబులకుఁ
దగిన సభాజనంబులు సభాజనదృక్సభాజనంబుగాఁ గావించి యయ్యింతి †మె
లపుటింతులతో నంతిపురంబునకు ననుపుటయు.

క. పరమార్థరూప వినము, ‡చ్చరమార్థవిధానదక్షసంస్మృతనామా
సురమాన్య మాన్యచరితా, పరతరమానీంద్ర హృదయపంకజభృంగా.

గద్యము. ఇది శ్రీమద్రామచంద్ర చరణారవిందమిళిందాంతఃకరణ పోలూరి
మాధవయజ్వసముజ్జ్వలత్కృపాకటాక్షాసాదితపాండిత్యాభరణ ప్రభంజన
వంశాబ్ధిరాకాశశాంక నిరంతరారాధితవిచక్షణశశాంక అభినవనన్నయ
భట్టారకాహోబల§పత్యాహ్వయకవిమహోపాధ్యాయభట్టారక ప్ర
ణీతం బైనకాళిందీకన్యాపరిణయం బనుమహాప్రబంధంబునందుఁ బ్రథమా
శ్వాసము.

---

*పోటినాటల-మూ † మేలుపుటింతులలో. ‡చరమార్గవిధాన. §బిలపత్యా-మూ.

శ్రీ

కాళిందీకన్యాపరిణయము.

—: ద్వితీయాశ్వాసము :—

క. శ్రీమైథిలీమనోహర, కామితఫలదాయ సుజనకల్పమహీజా
శ్యామలవిగ్రహ నుతసుత్రామా సాకేతధామ దశరథరామా! ౧

వ. దేవా దివ్యచిత్తంబున నవధరింపుము. ౨

క. తనతండ్రికి నారదుఁడా, వనజాక్షునిచరితములను వర్ణింపంగా
విని మనము నాటి కామిని, తనకుం దగినట్టివిభుఁ డతండని తలఁచెన్. ౩

ఉ. ఉల్లము రంజిలం దనుఁ బయోరుహ*నేత్రలు గొల్వవచ్చి తాఁ
దల్లికి మ్రొక్కి యాయమ ముదంబున సేస లొసంగి దీవనల్
తెల్లముగా నొనర్ప నొకతీరునఁ గైకొని యొయ్య నొయ్యనే
పల్లవపాణి యందుఁ దగుబంగరుగద్దియఁ జేరెఁ జాతతోషన్. ౪

చ. వనజభవేంద్రచంద్రధరవాఙ్మనసాతిగ మై వెలుంగు కృ
ష్ణునిలలి సొంపునింపు జిగిసోయగము న్విభవంబునుం ద్రయీ
తనునకు నారదుండు తదుదంతము సాంతముగాఁగఁ జెప్పఁగా
వినిన మెలంత కచ్చువడి వేగమె నిల్పె హృదంబుజంబునన్. ౫

చ. తలఁచినయంతనే మిగుల దర్పకుఁ డేపఁగ నంతకంతకు
న్వలపులు చింత వంత బలవంతపుఁగాఁకలు వింతసేయఁగాఁ
జెలుల కెఱుంగనీక తనచెక్కిటఁ జెయ్యిడ నేరకుండె నా
జలరుహపాణి మాఢ్యమునఁ జెయ్వులు దక్కుచు లోనఁ గుందుచున్. ౬

ఉ. వీనుల విన్నయంతయును వెన్నునిచక్కఁదనంబు సంతత
ధ్యానము సేయుచో నతనియాకృతి కన్నులఁ గట్టినట్లయై
మానుగఁ దోఁచినంతటన మానిని సిగ్గున మోము వాంచినం
గానమి నంతలో వగచి కన్నుల నించును బాష్పపూరముల్. ౭

చ. నెలఁతకు వెంటనే మరుఁడు నెమ్మదికొల్పె వియోగవహ్ని రా
ల్గొలుపను మించఁగా వెడలు క్రొత్తజిగాడ్పున వేఁడియూర్పు బై
ల్దొలఁకెఁ దదుద్గతాభినవధూమఘనాంకురపాళినాఁ బయిం
బులకలు నిండెఁ దద్రసముపోలికఁ గ్రమ్మె శ్రమాంబు చెక్కులన్. ౮

*నేత్రలు-మూ.

చ. తఱుగక నే మెలంగినను దామర*కంటికి మోముదిప్పి కో
నెఱిఁ దొవరంగు పొం గిడెను నీటరి సాటి యటంచుఁ బల్లిఁగా
నుఱియలు లోఁగ వైరి యిఁక నుండఁగ నీతము గాదటంచుఁ దా
నటువలె లయ్యెఁ జెమ్మట నోయారపుఁగస్తురిబొట్టు మోమునన్. ౯

ఉ. క్రమ్మిన చెక్కుక్రొంజెమట గన్రుకరంబులఁ గ్రుమ్ముచున్ గగు
ర్పొమ్మెయి పైఁడిదువ్వలువ మూఁత దలిర్పఁగఁ గోరిక ల్మది
న్మమ్మర మేనియు న్మఱుఁగుఁ బూని త్రపావశత స్వయస్యలం
గొమ్మ యెఱుంగనీక యటు గొంత మెలంగెఁ బ్రమోహమగ్నయై ౧౦

క. ఈగతి విన్నంతనె మను, లాఁగక రేఁపన్ హృదంబుజాస్థపునస్సాం
ధాగరిమన్ గరితకు న్నాలోఁ గనఁబడియెన్ రమేశురూపం బెల్లన్.

ఉ. శౌరియచింత్యరూపపటుసంపద సింగిణి గాఁగఁ దర్శనో
దారత నారిగా హసప్రధానమనోహరసౌమనస్యశృం
గారము లంపకోలలుగఁ గైకొని మన్మథుఁ డేయఁజొచ్చె నే
పార శిరీషపేశలము లైనతలోదరిసుప్రతీకముల్. ౧౨

ఉ. ఈయదుసార్వభౌముకథ లిట్టివి భావభవానుమోదదం
బై యెదఁ బాయకుండె సఖులార సదా యతనుప్రభావమో
హో యని వారువారుఁ బ్రకృతోక్తు లనన్విని ముగ్ధ గావున
న్నా యెడఁ గూర్చి పల్కు టని నాన నతాననయై వసింపుచున్. ౧౩

వ. అంత నగ్గద్దియనుండి ముద్దియ దిగ్గన లేచి. ౧౪

సీ. శుక్తికానిర్ముక్తమౌక్తికంబులరీతిఁ గన్నుల బాష్పాంబుకణము లొలుక
జాలాంతరవిలోలచక్రద్వయములీలఁ జన్గవ పైఁటలోఁ జౌకళింప
ఘనసంఘనిర్గతకరకలకరణిగాఁ దుఱుమున నరవిరు ల్దొరఁగుచుండ
సారసోపరిహిమజలబిందువులపోల్కి మోమునఁ జెమ్మట మొల్లలెత్త
నడుము గడగడ వడఁకఁగ †బెడఁగుగడవ
నుడిగెపుఁబడంతు లుడిగెము లొగిఁ బరాకు
చేయుచును జెల్వకైదండ సేయ నదియు
నిచ్చగింపక యింటికి నేగి యచట. ౧౫

* కంటుక — మూలము. † బెగడు కడువ — మూ.

—: కాళిందివిరహావస్థ :—

క. కసికాటుగ భుజియింపుచు, విసువున నేతెంచి పాన్పు వెసఁ జేరె మనో
రసజాతతీవ్రవిరహాభ,రసుమనస్సహతాప యాచు రమణి రయమునన్. ౧౭

చ. ఎడయనిమోహవేదనల నెంతయుఁ గుందుచుఁ గృష్ణరూప మే
ర్పడ నునులేఁతకల్పతరుపత్రమువీఁదట వ్రాయు వ్రాసి యి
పడరఁగఁ జూచుఁ జూచి తనయక్కునఁ జేరిచి ముద్దుగొంచు నా
షడతుక నమ్మదిం బొడమి పాయనిప్రేమడి రేఁప నెంతయున్. ౧౮

క. వనితకుఁ దాపజ్వర మెచ్చినచోఁ బ్రియుకథల రతిని జెందుచు ననిశం
బును మెలఁగ నయ్యపథ్యం,బునఁ గాదే మిగులఁ దాపమున్ గఱుకైకొనెన్.

గీ. సంతతధ్యాతహరికథాసరసిలోన, నెప్పుడును దేలుచుండు నాయిగురుఁబోణి
కదియ సున్ను వియోగతాపాహికజ్వ,రాంకురంబున కగుహేతు వాదిమంబు.

సీ. తళుకొత్తుచెక్కుటద్దములకాంతులతోడ మందహాసంబులు మంద మయ్యెఁ
జెలులతోఁ జేయుముద్దుల ముచ్చటలతోడ శృంగారరచనలు రంగు దప్పె
నుడుగక వెడలు నిట్టూర్పులగమితోన కన్నీటిముసురులు గడలుకొనియె
నతిమనోహరరుచిరాకారములతోన మేల్మిబంగారునెమ్మేను డస్సె
మోహదశతోన కోరిక ల్ముంచుకొనియె, వెడఁదకన్నులతోఁ జేష్టవిప్పువదలె
బడలికలతోన చెమటలు వొడమఁ జొచ్చె, విరహవేదన నక్కాంత వేఁగుచుండ.

క. గురుతరమదనజ్వరవి,స్ఫురణం
జూడ నప్పుడు, ఖరశిఖిసంతప్తకనకకళికకు సరియై. ౨౧

వ. ఇట్లు దినదినప్రవర్ధమానవిరహవేదనాదోదూయమానమానస
న నిట్లని వితర్కించె. ౨౨

చ. నిగమగణోక్తికిం బరమనిర్మలమానసవృత్తికి న్సదా
సొగియనియట్టి కృష్ణపదసూచితవస్తువుఁ గాంతు (నేనెదన్)
పయోనిధి నీదఁగోరెద
న్మిగుల సుధాంశుమండలము మిన్నక చేతులఁ బట్టఁ గోరెదన్. ౨౩

గీ. అమ్మచెల్ల మహావిరక్తాగ్రయాయి,
ధికరాగసదావృతస్వాంతులైన, మాదృశులకబ్బుననుచు నమ్మంగవచ్చు.

క. చిత్తము గోరిన నబ్బులు, విత్తము లభియించునెడ దు
వత్తరమై తాపవహ్ని వారకపుట్టెన్. ౨౫

సీ. నిఖిలగాయకగాయనీదుర్లభం బైన యింపులపాట నా కేల యబ్బె
నబ్బుఁగా కేమి నా

నంపుఁగా కేమి నే నగ్గతి వినిపింప నద్దివ్యముని యేల యటకు వచ్చె
వచ్చుఁగా కేమి యవ్వాసుదేవస్వామిలాలితచారిత్ర (యేలచెప్పె)
యచ్యుతునిఁ గోరె నీకోర్కి యజ్ఞరచిత
కావ్యశేఖరి విఫలతఁ గాంచి హాస్యపదము గానున్న దిం కేటిబ్రదుకుత్రోవ.

ఉ. కన్నజ
విన్నయతండు దీర్ప మదిఁ బెట్టునొ పెట్టఁడొ ప్రేమఁ బూన న
న్నన్నలినాక్షుఁ డియ్యకొన నయ్యెడునో మఱి కాఁడొ యిట్టినా
బన్న ౨౭

గీ. వేఁడి వేలుపుకృష్ణుని వేఁడఁబోవ, గురుత కొంచించుకాంతయే కొఱఁతవడిన
గౌరవము వోవు నని చెప్పఁగాఁ బనేమి ౨౮

ఉ. చక్కనివారిలో మిగులఁ జక్కనిచానలు చాలఁజాల న
చ్చక్కఁదనాలకుప్ప యదుచంద్రునిఁ దామె వరించి రన్న నే
నొక్కతెఁ బోల నెట్లు
సౌఖ్య మీవిరహ మెట్లు తరించెద నేను దైవమా. ౨౯

క. అరయఁగ బహుకాంతాజన, వరణాస్పదమైన వరుని వరునిగ మదిలో
ధాత దా నఘమొందుఁ.

*   *   *   *

వ. ఇట్లూహించువేళ నబ్బాలయూహాబలంబున. ౩౧

ఉ. కన్నియయంగకమ్రదిమ గన్నులఁ దన్ని జయింప బల్వెత
న్నిన్నక పంచతం గొనుచు మేల్గొనఁ దన్ను భజించు నమ్ములం
దిన్నఁగఁ దెల్పి చేసి పగ దీర్పఁగ వేళ యిదంచు మన్మథుం
*డన్నువ వెంట నంటుచు రయంబున లోఁగొనె నైదుబాణముల్. ౩౨

ఉ. తమ్ములుఁ గల్వలు న్మను బృథగ్గతి సాటికి రాక నీటిలోఁ
బమ్మి తపం బొనర్చి మెయి వాయుచు నెచ్చెలికన్ను లయ్యెఁగా
యమ్మదనప్రతాపతపనావృతిగాఁ దమచేష్ట వాయమిం
జు మ్మరవిప్పు మోడ్పులను జూడఁగ నయ్యెడు నింతినేత్రముల్. ౩౩

---

* డన్నువవెంట- మూలము.

క. కలువలుఁ దమ్ములు సరిగా, మెలఁగుట కోర్వంగలేక మెలఁతుకకన్నుల్
*బలుకోపుగదుర నిద్దుర, నొలయవును వికాసభావ మొందవుఁ దలఁపన్.

క. కాంతకు మదిఁ బుట్టుచుతల, పోంతలతో వేఁడియూపులతో మరుబ
్రోంతలతో మయిపూఁతల, రోంతలతో రేలు హ్రస్వలుత్తము లయ్యెన్.

క. కృశగాత్రి యనుచు నెప్పుడుఁ, గుశబుద్ధులు పిలువఁ బికకుచయుగంబుల్
కృశతఁ గొనె బుధగణోక్తులు, వశమే తప్పింప నెట్టివారికి నైనన్. ౩౭

క. రవణములు †మీఱెపడియెన్, ధవళేక్షణమేనుకీఁగ దాఁ గృశియింపన్
రవళి యిటు మాఱుఁ జెల్లదు, తవిలెన్బ్రభష్యతయె నిల్వఁదరమాయనుచున్.

క. తరుణికిఁ గ్రమమున రుచితో, నరుచులు మిక్కుటము లయ్యె నతివకురుచిగా
మరువేదన దినదిన మ, చ్చెరువుగ నంగంబు లెల్లఁ జిక్కఁగసాగెన్. ౩౮

క. ఆసమయంబున గుణవతి, యాసురచనసాధ్వలంక్రియాసాహిత్యా
బీసడ చేసి నిజేష్టర, సాసన్నస్వాంతవృత్తి నైవర్తిల్లెన్. ౩౯

ఉ. ఉత్తమగాత్రి కట్టియెడ నుత్తమ మయ్యెను గేశపాశ మ
త్యుత్తమ మయ్యెఁ జిత్తము మహోత్తమ మయ్యెఁ గటిప్రదేశ మే
కోత్తమ మయ్యె మోహనపయోధరయుగ్మము చిక్కనంగము
ల్మత్తచకోరలోచనకు మధ్యమవైఖరిఁ గాంచెఁ జిక్కుచున్. ౪౦

చ. విరహనిదాఘకాలమున వేమఱు మోము వడంకసాగె ని
ర్భరహృదయానురాగరసవారిఝురుల్వయి కుబ్బ నూర్మికో
త్కరములు కంకణాకృతులఁ దాల్చె నెలంతకు నంత వింత యి
ట్లరయ ఘటింపలేఁడె ఘటనాఘటనాకృతి మారుఁ డెంతయున్. ౪౧

గీ. మారనాటింధముఁడుతాపభారవహ్నిఁ
గ్రాఁచి తనతూపుమొనవాఁడి ‡కమ్మియచ్చు
చేత సంఘర్షణముసేయఁ జిక్కిచిక్కి
కనఁగనఁగుఁ జెల్వలలితాంగకనకలతిక. ౪౨

గీ గోకులాయతచేష్టసంకోచ మొదవె, నెమ్మిపురివిచ్చెఁ గాలుష్య మిమ్ము గొనియె
హంసజాతాంగయాతనాయత్తమైన, యతనుశరవర్షమవిరళంబగు నంబరగ.

మ. స్మరదావాగ్ని హృదంతరాళము దహింపం బైకిఁ బొంగెక్కు ని
బ్బరపున్ఖ్యాతి యనంగ నంగమున ధావళ్యంబు దైవాత్తె భీ

* బలునొప్పు — † మీఱుపడియెన్ — ‡ కలిమియిచ్చు — మూలము.

కరతతాకామశరప్రవర్షణమునం గన్పట్టు దూర్వా(తృణాం)
కురపుగ *జొంపమనంగఁ దీప్పు నెఱపెగ గుంపై నెలు ల్లోమునగ. ౪౪

గీ. ధార్తరాష్ట్రవినాదంబు లార్తులొదవ, మీఱఁగాఁబాండురాజకుమారగోచు
లనుగ సద్వర్గమామోదమంద మెలఁగ, నతనుశరశయ్య గాంగేయసుతను†వారగ

క. పువ్వులవిలుతునిపువ్వుల, ఉవ్వుల నునుఁబూలబంతిఉవ్వులు మఱచెం
బువ్వులు నవ్వులు మఱచెఁ, బువ్వులు దవ్వులను మఱచెఁ బూఁబోఁణితగన్.

సీ. తనువున నవమహాధనచేలము ధరింప దములంపు మకుకర్దమ మలఁదను
మోహనప్రాలంబముఖమాల్యములు గొన దతిరుచిరలలంతి కాదు లిడను
భృంగికలకధారణాంగీకృతికి రోయు నళనవాంఛకు దూర మగుచునుండుఁ
దాంబూలరుచు లానుతలఁపుంో మెలఁగను చవువులపైభ్రాంతిమొదవనీను
హీరమయపంజరాంతర చారుకీర, శారికారావములు వినఁ జేరఁ జనదు
చిత్తపద్మనికేతన(శ్రీ)నివాస, మాపజాలంబులోఁ జిక్కి రుచిరగాత్రి. ౪౭

గీ. అతనుసుమహేతిసముదయం బతనుకుచను
నతనుసుమహేతిసముదయం బమ్యె నపుడు
అతిఘనాబ్జసుచిస్ఫూర్తి యబ్జనయన
కతిఘనాబ్జసుచిస్ఫూర్తి యగుచు మెలఁగె ౪౮

క. అతిసూక్ష్మాంబరకుసుమో, ద్గతగంధము లానుపూర్వక కమలేకుణకుగ
అతిసూక్ష్మాంబరకుసుమో, ద్గతగంధము లానుపూర్వ గతిఁ గననయ్యెగ.

లయగ్రాహి. ఆటలకు ముందెసఁగుమాటలకు
నింపొనరుపాటలకు లేనగవుతేటలకు నెమ్మే
నీటులకుఁ గప్పురపు వీటులకుఁ బూఁబఱపుఁ
జోటులకుఁ గేళివనవాటులకుఁ గూర్పు
బోటులకు రేనిమరపాటులకు రవణముల
కోటులకు బోనములనేటులకు శారీ
చాటులకు సౌధముల చోటులకుఁ గిళలయల
వాటులకు బాల యొలెవాటులకు రోసెన్. ౫౦

గీ. అంతరంగము మాధవధ్యానపటిమ
కలితమై యొప్పఁ దద్వశగతము లగుచు

---

* జొంపమువారి— † వరగె— మూలము.

నఖిలవిషయములు మెలఁగ బాహ్యాంబుమఱచి
యయ్యె యోగిని యోగిని యనఁగఁ బరఁగె. ౫౧

క. అదిమఱచె నిదియుమఱచె, న్మదవతి యని పలుకనేల మది హరి నొకనిం
గదియుంచి మఱవదెప్పుడు, నదియు నిదియనక నేమి బాహ్యమంతయు మఱచెఁ.

గీ. సర్వకార్యాంతరాయంబు సంఘటిల్లు, వ్రీడగైకొన్న ననిచూచి వ్రీడమాని
వ్రీడవతియాత్మలోని యాభీప్సితంబు, కన్నతండ్రికి వినుపింపఁగాఁ దలంచు.

చ. నగుఁ దల యూఁచుఁ గన్మొగుచు నల్గడఁ జూచు వడంకు లేచు బ
ల్వగగాను మ్రాన్పడుం బొరలు వాడును శౌరిఁ దలంచి వేఁడు మై
గగుఱుపుఁ జేర్చు నుస్సురను గద్గదపాటు గనుం జెమర్చు నిం
పగు చెలిఁ బిల్చుఁ బల్కుఁడుగు నంబుజలోచన మన్మథార్త యై. ౫౪

శా. రంభారూపిణి చెట్టవట్టకొన నారంభించు శ్రీకృష్ణుడో
స్తంభం బంచు గృహేంద్రనీలరచితస్తంభంబుఁ దచ్చారువ
క్త్రాంభోజం బని గేహకుడ్యఖచితప్రాంచన్మహాదర్పణం
బంభోజానన ముద్దులాడ మొగ మొయ్యం జేర్చుఁ గామార్త యై. ౫౫

శా. నేత్రమ్మీలన మశ్రుచైత్యవిరతం నిష్కంపతాం స్విన్నతాం
గాత్రం యాతిచ హృష్టరోమచయతాం కంపైకసంపన్నతామ్
పాత్రం దుశ్చ్యవిసంగతేర్భవతి సద్వక్త్రం చలైశ్వర్యభా
జ్జిత్రాత్మప్రభవామణే స్సమజని గ్రీవా హ్యయోగక్రమాత్. ౫౬

క. మదనాసమశరమయ మని, ముదమున లోకంబు లెల్లఁ బొగడుట నిజమై
యొదవ మదనాగగామిని, మదనాసమశరమయంబు మానక యయ్యెన్.

క. అరయఁగ సస్ఫుటతాసుఁ, దరతాన్విత మగుచు సాధుతాభావిత మై
తరుణీమణివచనము ప్రా, గ్విరచితసరసప్రబంధవిధములు దెలుపున్. ౫౮

గీ. విషమశరశరవేదనోద్విగ్న యైన, వెలఁది మైఁదీఁగ భారతీవృత్తిఁ గనియె
నట్టివేళన పంకేరుహాప్తసూతి, విన్నని మొగంబు భారతీవృత్తి వదలె. ౫౯

గీ. వాక్కుతోడుత నత్తెటచెక్కులాఁడి
చాలఁజాలంగ నెడసెఁ బాంచాలిపొందు
చిత్రమొనరంగ నవ్వేళఁ జెల్వ మేను
చాలఁజాలంగఁ గొనియెఁ బాంచాలిపొందు. ౬౦

గీ. విషమబాణుఁడు విషమాస్త్రవేధ సేయ
నతనివామ మహాతపం బడరికాయ
నతసిసేనాఘునార్భటు లరిది డాయ
మోహనాకార బలు వైనమూర్ఛ మునిఁగె. ౬౧

—: కాళిందివేదనకుఁ గారణము నీలవేణి యడుగుట :—

వ. ఇబ్భంగి ననంగదశాలింగితాంగి యై పొరలు యమునాతరంగిణీసోదరిం గని సఖీసుముఖు లందఱు గుంపులు గూడి కూడనిమనంబున గుజగుజల బోవ వారల వారించి యమ్మింౘుఁబోఁడి విషాదంబు నివాదం బై సంభవిల్లుటఁ దన్నిదానం బిద్ది యని నిదానింప నంతఃకరణం బకరణంబుగా నేర దిది యే మొకో తెలియఁ దగు నని సఖీజనంబులు నెఱుంగకుండ రహస్యంబుగా నీలవేణి యయ్యళివేణి డాయం బోయి. ౬౨

ఉ. అల్లన లేవఁగాఁ దిగిచి యంకతలంబునఁ జేర్చి కన్నులం
జల్లఁగ జాఱునశ్రువులసంతతి కైవనఁ బాపి పెన్నెఱు
ల్మెల్లన గుంపుదీర్చి చనుమిట్టలపైటఁ గుదిర్చి కౌఁగిటం
జల్లఁగ దార్చి చెక్కుఁగవ జక్కఁగ నొక్కుచు మేను దువ్వుచున్. ౬౩

క. అమ్మవు గద రెండవమరు, నమ్మవు గద కాఁకదేఱ నట్టియుదిరిమే
ల్బొమ్మవు గద మరు నాఱవ, యమ్మవుగద యనుచు ముద్దులానుచుఁబలికెన్.

క. కన్నియ విశ్వంభరుకుడి, కన్నన రాజిల్లునట్టి ఘనుఁడు గదా నిన్
గన్నట్టితండ్రి గావున, నెన్నఁగ దుర్లభము నీకు నెద్ది జగములన్. ౬౫

సీ. వ్యాకోచనలినంబు వన్నె తక్కువగాఁగఁ గన్నులు విప్పవే వన్నెలాఁడి
యుదితరాకాచంద్రు నొఱపు కొఱంతగా మోమెత్తి చూపవే ముద్దులాఁడి
కలికి చిల్కలపల్కు కులుకు లుల్లులఁ జెందఁ దేటగాఁ బల్కవే నీటులాఁడి
తఱపివెన్నెలరంగు తలఁపులో మెలఁగంగ గొబ్బుగా నవ్వవే గుబ్బలాఁడి
విన్నఁదన మేటికే నీకు వింతలాఁడి, యేమి కన్నీరు నించెదే యించులాఁడి
వగకు నింతకుఁబనియేమిసొగసులాఁడి, తెలుపవే తెల్లముగమోవితీపులాఁడి.

గీ. మగువ యక్లిష్టముఖపద్మమండలమునఁ
బాయకుండెడు బిందుసంపాతమునను
మాధవులు దేల్పఁ దలఁచి లోమాఁకుఁ దెలియఁ
బలుకఁగాఁ జిత్త మిడవమ్మ పైఁడిబొమ్మ. ౬౭

శా. కొమ్మా నీవిధ మెంతయుం దెలియ మాకుం దోఁచ దేమమ్మ నీ
విమ్మై లోపలఁ గుందుచున్నఁ గని మా కెంతే భయం బయ్యెడు
న్నమ్మి న్నీకొనఁగూర్చు నెచ్చెలిని నే నిన్నంటి యుండంగ నో
యమ్మా చెప్పిన దోసమే యెఱుకసేయన్రాదె యే వింతనే. ౬౯

క. ఏమైన మున్ను నాతో, నేమంబునఁ జెప్పుచుండు నీకిపు డీవిం
తేమమ్మ తెలియఁ బలుకవు, తామరసదళాక్షి యింత దాఁపుర మేలా.

గీ. అతివ నీప్రాణపద మైనయట్టివస్తు
వితతిఁ బో.గొట్టికొన్నట్టివిధము దోఁచు
చున్నయది నాకుఁ జూడ నోసన్నుతాంగి
మాయ వెట్టక యెఱిఁగింపుమా నిజముగ. ౭౦

క. మానుగ నాకన్నను నెన, రైనచెలు ల్నీకుఁ గలరె యరమర సేయం
గా నేల తెలుపు నీతం, డ్రానసుమీ నలువతండ్రియానయుఁ జుమ్మా. ౭౧

ఉ. ఈగతి నీలవేణి కమలేక్షనియాన మెలంగఁ బల్కఁగా
నాగజయాన సిగ్గు మది నాఁటఁగఁ గొంకుచుఁ గొంత దేఱి చే
తోగతిఁ బ్రేమతోడ వగ దొట్రుకొన న్మను నారదుండు దా
నాగరుడధ్వజుం దెలుపు టాదిగ నంతయుఁ జెప్పెఁ జెప్పినన్. ౭౨

వ. విని యక్కాళిందీకీరవాణికి నానీలవేణి యొక్కింతవిచారించి యిట్లనియె. ౭౩

క. ఇంతీ యింతటిపనికిం, జింతింపఁగ నేల యొకటి చెప్పెద వినుమీ
యెంతైనఁ దల్లిదండ్రుల, వంతుసుమీ కూఁతుఁ దగినవరునిం గూర్పన్. ౭౪

వ. అదియునుంగాక. ౭౫

గీ. బాల్యమున మాతృపితరులుఁ బ్రాయమునను
మగఁడు *ముదిమిని దనయుండు మగువ కరయ
నధిపు లగుదురు తదధీన లగుటఁ గాన
మానవతులకుఁ దమయిచ్ఛ మలయఁజనదు. ౭౬

క. జనకాధీనలు కన్నియ, లనుట నిజం బాట వారలనుమతి సేయం
జనుఁ గాని తమకుఁ దామే, పనుపడి వరుఁ జేరఁ దగదు బాలల కెందున్.

వ. కావున మావలన నీవిధం బెఱింగి నీతండ్రి యగులోకలోచనుం డుచితో
పాయంబున శ్రీకృష్ణదేవుని రప్పించి నీమనోరథంబు సఫలంబుగాఁ బెండ్లి
సేయు నంతకు ధైర్యం బవలంబించి యుండు మని పల్కిన నీలవేణికిఁ గా
ళింది యిట్లనియె. ౭౭

---

* ముదిమించు-మూ.

—(కాళింది నీలవేణికిఁ దనయభిప్రాయంబుఁ జెప్పుట)—

ఉ. కూఁతురు పుట్టినన్ జగతిఁ గోరికతోఁ దలిదండ్రు లెల్లెడన్
ఖ్యాతిదనర్చు మేల్వరుని బంధులలో వెదకంగఁ జూతు రి
ట్లీతతి *సప్రయత్నగతి నిట్టివిభుండు లభించు నప్పు డ
య్యో తలిదండ్రు లేలొకొ నయోచితిఁ గూర్పఁగఁ జాల రంగనా. ౭౯

ఉ. తల్లి ధనాఢ్యు సశ్రుతునిఁ దండ్రియు బంధులు సత్కులీనుఁ గా
నెల్లరు నోదనప్రదుని నెన్నఁగఁ గన్నియ రూపవంతుఁగా
నెల్లెడఁ గోరు నిన్నియును నేర్తెఱఁ గల్గినకృష్ణుఁ గూర్ప లే
రుల్లము రంజిలం దన కయోచెల యిట్టి యయోగ మారఁగన్. ౮౦

శా. ఎన్నాళ్లో గోలె నాకుఁ గూర్మి గలవా రేకా చెలు ల్వీరలై
నన్నున్ డెందమునందుఁ బొందుపఱుపంగాఁజాల రై రక్కటా
నన్నుం గాంచిన తండ్రిగా తపనుఁ డైనం దాఁ బ్రసన్నుండుగా
కున్న న్వెన్నుని మన్నన న్ననయుఁగా నూహించువా రెవ్వరో. ౮౧

చ. తమమది నెన్నఁ నా వరుని దార్చినకన్యలబుద్ధి నెట్లుగా
నమరునొ యంచుఁ గాదె జను లట్లు స్వయంవరక్లప్తిఁ గాంతు రిం
తమనికితంబు లేక యిటు నాథుని మాధవుగాఁగఁ గోరికొం
టి మది గరంగి తండ్రియు వడిన్ ఘటియింపఁ డి దెట్టిభాగ్యమో. ౮౨

ఉ. కాఁకలు ముంచికొన్నమెయి గాంచినవానికి జన్మమంది నేఁ
గాఁకలు ముంచికొన్నమెయి గాంచితి హేతుగుణంబు గార్యము
న్సోఁకదె తప్పనంటిఁ గొఱనోములు నోఁచిననాక యిట్టి బ
ల్గాఁకలు గాక యాజమున కాఁకలు గాంచెనె సూర్యజాత నై. ౮౩

చ. గ్రహములు గన్నవారు గ్రహరాజకుమారిక సాటి గాంతు రే
రహి నని తోడ నాడఁగ విరాజిలుదు న్మది నట్టివారె ప్ర
త్యహ మవియుక్త లై కువలయా ప్తశిలామయసౌధవీథిలో
బహువిధసౌఖ్యము ల్గనఁగఁ బంకజలోచన నేనె చూచెదన్. ౮౪

వ. అని యిట్లు త్తలపడి పలుకు నమ్మత్తకాశినిచిత్తంబు పురుషోత్తమాయత్తం
బగుట యెఱింగి యన్నీలవేణి యప్పువ్వుఁబోణి కిట్లనియె. ౮౫

*సంప్రయత్న - మూ.

క. ఇపు డేను బోయి రవికిం, గృపవుట్టఁగఁ దెలియఁబలికి కృష్ణుని బిలువం
జపలాక్షి పంపి వచ్చెదఁ, జపలత వోనాడి స్థిరతసంధిల*వమ్మా. ౮౬

గీ. అనిన సమ్మతించి యతివ ధైర్యంబూని, చలన ముడిగి కొంత శాంతిఁబొంది
స్నానపానవిధులు సలుపుచు నొకరీతిఁ, జెలులఁ గలసి మెలఁగి చింతదేఱె.

ఉ. అంతట నీలవేణి చెలు లందఱు కవ్విధ మెల్లఁ జెప్పి మీ
రెంతయు నాటఁ బాట మఱి యొపుల గానవిశేషవైఖరిన్
ఇంతికిఁ గృష్ణుపై మమత యించుక యైనను దోఁపకుండు నా
వింతలు చూపుచుండుఁ డిట వేగమె యేఁ జని వచ్చునంతకున్. ౮౮

—(నీలవేణి ఛాయాదేవికిఁ గాళిందివృత్తాంతముఁ దెలుప నేగుట)—

సీ. అని నీలవేణి యి ట్లతివలతోఁ జెప్పి కాళింది నూరార్చి కడఁకమీఱ
నతిరయంబునను ఛాయాదేవికడ కేగి సరవి నాయమ కుపచారవిధులు
సలుపుచు సుతవార్తఁ దెలిపి వేవెలుఁగున కావార్తఁ దెలుపంగ నవసరంబు
వడయక సందడిఁ బడియుండె నిచటఁ గాళిందియుఁ దమకూర్చు లేమగముల
యాటపాటల వింత సయ్యాటములను,హంసగతులను గేకినాట్యములఁ జిలుక
పలుకులనుమఱపుపుట్టింపఁబడియుఁబడక,వంతమరుఁ డేఁపమన్మథావస్థఁ జెంది.

చ. బయలును గౌఁగిలింపఁ గయిబారలు సాఁచు వికావిక న్నగుం
బయఁటఁ దొలంగి కన్పడుఘనస్తనగుచ్ఛము లప్పళించుచు
న్నయమఱి పాదుదప్పి ధర నల్గుఁడు గైకొను పువ్వుఁదీఁగెఁ బో
లి యొరలి సజ్జపైఁ బొరలి లేచు వగ న్మరుబారి కగ్గమై. ౯౦

క. చదల శశాంకుని గనుఁగొని, మదిలో శ్రీకృష్ణు వదనమండల మనుచున్
ముద మొదవ సువదనామణి, వదనం బొగి వాంచి ప్రేలవసుధన్ వ్రాయున్.

వలపులు గుల్కుపంకజము వారిజలోచను వక్త్రమంచుఁ దా
వలపులు బల్పు గైకొనఁగ వాసనచూడఁ దదంతరాళిస
మ్మిళదళి వే చుఱుక్కనఁగ మెత్తనివాతెఱ నంట నొచ్చెరా
తలతలలోరి ధూర్త యని తన్వి మొగం బెగఁద్రిప్పు వేమఱున్. ౯౧

చ. చెలువలు మేనిపూఁతకయి చెంగటఁ బెట్టు మృగీమదంబుఁ దాఁ
నోలయక †యొల్లమీఱె వికచోత్పలలోచన రోషవీక్షణాం

* గమ్మా. † నొల్లమీఱి వెనుకన్ వికసితోత్పల-మూ.

చెలములఁ జుర్చురం గను నిజప్రియనీలతనూపమంబుగా
మలయజగంధి గన్గొను నమందరసావహదృష్టిలీలలన్. ౯౩

క. ఘనసారరజముఁ జూడఁగ, వనజేక్షణ వెఱచి శౌరివరహాసశ్రీ
తనరు నని తలఁచి వేసుఱుఁ, గనుఁగొను నొకకొంతతడవు కడుమోదమునన్

ఉ. సిగ్గున మోము వాంచి నునుఁజెక్కులఁ జెమ్మట గ్రమ్ముదేఱ మే
లగ్గుమిటారిగుబ్బచనుజక్కవ లుక్కున నిక్కి గ్రక్కునన్
లొగ్గక పైఠణీఱవికలో నుమిటారఁగ సారసాక్షి చే
నిగ్గులతమ్మి ద్రిప్పు హరినిద్దపుఁగైసుడివాలు *డంబుగన్. ౯౪

సీ. మృదులఫాలమునందు మృగమదంబు ధరించి యొన్నుఁజూరురత్నమ్ముఁబూని
నాసికాగ్రమునందు నవ్యమౌక్తిక మూని కరమున రత్నకంకణము లూని
కరతలంబున వేణుకాండంబు ధరియించి నెమ్మేన హరిచందనమ్ముఁ దాల్చి
కంఠదేశమున ముక్తాస్రజంబులు గూర్చి రాణించుపీతాంబరంబు గట్టి
కొంతతడవు సుఖించు కోమలాంగి, యాత్మనాయకకమలాసహాయవేష
సముచితాలంక్రియావస్తుసమితిఁ గొనుచు, నార్తిచేఁ గొంత సేపునకవియుఁగినియు.

గీ. మాధవునిపొందునకు నేను మనసుపడితి
నింపు గాకున్న నతఁడు నన్నేలఁడేని
అక్కటా యిద్ది కథయు దృష్టాంత మగుచుఁ
బరఁగునో యేమొ యిల రసాభాసమునకు. ౯౫

సీ. ఏగతి నతనిపొం దే నందనయ్యెద బహువల్లభాప్రియుఁ బడయ నేమి
నీరజాక్షుని గన నేన పోయెద వేగ నీయెడ నింకేమి సేయుదాన
నిదెతానె విభుఁ డిటకేలమి నేతెంచెఁగా యితనిమోము గనంగ నెనయదుమతి
వేళంబ కావలె వెన్నునితోఁ బొందు నింతలో సీసౌఖ్య మేల కల్గు
నిట్టిచెలువున మెలఁగెడు నింతి విడుచు, మనసు గైకొన వెఱ్ఱియే మాధవుండు
ననుచు మన్మథవేదన నబ్జవదన, భావభేదంబులను జాల బడలుచుండు. ౯౬

గీ. ఇట్లు దరిలేనివేదన నింతి యొఱల, నింతనంత మెలంగెడు నిగురుఁ†బోండ్లు
మిగులవగనూరుమనసుల మేలుదక్కి, భామ వినకుండ మెల్లనఁ బల్కుకొనిరి.

గీ. తలఁప జగతి నయోగఖేదంబు గాంచు
వెలఁదులను గన్నయది లేటొ వినఁగ లేదొ

---

*దంబొగిన్. †బోట్లు.

మనచెలి యనురాగవేదన గనఁగ నరిది
గడనసేయదు విరహదుఃఖంబు నైన. ౧౦౦

క. మగబొమ్మఁ జూడనొల్లని, మగువ మగఁడు గావలె నని *మరుగుచు వేర
మ్మగుసిగ్గు మూలనుట్టుగ, దిగఁద్రోచెను గాక యింతతీండ్రము గలదే. ౧౦౧

చ. అనుచుఁ దొడంగునిందుముఖు లందఱు నెవ్వగఁ జెంది యొ†ట్లొకో
వనరుహపాణి నివ్విధలఁ బాపునుపాయము నీలవేణి వ
చ్చినతరువాత నన్నియును జెల్వగుఁ జేరకపోయె నంచు ని
ల్వనఁ దలపోయువారలకు లోలవిలోచన డాసి నిల్చినన్. ౧౦౨

వ. ఇట్లు నిలిచిన నచ్చెలు లందఱు నీలవేణి మనమాటలోనె వచ్చె. నిఁక నేల వలవనివలవంత చింత లనుచుఁ గచ్చుకొని తన్నుఁ జుట్టుకొని గజిబిజిపడు నగ్గజగమనలం గనుఁగొని తనతరువాతిప్రోడ యగుశుకవాణి నిది యేమి యో యని యడిగిన నప్పడంతి యప్పొలంతి కి ట్లనియె. ౧౦౩

—(కాళిందివిరహమును శుకవాణి నీలవేణికిఁ జెప్పుట)—

ఉ. కప్పురవీడ్య మొల్ల దొసఁగన్ జిలుగున్ జిగివల్వఁ గట్టఁ గా
నొప్పదు చామరంపువిస రొప్పఁగఁ జాలదు పూలదండలం
గొప్పన నుంపఁగానియదు క్రొన్నిలుటద్దముఁ జూడ ‡దింక నే
మప్పరొ యాడిగంపుఁబను లప్పను లన్నియు మానె నింతికిన్. ౧౦౪

చ. దిరిసెపుఁబువ్వువంటి నునుదీఁనబంగరుమేను కాఁక చేఁ
దెరలఁగఁ బాఱె మైనసదుదేర విభూషలు జాఱెఁ §జెయ్వులుం
గఱకటివాఱె గుబ్బచనుగట్లు వణఁకఁగ వేఁడియూర్పుల్
దఱచులు మీఱె నీకొలఁది నంగనరాని విరాలిఁ గూరెడిన్. ౧౦౫

క. ఎక్కడితాపము చెలువకు, నక్కజ మిది చూడ ముక్కునందలిముత్యం
బెక్కుడునూరుపుఁగాఁకల, స్రుక్కుచు బలవైరినీలరుచి స్రుక్కించెన్. ౧౦౬

ఉ. చక్కనిపెన్నిటిం గొన విచారము సేయఁగఁ గార్యసిద్ధికి
న్నిక్కము చాలఁ దప్ప నటునిల్వఁగ నంటునఁ గందు దీనిమే
నెక్కెడ నిట్టితాపభర మెక్కడఁ గప్రపుఁదావు లీను నీ
చక్కనికొమ్మ నెమ్మనము చాల మహానలకీల లీనెడున్. ౧౦౭

---

*మగనిమరువేరెమ్మగు- †ట్లకో- ‡జింతయే- §చైవులు-మూ-

చ. అలికులవేణి సన్ముఖమునందు వసించు ద్విజాళి నాఁగు మే
ల్గల పవడంపుఁగోటగు చొకాటపుమోవిది వేఁడియూర్పులన్
బలువిశిఖంబులం బగులువాఱఁగ నేసె మరుండు వానిమై
నిలువది యంత నీ అయిన నిక్కము గా మన యీసుదీర్ఘమున్. ౧౦౮

మ. చ్యుతసంస్కారతఁ గాంచి రక్తిమ గుణస్ఫూర్తి న్నివారించి సం
తతపారుష్యము మించి సద్రసమృదుత్వంబు ల్విసర్జించి సం
గతిఁ దప్పించి వ్రణంబు మించి కుకవిగ్రంథంబువోలెం గటా
సతిదంతచ్ఛద మొక్క హాస్యపదతం జాలించె వీక్షించితే. ౧౦౯

చ. హృదయమున *న్నివిష్టజగదేకభరాతతకుక్షి శౌరి దాఁ
గదలక యుండుటం బొడమెఁ గావలె మేన నలంత సేద ని
మ్ముదితకుఁ దత్పదానుగతభూరిభుజంగవిషాగ్నికీల లో
వదలక నిల్వఁగాఁ బొడము వక్త్రవినిస్సరదాశుగావళుల్. ౧౧౦

క. అనలంకృతి వ్యాకీర్ణతఁ, గని యక్రమమై పతత్ప్రకర్షం బగుచున్
వనజాక్షికచకలాపం, బనభిజ్ఞకవిత్వరీతి నతిఖిన్న మగున్. ౧౧౧

క. అక్క యిక్కాంత చింతకు, న్నక్కడిమే రకట చెక్కు నెడయదు హస్తం
బక్కుసుమధన్వుఁ డేయం, జిక్కినవిధుతూఁడుఁదమ్మిచిలుక మ్మనఁగన్. ౧౧౨

ఉ. పంజరమధ్యసీమ శుకభామకుఁ బల్కులు నేర్ప దంచకు
న్నంజలు గూర్ప దున్నదశిఖాన్వితపాళికి నాట్యవైఖరుల్
రంజిలఁ జూప డింపు లలర న్నశివీణియ మీటి పాడ ది
మ్మంజులవాణి †నొందిలిక మాతరమా తరలాక్షి చెప్పఁగన్. ౧౧౩

ఉ. అంగన కంగజాతదశ లంగమునం గడుఁ దోఁచె సందియం
బుంగనలేదు కృష్ణుకడ మోహము దాహము దాఁకె నేలయం
చుం గనుపించు కోక సతి చుట్టు మెలంగితి నీవు వచ్చి తిం
కం గర మారయం దగునుగా యనఁ జెల్లెలి కక్క యిట్లనున్. ౧౧౪

గీ. వినుము శుకవాణి నీకన్న మునుపు నాకుఁ, దోఁచె నేఁ జెల్లయీ చెల్వదోసమేమి
యువత యేనియు వెన్నుని ‡యవ్వనాఢ్య, భావరేఖావిలాసవిభ్రమము లెల్ల.

ఉ. కన్నులఁ గన్న వీనుఁగవఁ గ్రన్నన విన్న నటంత నే వడిం
గ్రొన్ననవిల్తుఁ డమ్ము విలుఁ గూర్ప నెడ న్మొగిలేక వైఁడిజం

---

*న్నివిష్ట. †నిందలిక– మూ– ‡యౌవన– అనుట యుక్తము, గాని, పాదాదియందు యౌవతయనుటకు యవతయని ప్రయోగించుటచేఁ గవిప్రయుక్తమిదియె యేమో. కాని ప్రామాదికము.

టన్నగు కన్నె గేదఁగితుటారిమిటారికటారిఁ దాఁగటా
కెన్నికఁ దీసి యాయమున నే యదరంటఁగ దానిఁ గ్రుమ్మఁడే. ౧౧౯

గీ. అయిన నిట్టిమాట యావెలందుకయొద్ద, ననిన డిల్లగుచు నట్లు గాన
నరయుదము పసుఁడని యతివలందఱు దాను, నింతియింటికేగి యెదుటనచట.

క. కనుఁగొను నెడ నచ్చేడియ, తనమది మదనానలంబు దరికొని కాల్పన్
వనటం బొగులుచుఁ గృష్ణుఁడు, తనకన్నులఁ గట్టినట్లు దనరినఁ బెలుచన్.

—॥ కాళింది మనసునఁ దోఁచినకృష్ణుని బ్రార్థించుట. ॥—

క. పలుకుం జెలి నునుముంజేఁ, బలుకుం జిగి ముద్దుఁజిలుకపలుకులఁ బ్రోవం
బలుకుఁగులుకొలుకుపలుకులు, పలికెంబఱుకన్మోర్చిలుకు భావముదోలఁక.

ఉ. కాయము మారుబా(ణముల) గాయముల న్వగఁ జెంది వేఁడఁగా
దాయవు మోముఁ జూపవుగదా యనుగుండియ పూనిఁ యేఁపఁగా
నాయము గాదు సిగ్గు విడ నాయముగా దని మిన్నకుండఁగాఁ
జేయదు పాప మీవలపు చిత్తము తత్తఱ మాఱఁ జేరవే. ౧౨౦

సీ. ఇపుడుగా కనుగల్వ లింపుసొంపులుమీఱి వెలసె నీరాకకు విబుధచంద్ర
యిపుడుగా యీమేన నెనయుతాపం బాఱె నినుఁజూడ సత్కాంతినీరవాహ
యిపుడుగా హృత్పద్మ మెసఁగె సామోదమై సరస నీవు మెలంగ సాధుసూర్య
యిపుడుగా మానసం బేర్చుఖేదతమంబు స్రుక్కె నీచే సుతేజోహుతాశ
యిపుడుగా కామినీమాత్ర మెనయలేని, సౌఖ్యసంపదఁ గైకొంటిసన్నిధాన
యిపుడుగా సౌమనస్యంబు నిరవుకొనుచు, సొబగుమీఱఁగ నలరెదసురభిచరిత.

సుగంధి. మానరా చలంబు నిన్ను మాని యన్యుఁ బూనరా
పూనరా నిజార్తి మాన్పఁ బుణ్యమొందు గానరా
కానరా కృపం దనర్చి కావు నేను దీనరా
దీన రాసికీర్తి లేదు దేవ నీకు దానరా. ౧౨౨

ఉ. చొక్కితి నీదుముద్దుజిగి చొక్కపుఁబ్రాయపు రూపుమేల్మికిం
జిక్కితిఁ గమ్మఁదేనె జడిచిల్కఁ లఁ (జిమ్మెడు) మారుబారికిం
దక్కితి నీకు వాఙ్మయసుధారసధారలు గ్రుమ్మరింపఁగా
గ్రక్కున గారవింపు బిగికౌఁగిట జాగిటు లేల యేలరా. ౧౨౩

చ. మనమొగి సర్వకాలమును మానక నిన్నె భజింపఁ దద్బలం
బున భవదాకృతిం గనియెఁ బుణ్యవరేణ్య మనంబు కూర్మియున్

మనసిజవేదనాభరము మానుగ దేవరకేల లేదొ యి
ట్లనఁ దగు నెట్లు నీవు ఘటితాఘటనాకృతివాడ వీశ్వరా. ౧౨౮

చ. స్థిరత గనంగఁ జాల దొగిఁ జిత్తము బాహ్యవిశేషవస్తుసం
సరణము గాంచు నంచుఁ బలుజంపులు సేయుచుఁ బ్రోవకుండెదో
యరయ నణుప్రమాణ మగునట్టిమనంబు సమస్తకుక్షి నై
పరఁగెడు నీవు ముంచికొన బాహ్యముఁ జేరఁ జరింప నేర్చునే. ౧౨౯

ఉత్సాహ. వగపు జాఱ వగలు మీఱ వలపు లూరఁ జేరరా
నగవుసోన మొగముతోన నలువుపూనఁ బ్బల్కరా
తగవు మానఁ జనదు గాన తలఁపులూనఁ గూడరా
బిగువుఁజన్ను లురముచెన్నుఁ బెరయ నన్ను నంటరా. ౧౩౦

క. కరుణ వొడమ నీకరణిం, గరుణ స్వనతఁ బలుక మదిఁ గనఁబడు మాయా
తరుణుం డూరకయుండిన, దరుణీమణి హృదయసీమఁ దలకొనునలుకన్.

గీ. నెనరుచేఁ బాలొసంగెడునెలఁతపాలు, విసముగాఁదలపోయుచుఁబిన్ననాఁడు
అకట తెగటార్చుపనివాఁడ వౌటఁ దెలిసి, వెండి నినుఁగోరుటెల్లను వెఱ్ఱిగాదె.

చ. కల నయినం బరుం గనుట గానని వ్రేతలనెల్ల శీలముం
దొలఁగ విరాళి ముంచి రతిఁ దోఁగఁగఁ జేసితి వాదియందు ని
వ్వల బలిమాలినం దిరిగి వంగియుఁ జూడ వటన్న విన్కని
న్గలయఁగఁ గూడ దా వలపు గట్టిగఁ బట్టె న దేమిసేయుదున్. ౧౩౧

క. అగుణుఁ డరూపుఁ డనాముం, డగుట న్నాకతఁడు లక్ష్యమా యని శ్రుతులే
తెగి చాటి చెప్పఁ దెలిసియుఁ,దగని తగులునకు మనంబుఁ దాఁ బరువెత్తెన్.

చ. మునుపటిపుట్టుక న్భువనమోహిని మైథిలకన్య (కూర్మి) నిం
డినతనభార్యఁ జిచ్చున వడింబడఁ జేసెను నిర్దయాత్ముఁడై
నను నిపు డమ్మనోభవునసారతబాణపరంపరాహుతా
శనఘనకీల మ్రంద నిడఁ *జాలఁడె తాళఁడె వీఁడు జాణఁడే. ౧౩౨

గీ. ఒఱలు చిట్టు కృష్ణునొడబెఱుంగక దూఱు,కొనుచు మోహావశతఁగూరుచున్న
తరణితనయఁ జూచి తరుణులు మది మీఱు,నార్తి డాయవచ్చి యతివ కనిరి.

క. వచ్చె మనసీలవే ణిదె, మచ్చికఁ గను విచ్చి చూడు మనికిత మెల్లన్
విచ్చును సత్యం బాడెద, మొచ్చెము లే కిచ్చ లెల్ల నొదవెడుఁ దల్లీ. ౧౩౩

---

*జాలెడు-మూ.

వ. అని పలుక నచ్చెలుకలకొలికి యించుక కన్నువిచ్చి హెచ్చు మనోజవేదనాభరంబున. ౧౩౪

చ. అదె సఖులార పట్టుఁడు మదంతరశాంతినితాంతరాగసం
పదలు హరించి చోరుఁ డటు మాయముఁ జెందు నటంచుఁ బ్భ్రాఁగా
మదితరో వింటె యా నవును ముద్దియకో యని తారకాణగా
మది సరిపుచ్చుకొంచు నడుమాననినెవ్వగ నీలవేణియున్. ౧౩౫

ఉ. డాయఁగవచ్చి యమ్మరుకటారికి డాయఁగవచ్చు నెచ్చెలిం
బాయనికూర్మిఁ గౌఁగిటికిఁ బాల్పడఁజేయుచుఁ దల్లి చింత నీ
కీమెడ నేల చింతిత మొకించుకనాఁడు సహింపఁ జేకుఱుం
గాయజునాన నానకృప గల్గఁగఁ గల్గని దేమి నీకగున్. ౧౩౬

క. పరమాణుమధ్య వినుమా, పరమాణుద్రష్టలేని పట్టఁగ నిది మా
తరమా యనఁదగునట్టిది, పరమార్థం బైన దొరకుఁ బరమార్థముగన్.

క. తరళేక్షణ పరిమాణ, స్వరసంధిక్రియ విపత్తిఁజను పటుధైర్య
స్ఫురణము తద్ధ్వాంచ, త్స్వరసంగతి సాటి శోకసంగతి కమరున్. ౧౩౮

గీ. ఇట్లు నీలవేణి యెంతేని నెనరునఁ, జెలులతోడఁ గలసి చింతదేర్చు
చుచితమైనయట్టియుపచారములుచేయు,చుండియించుకెడయనొకదినమున.

క. ఇంతి యయోగవ్యథచే, నెంతయుఁ దెలువెక్కు మేన నెనయు త్రియామా
కాంతద్యుతులుం దెలియు ని,తాంతోష్ణిమచేత మిగులు తాంతతకలిమిన్.

క. మొగు లెఱుఁగనిబలుచిత్తడి,మిగుల నొగిలెఁగన్నుదోయిమెలఁతకు దానన్
మిగులుచు నస్మాయితాపము, తొగకంటికిఁజిత్రమరయఁదొలఁగక నిలిచెన్.

—(కాళింది చెలుల మొఱఁగి యుద్యానమున కేగుట)—

వ. అప్పు డమ్మోహనాంగి సొంపు దొఱంగి కుసుమశరుండు కుసుమశరాసనంబు గుడుసువడ భసలగుణంబునం బొసంగించి మించి కుసుమశరవిసరంబులు విస్మృమరగతిం గసరి ముసురుకొనఁ బరఁగింప వెఱఁగుపడి విరహపరితాపశరధిఁ దరియ దరి లే దని తదుద్భటభట చటులమహాటవిం బడి వడిం దద్విశిఖశిఖిశిఖాసంఘాతంబుల నిడి యొడలు విడుతు నని కడిందిసాహసంబున నుడిగంపుఁబడంతులఁ గూర్మిమడంతుల నెఱుఁగ నీయక యొంటిఁ బడుకింటిలోని పాన్పు డిగ్గి వెడలి చనుసమయంబున. ౧౪౨

క. అత్యుద్ధతకుచజఘన, ప్రత్యుక్తం బగుచుఁ గ్లేశపడు నవలగ్నం
బత్యంతదుర్బలం బై, యత్యుద్ధతు లొదవఁ బేద కబ్బునె సుఖముల్. ౧౪౩

చ. వెనకుపొలంతు లత్తెఱవు వేగఁ గన న్సుమనో వ్రజంబు దాఁ
బెను నెఱిగుంపుటి ర్లోరసి పెల్లు వహుం గఠినంపురత్నముల్
సను *నటుసేయఁ దద్గుణము సన్నను దత్కృతి కేల చాలెడుం
గనుఁగొన †నట్టి నైకగుణగామిత సన్మణులందు వింతయే. ౧౪౪

క. వలఁ బాసిన జక్కవకవ, వలె జాలియ నెడయు మేలు బంగరుబొంగ్రం
బులు వోలెఁ గుచము లగపడ, బలుఅొమ్ముపయి న్నెలంగుపయ్యెదజాఱున్.

చ. తెలివకుఁ గెంపుఁగంట నెఱత్రెవ్వని బాష్పకణాబు లత్తఱిన్
మురు వగుఁ దొల్తఁ గావి తెలిముత్యములై మఱి వెండి యూర్పుఁ బె
క్కఱిమినఁ గందుమోవిపయి నాఁని వెసం ‡గయిపెక్కుఁ గెంపులై
నెఱిఁ జనుగట్టులన్ దొరసి సీటకుఁ గ్రాఁగిన పొన్రజంబులై. ౧౪౬

గీ. కన్నె కైదండ లేక ము న్నెన్నఁడేని, నడుగు వెట్టఁగఁజాలని యబల తెంపు
కతన లేనిదిజవమూనికడఁగినడచె, నహహపూఁబోణులధిక సాహసలుగారె.

ఉ. అంతము లేని పంకజభవాండము లొక్కెడఁ దాల్చుకుక్షి మే
ల్వింతలమాయ కొల్లని నవేద్యమహామహిమంబుచే నణు
స్వాంతమునందు లీలగ నహర్నిశమున్ భరియించునట్టియ
క్కాంతకుఁ దోడు గావలెనె కంతుఁడు తోడుగ నొంటి క్రీడనే. ౧౪౭

వ. ఇట్లు చని యంత, ౧౪౮

క. నవరసఫలరుచిరశోభిత, కవిరాజను సుప్రసాదఘటితము నగుచున్
ధవళాక్షి సన్నుతంబగు, కవిసత్కృతిఁబోలు కేళికావన మొందెన్. ౧౫౦

స్రగ్ధర. చిగురాకుఁజిచ్చుమంటన్ జిగిదళుకొని పిఁజించి పూఁగమ్మనుమ్ముల్
మొగిసుళ్లుగట్టి మింట న్మసరు తెరువునం బువ్వుఁదేనెల్ జడి న్మం
పఁగ మేల్సంపంగిపుప్పొంబదుపు రవితతు ల్పర్వఁ గల్పాంతకాలం
బుగతిం బొల్పారుకోనం బొరపడుచు వడి న్మూర్ఛిలంబాఱియంతన్ ౧౫౧

ఉ. తెప్పిఱి యెట్టకేల కిటు దెల్లినఁ బైపయినుండి పూవిరుల్
గుప్పిల నున్నమేనునను గొబ్బున బొబ్బలు లేవఁ గ్రిందటం
బుప్పొడి సోఁకి పాదములు పొక్కఁగఁ జేతులఁ దోఁగితోఁగి చే
యప్పటియట్లు పొక్కినను హాయని యూర్చుచుఁ బొర్లిపొర్లి యున్. ౧౫౨

ఉ. అంతట నొయ్య లేచి చరణాబ్జములం గనకాబ్జపత్రపున్
దొంతర దానినూలుకొని నూల్కొనఁ గట్టి జరంగుచు న్వధిం

---

*నిటుసేయసద్గుణము-మూ †కంటి-మూ ‡గటిపెక్కు-మూ క్రీడనే.

జంతిలె నక్కటా యొకలు చెచ్చెర వీడఁ దలంచినన్ క్షణా
బింతట నిల్వఁగా దొరకునే మొ యిటేలొకొ దాఁటి వచ్చితిన్. ౧౫౩

వ. అనుచుఁ జింతింపుచుఁ గనువిచ్చి కనుంగొనఁ గట్టెదుట నంత. ౧౫౪

ఉ. తామరతూఁడునాళములఁ దార్కొను తుమ్మెద యిన్పగుండు లు
ద్దామతఁ గూర్చి నల్లగిసెతావులపుప్పొడిమందు గూరియున్
హేమలత ల్సమాగ్నిశిఖ లేరు మజానకిత్రా డమర్చి యా
పై మొగరంబుగట్టిన తుపాకులపె ల్లెలగోలుమూఁకలున్. ౧౫౫

మాలిని. చికిలితళుకుఁగళ్కు ల్జిల్గు జాళ్వామొలామా
నికరపుఁబరుల న్రాణించు గేదంగిపువ్వ
ల్గుకలను మొనయాఁకె ల్గుంపుగాఁ గూడి యచ్చోఁ
బ్రకటత నెలగోలుంబారు వెన్కం జెలంగన్. ౧౫౬

సుగంధి. పచ్చజాతిడాలు తెక్కపక్కెరల్ చెలంగఁగాఁ
బెచ్చుపంచదార మెక్క బీరుమీఱు రంతులన్
గ్రుచ్చి పాంథవైరకోటి గుండెలల్ల వ్రేలఁగాఁ
బచ్చి దేలు మారుతేజిపౌఁజు లొప్పె నాదటన్. ౧౫౭

ఉ. తుమ్మెదసర్పణ ల్బారయ దూఁకొని పుష్పరసోరుదానముల్
గ్రమ్మి భరమ్ముగాఁ గురియఁగాఁ జిగురుంజిగి మేలుధాతుచి
త్రమ్ముగ నొప్పఁ బువ్వగమి దట్టపుడాలు మెఱుంగుఁగత్తులై
ప్రమ్మగఁ గుంజకుంజరపుఁబంక్తులు రంజిలె *నక్కజంబులన్. ౧౫౮

మత్తకోకిల. వల్లిరశ్మిపినద్ధచక్రనిబద్ధకోకిలఘంటికా
వేల్లదారవకీరఘోటకవిస్ఫుటోదయకేవలో
త్ఫుల్లసూనశరాసబాణమనోజ్ఞతూణసమగ్రతా
సల్లలత్తరుచిత్తభూరథసంఘ మాదట నొప్పగున్. ౧౫౯

శా. నానాసేనల నీగతి న్భువనసన్నాహ్యాత్మజైత్రక్రియా
త్రానూనంబుగఁ జైత్రమంత్రివరుఁ డాయత్తంబు గావింపఁ దే
జోనవ్యుం డసమాయుధుండు నిజవిస్ఫూర్తి న్విడంబించిన
ట్లైనం జాన యిఁకె ట్లొకో తెలుసువం చాత్మ న్విచారింపుచున్. ౧౬౦

మత్తకోకిల. ఇంక నొక్క యుపాయముం గల దీక్షణం దనప్రాణముల్
గొంక నొక్కతఱిన్ హరింపుచుఁ గూరి కాఱియ వెట్టకే

*నక్కరంజులన్ - మూ.

నంకి లంతయుఁ దీర వేఁడెద నాతనిం బ్రియమందఁ ద
త్పంకజేషుశరాగ్నిదుస్సహశయ్యపై నొడ లేర్చుచున్. ౧౬౧

క. మారుదయ చాలు నతనికి, మాఱువలుక వెఱచునొక్క మాఱును దేఁటుల్
మారుతములు శుకపికభా, మారుతములు మదనదనానమారుతము లొగిన్.

వ. అని నిశ్చయించి. ౧౬౩

చ. పసిఁడిమిటారిగట్టుదిగువం దగునెత్తమునం దఖండమై
పొసఁగు మెఱుంగుఁజప్పరపున్ జిగిరత్నపుమేలుచట్టుపైఁ
బసగలకోనలోఁ దళుకుబంగరరంటులతోఁట కోటలో
ముసరి జవాదిపుప్పుఁవలపుం దగ సూరెలపై బుగుల్కొనన్. ౧౬౪

శా. పూవుందేనియకాల్వచెంత విరిమావుల్వెన్నచాల్కంచెగాఁ
గ్రేవ న్సంపెఁగగోరఁటుల్ బెరయుచక్కిన్మల్లెగుర్వెందపూఁ
దీవల్లుం *బలుద్రాక్షకప్పుగల †పందిళ్లంటులోఁ దమ్మిపూ
బావిం జెల్వగుచల్వచప్పరముగప్రంపుంబలుందిన్నెపై. ౧౬౫

శా. కందర్పుం డిరవొందఁ బాంథవనితాకాం ×తాంగధాతువ్రజం
బందంట న్వడిఁ గ్రుచ్చి త్రిప్పవెస నాయాధాతువుల్గ్రమ్మనం
దందం బొందగు చెందొవల్మోదలుగా నల్లేర్చి పువ్వమ్ములా
రం దాఁ బాన్పు రచించి యుందుపయిఁ దాఁ బ్రాయోపవేశంబుగాన్.

వ. ఒడలిడి యుడుకుచుఁ బడంతుక పొడ గడలుకొన నుండి తనమనంబున.

చ. తనమదిలోన నుంచుకొనఁ దాపము దుర్భర మయ్యె మేనుసన్
ఘనవనవహ్నిఁగ్రోల నగు ‡కాఁకకు నేగతి సైఁచె నొక్కొ య
వ్వనజదళాక్షుఁ డక్కట యబద్ధము దోఁచెఁ §జరాచరాత్మయా
ఘనున కిదేలయబ్బు మయిఁగాఁక మనుం డిడునంచుఁ జింతిలున్. ౧౬౭

ఉ. అక్కట వేగిరంపడుచు నందితి నమ్మనంపసెజ్జలో
నెక్కొనుశౌరి ఖేదపడునేరమి వచ్చె నటంచు లేచుచుం
జిక్కునె యిట్టివేదనకు శ్రీపతి యాశరరాశిమీఁదఁ దా
నెక్కొని సౌఖ్యమొందె నని నెచ్చెలి (వ్రాలెను) సెజ్జ మెల్లనన్. ౧౬౮

గీ. మదనునాఱవయమ్మన మ్రగ్గునెలఁత, యాత్మవైషమ్య ముడిపిన దైన నింతిఁ
బాన్పువై ఖరిచేబాధపఱిచె నమ్ము, లెనయునౌచిత్య మిల నచేతనము లెట్లు.

వ. ఇవ్విధంబున వనంబునం గుసుమశరశయ్య మెలంగు మెలంగ నంతనక్కడ.

---

*బయిఁద్రాక్షు †పందిళ్లంటులో ×తాంగదాధువ్రజ ‡కాఁతరు §జరాచరాంతఃమ్మా.

ఉ. సుందరయాన యిందుముఖిసుందరమందిరసీమ లేమికిం
దందరఁ జెంది సుందరులు తద్విధ మెంతయు నీలవేణికిం
ఖాందుగఁ జెప్పినం జెలులఁ బుల్కనఁ జూచుచు నుల్కి నెమ్మదిం
గొందల మంది హా యెటులఁ గోకకుచామణి యేగెఁ జెల్లఁబో. ౧౭౩

క. అని చెలుల దూఱుచును మది, వనటం గూరుచు లతాంగి వడి నచటచటం
గనుఁగొని చొప్పరయుచుఁ జెలి, ఘనతరశృంగారవనముఁ గనిచొచ్చె వెసన్.

చ. అడుగులజాడఁ జూడ మలయానిలపోతవిధూత మైనపు
ప్పొడి పయి సంతతం బొదవు పూవిరితేనియవానఁ గానఁగా
న్పడమిఁ బువుంబొద ల్చిగురుమావులుతావుల జోకమోక చొ
ప్పడు నిరవు ల్గొలంకుగమిపజ్జలు నన్నియుఁ జూచి యంతటన్. ౧౭౪

ఉ. ముమ్మర మైన మైసెక లపూర్వపుటూర్పు కడిందివెట్టయుం
గ్రమ్మఁగ మిక్కిలిం గమలి కన్నను నిగ్గడ తీవెజొంపముల్
*గ్రుమ్ముడి జాఱుపువ్వులును గుబ్బచనుంగవ వీడురత్నముల్
కొమ్మపదారవిందములు గూడఁగ నోఁచినత్రోవఁ దెల్పఁగన్. ౧౭౫

క. అత్తెరువునఁ జన నొక్కెడఁ, జిత్తభవునియుంపసెజ్జఁ జేరి బలువగల్
కుత్తుకబంటిగ నొంటిగఁ, జిత్తము తత్తఱముఁజెందఁ జింతిలుదానిన్. ౧౭౬

చ. పగలొనరించుజేని సెక ప్రమ్మినతేఁదొగజేని రేకతోఁ
దగవున కేగుదాని సెకచాలుపువేలుపు సోఁక జోకవో
నొగిలినపూలదండ వగ నూల్కొనుదాని నసుస్రుతాంగి మై
జిగి ×విడనాడు కాకవితచిన్నతనంబు వహించు నెచ్చెలిన్. ౧౭౭

సీ. వీనులు ముయ వచ్చి †వె (సవంగు) ఘుఘువీఁకఁ గలకంఠకలకంఠగానతతికి
ముసుఁగు వెట్టఁగఁబూనివెసఁద్రోచుబటియుంటమాధుర్యమాధుర్య మధువిసృతికి
సీత్కరించియు వెడి ‡సీత్కరింపమిఁ జెందుఁ బల్లవపల్లవభల్లహతికి
వడఁకియుమగుడ గొఱుపాఱు మలయాగమలయాగమసమీరచలనకృతికి
నిట్లుదొలుదొల్త భయపడి యెఱఁగియంత, దనుపుదొఱఁగంగఁదలఁచినదానికకట
మారుచెయ్వుల కేలొకో మాఱికొనఁగ, ననుచు వెచ్చగనూర్చు చునడలుదాని

చ. కనుఁగవ విచ్చి చూచు మదిఁ గన్పడుఁ గృష్ణుఁ డటంచుఁ జెంగటం
దనరుతమాలసాలరుచిఘట్టము దార్కొను రిత్త కౌఁగిలిం

---

*గ్రమ్ముడి-మూ- కురుముడి- లక్ష్మీపతిగారి భారతవ్యాఖ్య- క్రొమ్ముడి యనివ్యవహారము.
× వడనాడు † వె..ల్గఘుఘు- ‡ సీత్కరింపఁగ.

చినఁ దనచేతిలోఁబడమిఁ జెన్నటి కన్నుల నీరు *నించి వం
(ది) ననలపాన్పుఁ జేరి విధిఁ దిట్టుచు వెచ్చఁగనూర్పు నెచ్చెలిన్. ౧౭౯

క. ఉసుగనికన్నీర్వాలివం, బసి జాఱెకుళయ్యఁ జూచి పాపపుదైవం
బొడలిచట విడువ × నీయఁడు, చెడఁజూచెనుఁ గటకటాయనీయనుదాసిన్.

ఉ. అత్తమొలంబెలంగెడుమహోవసనంబు కరంబు చేగచే
హత్తి హరింప మున్న మన సాదినవాఁడవు మమ్ముబోటులన్
రిత్తములన్ మెలంగ విహరించుట నీమది కెగ్గ దోఁచునే
దత్తురకాఁడ యంచనఁగఁ దప్పియు నీవొనరించు చున్నఁడో. ౧౮౧

ఉ. పల్లవవృత్తి నీ వధరపల్లవఘాతకు మ్రొగ్గ నేటికో
పల్లవమున్ హసించు జిగివట్టెడి యంచునో తత్సనూసము
న్వల్లభ పంచమిూఘటన వర్తిలఁజేసితో యంచు నే నన
న్నెల్లనఁ బాటి మోవి గొని మేలగు కెంపులు నించు చున్నఁడో. ౧౮౨

చ. కలికిమిటారిగుబ్బచనుగట్టుల ప్రేగున కోర్కెఁజాల వి
చ్చలు క్షణమాత్ర నా యెడఁ బొసంగఁగ నిల్పుదునో సుధారసం
బు లొలుకనీక మోవి పలుమోపున నానుదునో యిఁకేమి కా
వలె నది గూర్తురంచుఁ దమివాఱఁగ నిట్లలరించు చున్నఁడో. ౧౮౩

చ. తలఁపున నిల్చుచు న్మరుతఁ దాలిమి నిల్పఁగలేక కౌఁగిట
న్నిలుపున గ్రుచ్చి మోముపయి నెమ్మొగ మూఁదియు మోవి తేనియ
ల్వలు మొన లాని చెక్కుఁగవఁ బల్మఱు గీటుచు నంతఁ గేలిమై
యలరులపాన్పుపైఁ † బెనఁగియాడుట యెన్నఁడొకో మనోహరా ౧౮౪

చ. మగని ‡ మెఱుంగుఁజేల మిటు మార్చెడఁ గట్టితి వాతఁడు న్రయ
మ్మొగ భవదీయవస్త్రముకు బూని నెఱుంగ రిదేమి వింత యిం
త గలవకే సమాటములు నాతిరో సన్నకుసన్న పోయి పూ
ర్వగతిఁ బొసంగరాదె యని రామ లనంగ మెలంగు చున్నఁడో. ౧౮౫

చ. అని పలవించుదానిఁ దను వారయ నెంతకడింది రోజ ది
ట్లును విడ దార యం చిటునటుం బొరలాడెడుదాని నింక న
న్గనినఖరాత్మ్ము దూఱకొనఁగాఁ బనియేమి దయం దొలంగెఁగా
నెనరుది నీలవేణి యని నెవ్వగవెల్లి మునుంగుపైదలిన్ ౧౮౬

---

*నించవెం......ననల. × నివ్వాను ‡ పెనువవాడుట- మూ. పెనఁగువాడుబాయు నన
వచ్చును. † మెలంగుచేల.

గీ. సకలభూషణలక్షణసంగమంబు, పేరనాడుచుఁ జూడ్కికి వింత యగుచు
లలితవైఖరి గనియున బ్రంబుగాఁగ, సదృశవస్తు నిబంధన సడలు దాని. ౧౮౭

చ. అనయము మారుఁ డేయుపువ్వుటమ్ముల నెమ్ములు గాఁడి వాడి నె
మ్మనమున వంతఁ జింతిలుచు మక్కువఁ జెక్కిటఁ జేయిఁజేర్చి నె
క్కొను (పెను)వేఁదురందు ననుఁగున్నవలారతనంబుఁ జూచి గ్ర
క్కున భయవిహ్వలాత్మ యయి క్రొమ్మెఱుఁగారు మిటారికత్తెలన్. ౧౮౮

ఉ. సందడి చెందకుండ నొకచాటున నుంచియు నీలవేణి తా
ముందుగఁ బోయి కౌఁగిటను ముద్దియఁ *జేర్చి ముఖాంబుజంబుపైఁ
జిందునునుంగురు ల్జతగఁ జేరిచి చెక్కిట నిచ్చలంబుగాఁ
బొందిన మేలు కేల్దిగిచి పొందుగ విందులు సింద నిట్లనున్. ౧౮౯

ఉ. అమ్మకచెల్ల చెల్వ క్షణమైన వయస్యలఁ బాయ వెన్నఁడై
నమ్మజె వారికన్నఁ దమి నాపయి నెక్కుడు గల్గుదాన వీ
విమ్మెయి నొంటి రాఁ దగునె యీకడుగోలవు నీకడిందిచై
దమ్ము లిఁ కేమనందగుఁ బదమ్ములు పుప్పొడి కెట్టు లోర్చునే. ౧౯౦

ఉ. పల్లవసంగతి న్మెలఁగుపంచము లుండెడుచోటు మాటకే
యిల్లడ మైన బేరజము లీఁగెడుమాటు విషాళిపాటు అం
పిల్లెడితావు చూడఁగనె బెట్టు హరించెడిక్రుచ్చు హెచ్చి సొం
పిల్లెమునిక్క యక్క యిది భీతిల కిచ్చటి కేలవచ్చితే. ౧౯౧

క. నగువారి నెఱుఁగవైతివి, తగ వారడిపాలు సేయఁ దలఁచితి వయ్యో
మగువా యింతటి కట్టిడి, తెగు వాను మటంచు నవరు దెలిపిరి తల్లీ! ౧౯౨

క. శయ మానుచుఁ జెక్కిట సం, శయ మానఁ బనేమికుసుమశరువలనన యో
భయమా నవలా నీకు న,భయ మానలినాక్షుఁ డిచ్చుఁ బరమార్థముగన్.

చ. సకియ మరుండు నీదుకనుసన్నలవాఁ డటె యొక్కకుత్తుకై
పికము శుకమ్ము నీపలుకుఁ బేరెమి దాఁటఁగ లేదు నీదు న
డ్డి కనుగుణంబు నంచగమి; కీవి వసంతుఁ డలంతి నీవనీ
పకుఁ డటె సడ్డచేయుచు భవాదృశ కీర్తులు రాఁగ నర్హమే. ౧౯౪

క. మొదట ననంగుఁడు మదనుం, డదనున విరియంగఁ బాఱునట్టివి శరముల్
వదల వవి మృదులవిషమత, మదనువలన భీతి నీకు మది వలదమ్మా. ౧౯౫

---

* దెచ్చి.

ఉ. నీరజరాగదోషముల నీటుఁ దొలంగఁగఁ దాఁ బయోరుహా
భీలవిరంపుఁ గన్నులను నీడనఁగూడక యుండుఁ దొల్తఁ ద
న్నీరజజాతికిం దపము నేఁడు ఫలించెఁ గదే కటాకటా
నీరజరాగము ల్గలిగి నీటును నీకనుదోయి సాటిగన్ ౧౯౭

చ. చెలువరొ పూవుఁదేనె బలుచిత్తడి నైనను మాన కెప్పుడు
న్మలయుము మందుఁ బుష్పశరమారము నేగతి నోర్చె తమ్మ సం
కులమదబాంధవప్రకరకుట్టన నైనఁ దొలంగ కెంతయుం
గలయఁగఁ బన్ను తేనెజడి*కాఱియ మూఱియ దాని సైఁచితే ౧౯౮

సీ. జలమున జీవించుజలజనాళంబులు దినమందగతులు సంధిల్లుచోటు
నతిరక్తిముఖత సంతతసత్ఫలచ్ఛిద నడుకల్లరులు నజ్జాదునిక్క
కనుగొంపుగఁ జొక్కపుటేఁజిగుర్వోలిచి మనుపిసాళులు చెలఁగుచాయ
మలినచ్ఛదముఁ బూని మధుమాత్రవాసన సొక్కుమత్తాళి పెంపెక్కువంక
యాటను మెలఁగంగఁ గటకటేమిటికి వచ్చి
తో ఘనమృణాలభుజకాండ యోసుబింబ
దశనవసన యోకిసలయతరుణచరణ
యోసురభిళాంగి నెమ్మది నోటలేక.

చ. మెలఁతరొ కృష్ణుపై మనసు మెత్తని దెంతకడింది యమ్మెనే
కలితమృదుత్వసంపదల గాదిలి చందురమాను యాదిగాఁ
గలసుకుమారవస్తువులఁ గాదను నిచ్చలువంపుమేను నేఁ
జెల యిటువంటి బల్కటికిచేష్టలఁ బెట్టఁగఁ బట్టె నక్కటా. ౧౯౯

క. గురుశిక్షచే మహాగము, గురుమర్మము గనియె మున్ను గురుకుచ యిపుడుం
బరికింపఁ గనియె మన్మథ, గురుశిక్ష మహాగమంపుగురుమర్మంబుల్ ౨౦౦

గీ. అతిఘనాగమసంబంధ మతివ కమరె
నతిఘనాగమసంబాధ మబలఁ గన్న
యినుఁడు చెందఁడొ చాయయు నెనయ లేదొ
కారణగుణంబు కార్యంబు గనఁగరాదొ. ౨౦౧

గీ. కృష్ణునందు సరాగత గీలుకొన్న
యింతి కపరాగసాంగత్య మెట్లు పొసఁగు

---

* కాఱయు.

నెన్నఁగఁ బరాగ మెపుడు సహించునింతి
కిపుడు దాని సహించుట యెంతయరుదు. ౨౦౨

గీ. విమషి వధ్యర్థితపదార్థవేత్త్రి నీవు, తండ్రిఁ బోలుచు మమ్ము సంతాపపడఁగఁ
జేయ నేటికిఁ దల్లియా ఛాయఁ బోలి, చల్లఁజేయవె మమ్ములఁ జంచలాక్షి.

వ. ఇట్లు పల్కుచు నాలోన. ౨౦౩

ఉ. అక్కట యొందునైన హరిణాక్షులు చక్కనివారిఁ గోరరో
మక్కు వెఱింగి తండ్రి గరిమం బ్రియుఁ గూర్పఁగ వేరమింపరో
చక్కగఁ గూడి యిట్టిపలుజాడలబూమెలు చూచినారమా
యక్కరొ నీకుఁ గల్గె నని యాడెడు చేడెలఁ జూచి వారలన్. ౨౦౪

చ. కనలుచుఁ బల్కి పల్కు కసుగందని ముద్దులగుమ్మ యమ్మనీ
మనమునఁ గోరుకొన్న యలమాధవు నీధవుఁగా ఘటించు నీ
జనకుఁడు *నేఁడొ రేపొ యతిసౌఖ్యము నొందెడు తెల్లవాఱినం
గనుఁగొనువారు మెత్తురు వగల్గొని తెంపున కిట్లు చొత్తురే. ౨౦౫

చ. పొలఁతిరొ యేఁడుచందమునఁ బుట్టినవారికి నెల్లఁ గోరికల్
గలయవె నీకె యన్నటులు గా దిఁక నేమని యంటివేని పైఁ
దొలఁకఁగనీక కూర్మి మదిఁ దొట్టిన గుట్టుగ మట్టు సేయుచు
న్నెలఁగుపొలంతి యెన్నఁదగుమేటి నెలంతలలోనఁ బైదలీ. ౨౦౬

క. కన్నుల నీ రేటికిఁ జెలి, గన్నులచెలి కొన్నినాళ్లు గడవం దగవే
కన్నుల మూఁతం జేకొని, కన్నులవిల్తానిబారి గడచెదు పిదపన్. ౨౦౭

మ. అని సిగ్గెక్కఁగఁ బల్కినం దరుణి యయ్యబ్జాక్షికంఠంబున
న్ననుఁగేల్దమ్ములు గట్టిగాఁ బెనఁచి కన్నుంగోనఁ గ్రొవ్వేఁడినీ
ర్దొనఁక న్వాడినమోము దమ్మి చెలిముద్దుం జన్నుఁబూబంతులం
దను వొత్తిల్లఁగఁ జిక్కఁ జేర్చి ‡రహించిందం బల్కు మందంబుగన్. ౨౦౮

†ఉ. కాఁకలుముంచు మేనుగలకట్టిడితండ్రికిఁ బుట్టునాకు మై
కాఁకలుగాక (సౌఖ్యములు గల్గు) నె యక్కట తప్పనంటేఁగా
కాఁకల కోసమై కొఱఁతగాంచిన నోములు నోఁచునాకు బ
ల్గాఁకలు గాక యాజమున కాంచెనె కాఁకలు తత్తనూజయై. ౨౦౯

ఉ. సానలుపట్ట నోర్చు నినుచక్కని కూఁతురఁ (గాళి యోరగా)
నూనవిషానలచ్ఛటల కోడని §యేటికి ముద్దుఁజెల్లెలన్

*నెడొరేపె ‡రక. మూ †చూ ౧౩౬వ పద్యముపోలిక. §యట్టికి- మూ.

హాసకి మూలమై జగతి నాడిక కోర్చినచేసితోడఁ గా
నేని భరింప నావశమె యిట్టి యయోగదవాగ్నికీలలన్. ౨౧౧

చ. ననుగనినట్టివారలకె నాపయిఁ గూర్మి యొకింతలేక య
వ్వనటఁ దొలంగఁజేయుట యవాస్తవమై యిటు లుండుకోఁగ ని
ప్పని మది మీకుఁ బట్ట దని పొల్పడి చెప్పఁగనేల యిద్ది మీ
కనభిమతంబ యేని రుచి*యబ్బనె గ్రక్కున నీదృశోక్తులన్. ౨౧౨

క. అటువంటితల్లిదండ్రుల, నిటువంటి యనుంగుఁజెలుల నే నందుటఁగా
యిటు లాప దెడసి కోరిక, చిటుకురు మనకుండ నమరి చెలువందితిఁగా.

ఉ. నీలరుచు ల్దొలంకు సురనిమ్నగచెంగట దర్శచంద్రికల్
మేలగుదచ్చినాదముల మెచ్చుగ సప్రజకన్నమూకు లే
వేళ నుతుల్ ఘటింతు రతివేలమదీయమనోవ్యథాభిదా
తాలసతం జనించి యతిలాలితిఁ జెందెడు మీదుకీర్తులన్. ౨౧౩

సీ. కన్నవారికిఁ జెప్పి కరుణ పుట్టఁగఁజేసి తలఁపు చేకూర్పరే తల్లులార
మీరైన హరికి నామేనితాపముఁ దెల్పి యతని నిం దంపరే యమ్మలార
ము న్నిట్టికార్యంబుఁ జెన్నుగా ఘటియించు చెలువల వినరటే మెలఁతలార
భాగ్యవంతుల కిలఁ బ్రాణదానము మించు పుణ్యంబుగలదటే పొలఁతులార
నే వి శేషించి మీదాన నెలఁతలార, మనసు మీదెంతకటికియే మగువలార
యనునయంబునఁ దీరునే వనితలార, తాళఁజాలను మీయాన తరుణులార!

సీ. వెతకింతకైనఁ దాళితి నయో నేఁజెల్ల నేనెంతకటికినే నీలవేణి
యాఁడుఁబుట్టుకఁ జెందినట్టి యింతులకెల్ల నీలాగు లేదటే నీలవేణి
యెటువంటిపని యైన నీడేర్పఁగల వని నెమ్మి నమ్మితి నిన్ను నీలవేణి
కూర్మిచే నుండెడు కొమ్మలలోఁ జాల నెనరుదానవుగదే నీలవేణి
నీదు నెన రెందుఁ బోయెనే నీలవేణి, నేర్పుచేఁ గార్య మీడేర్పు నీలవేణి
యేల యీవట్టిమాటలు నీలవేణి, తాళ హరియాన యిఁక నేను నీలవేణి.

ఉ. చక్కెరవిల్తుఁ డేయుసుమసాయకపంక్తిఁ ద్రపాభిమానముల్
గ్రక్కునఁబోక మున్నె చెలికత్తియ మొత్తము సేయఁ నారడిం
జిక్కఁగఁ †బల్కు లంగడికిఁ జేరకమున్న ప్రియంబుగాఁ బ్రియు
న్నక్కున గారవింపఁ గలయంతకు నోఁచితినంటె నెచ్చెలీ. ౨౧౪

*యబ్బదె †బల్పులంగడికి

సీ. మాధవాధరసుధామాధుర్యమునఁ దేలు వంశంబుజన్మంబు వడయనైతి
హరిభుజాంతరవాసనిరతి నింపార హారమణిస్వరూప మై యమరనైతి
యాదవమౌళిమోహాసితాపాంగకలాపంబు నై యేని యొప్పనైతిఁ
గమలామనోనాయకమనఃప్రియోద్దామమాధవినై యెట్లు మలయనైతి
నకట వీనిలో నేదైననొకటిమైనఁ, బొంగనుప్రియాంగసంగమాభంగసుఖము
తపనసుతనై తిఁ దాపంబుఁ దలఁగనైతిఁ, జెలులుమీ చేతిరట్టుచేసలయనైతి.
క. వలపు పగవారికైన, న్వల దది యెటులన్న నట్టి వలపున మేనుం
దొలఁచెడుఁ బ్రాణము లీగడె, నిలుపుట యేగండమయ్యె నిక్కము చెలువా.
గీ. ఒరులవెత యొరు లెఱుఁగ రొ నుర్వి ననుట
నిజ మనుఁగుఁజెల్వలే రవ్వ నెఱపఁజొచ్చి
రకట మదితాప మిటు మీరు నరసి తెలియఁ
బడదు మోచు(వాఁడెఱుఁ)గుఁ గావటిభరమ్ము. ౨౧౯
చ. పతులను గోరు నెల్లరకుఁ *బాటులివే యయినట్టులైన నీ
సతులు చెలంగి నన్ను నెకసక్కెము లాడుదు రే యిదంత నా
కత యగుఁబోలు నెట్లయినఁ గానిము ప్రాణము లిప్డు మేన ను
న్నతఱిఁ గదా యిఁకెవ్వరు ననంగల యాడిక లబ్జగోచనా. ౨౨౦
గీ. ఔర యప్రస్తుతప్రశంసాన్వితంబు, పల్కునను వ్యాజనిందానిబద్ధసూక్తి
లలితసంగతభావ నేర్పొలయనన్ను, మీరు నవ్వుటయెఱుఁగనేమెలఁతలార
గీ. వనిత యర్థాంతరన్యాస మొనరు నెట్లు, మదికి నిరపేక్షవస్తుసమర్థనమున
మదికి నింపగుఁ గాదె సామాన్యఘటిత, భవ్యవస్తువిశేషసంబంధమమర.
సీ. కలదన్నఁ గలవానిఁ గలిమిచేడియతేనిఁ గరమున సుడివాలు గలుగువానిఁ
గడలినుండెడువానిఁ గరిఁగాచువగవానిఁగరుణసిల్కెడుచూపుగాంచువానిఁ
గలికినవ్వులవానిఁ గౌస్తుభద్యుతివానిఁ గనఁగ నశక్యమౌ కతలవానిఁ
గనకంపురుచు లీనఁగలపచ్చడమువానిఁ గలుగు కాలం బెల్లఁ గలుగువానిఁ
గన్నెప్రేతలవయసులు గొన్నవానిఁ, గన్నయింతయు నవలీలఁ గన్నవానిఁ
గన్నులను†మంచు నెకమించుగన్నవాని, గాంతుగా నోఁచునకాంతకాంతకాంత
చ. అలదమయంతిఁ (బోలె) నను నంచితపుణ్య నొనర్పు మన్నలుం
దలఁపుము మాధవాప్రకృతతాకథనస్ఫుటభాగ్యగా నమో

---

*పాటియిదే †మించు

విలసితయానమాత్రమున విస్మృతి నొందకు మంచకైవడిన్
వెలయుము తత్కృశోపకృతి వేగనొనర్చి క్రియానురూపతన్. ౨౨౪

వ. అని తరణితనయాతరణి యయోగశిఖిశిఖారణి యై పలుక నప్పలుకులు (ములుకులు) వోలె మదికి నులుకు చిలుక నచ్చిలుక(ల)కొలికి యక్కలికికి ధైర్యంబు గుదుర నెనరు గదురం దియ్యందనంబు ముదుర నిట్లనియె. ౨౨౫

సీ. పంచత్వమే కొను బాణము ల్గాంచిన యతనుండు ని న్నేమి యనఁగలండు
*ఘనవైరమున మందగతిఁబూని వెల్లనౌ రాయంచగమి యేమి సేయఁగలదు
మధుసేవనంబున మాట వూను పికాళివలనిభయం బేమి వచ్చు నీకు
మధుపత్వమున భూరిమాలిన్యగుణవృత్తి దేఁటుభృంగములు నీ తెరువు రావు
బహుళపక్షవిరోధి యా పంకజారి, జడత గుణగంధమాత్రంబు వడయుగాలి
వెక్కసపుమాటలాడుచుఁ జిక్కుఁ జిలుక, యంతమాత్రంబునీకేలవంతతల్లి.

గీ. చెట్టు చెట్టున కొకకొన్ని చుట్టుకుండుఁ
జెలమ చెలమకు నొకకొన్ని సేరుచుండు
మదనుసేనలు నీవంటిమానవతుల
ధైర్యకంచుక మగలింపఁ దలఁచునెట్లు. ౨౨౬

మ. వెడతూపుంగమి నూలుపోఁగునను తీవింగట్టుదుం దుంటవిల్
గడికండ ల్పడ గానుగాడి రసముం గావింతు మీనాంకముల్
మడువంటం బడఁద్రోచి గాలములఁ గ్రుచ్చుం జేసి కందర్పునిం
బడఁతీ దుర్బలుఁ జేసి పుచ్చెద భయోత్పాతంబు నీకేటికిన్. ౨౨౭

వ. అని యాఅడిలం బలికిన నప్పలుకులయెడ ననాదరంబు చేసి వెడనవ్వు నవ్వి యవ్విరిఁబోఁడి నీలవేణి కిట్లనియె. ౨౨౮

చ. కలికిరో ప్రోడచేడియవు గాన నెపం బిడి యోట దీరఁగాఁ
బలికితి వింతె నీకు మఱుమాట వచింపఁగఁ జాలఁ గంతుపూ
ములుకుల మున్నె నాయెడలు మోహము దాఁకి తొలంగుఁ బ్రాణముల్
బలువగ నిల్పి అంతవడిఁ బట్టఁగలేనిఁక నిక్క మోచెలీ. ౨౩౦

ఉ. కన్నులు మూసినప్డు పొడకట్టిన (నాథునిఁ) గౌఁగిలీరయం
చున్నదువంగ నొరెగువఁ జూడఁగ†నీ దపు డేడనుండియో

---

*ఘనవైభవమున- †నీభవుడే

పన్నుచు వచ్చు నాదుప్రతిబంధము ప్రీడయు నంతలోనె మే
నున్నుచుం జలించును గనుంగవ విప్పఁగ మాయ (మా) సఖీ. ౨౩౧

మత్తకోకిల. నీవు నాయెడఁ గూర్మి బోటివి నెమ్మి నాపయిఁ గల్గినం
బూవుఁబోఁడిరొ నాదుకోరికఁ బొల్చు నొక్కరహస్యమే
చూవె నీమది నెంత లేదని చూడ కప్పని వేగమే
చేవ దప్పక తీర్చె దేనియుఁ జెప్పెద న్వినుమ తత్క్రియన్. ౨౩౨

వ. అది యే మని యంటివేని. ౨౩౩

శా. సాక్షాన్మాధవగాత్రసంగతికి నోఁచం గావునన్ దీని క
ల్జాత్ముం గస్తురివన్నె జృంభితసువర్ణాంభోజపత్రంబుపై
నక్షీణస్థితి వ్రాసి నన్నును దదీయాంచన్మహాహారస
ద్వక్షోమధ్యమపీఠి రూఢిగ లిఖింపం జూచి యైనం జెలీ. ౨౩౪

క. బిత్తరి చిత్తములోపలి, యుత్తల మొకకొంతయైన నుడిపెద నిటుగాఁ
జిత్తము నిలుపంగదవే, యుత్తమసుకృతంబు నీకు నొనరు నటంచున్. ౨౩౫

చ. పలికి గళన్మరందరసబంధురగంధరసాంధబంభరా
కలితరవంబులం బ్రసవకమ్రవినమ్రరసామ్రతామ్రకో
మలనవపల్లవగ్రసనమంజుకషాయితకంఠ కాకలీ
కలకలకంఠనాదములఁ గల్గి తటంబున నుల్కి యుల్కియున్. ౨౩౬

వ. అప్పు డప్పల్లవపాణి కపటగోపికాపల్లవాయల్లక మెల్లం...దురంతసంతాపంబున నెంతయు నొల్లంబోయిన నీలవేణి తోడి నీలవేణులం గూడి కటకటంబడి చింతించి యీయింతికి సంతాపంబు బలవంతం (బలుతుల) నంతంబుఁ జెంద నేర దీయెడఁ గొంతకొంత శాంతింపం దశిశిరోపచారంబులు పచరింపం దగు నని నఁ దత్సహితలై తత్సహితలు తత్క్రియాయత్తచిత్తలై రయ్యవసరంబున. ౨౩౭

—కాళిందికిఁ జెలులు శిశిరోపచారములు చేయుట—

ఉ. తావుల మోక*మావిగమితావుల గొజ్జగనీరుయంత్రముల్
క్రేవలఁ జిల్కఁగాఁ జిగురు †గేదఁగిపూదడిగట్టి వట్టివేర్
పై వజిలారుచెంగలువపందిరి చెందొవరేకనంటి క్రొ
మ్మోవులచందుపాపగడమొగ్గల నిగ్గులచప్పరంబులోన్ ౨౩౮

*మామిగమి †గేదఁగిపూదడి

సుగంధి. కప్పురంపు-దిప్ప నొప్పఁ గప్పెపైఁడిశమ్మిమే
ల్పుప్పొడి న్రచించినట్టి పుర్వ్వ సెజ్జమీఁదికిన్
అప్పడంతిఁ దెచ్చి, తెచ్చి రంబుజాక్షు లందఱుం
జెప్పరాని వేగ మూని శీతలించు వస్తువుల్. ౨౩౯

ఉ. సారసచందనైణమదసంకుమదాగురుకేసరాళిక
ర్పూరపరాగకుంకుమసముజ్జ్వలపల్లవహల్లకాచ్ఛక
హ్లారతుషారనీరబిసహారసమంజసపుష్పమంజరీ
వారము లాదిగాఁ గొనుచు వచ్చి కరం బరుదారు నేర్పునన్. ౨౪౦

చ. మలయజకర్దమం బొడల మాటి కలంది మృణాలవల్లరీ
వలయచయంబు లంఘ్రులను బాహులఁ గదియించి వేసలి
న్నెలయఁగఁ దెల్లదమ్మి యిడి పెల్లుగఁ గస్తురి కంధరంబునం
గలయఁగఁ బూసి యింతి శిరస్సైవడిఁ జేసి రనంగభీతికిన్. ౨౪౧

చ. మృగమదచర్చ యంతటను మేన నలంది పరాగరాగసౌ
భగకదళీదళంబుఁ గటిపై నిడి చెందొవపువ్వుటెత్తుఁ బొ
ల్పుగ నెదనుంచినప్డు సతి వొల్చె ననారతశౌరిభక్తియో
గగురునిజాంతరంగ యగుఁగానఁ దదాకృతి దాల్చెనో యనన్. ౨౪౨

ఉ. అంగజుఁ డంగనాఘనహృదంతరకర్పరసీమ స్నేహము
బ్బంగి నభంగురం బగుచు భాసిలఁగా దశపై దశాంతరం
బుం గదియించి త్రోవఁ బరిపూర్ణతఁగాంచి యయోగదీప మే
చం గడు స్రుక్కుచుం గిసలసంఘటితవ్యజనానిలంబునన్. ౨౪౩

సీ. పదములఁ జెంగురాకు లొదవించి జంఘల స్మరతూణతిలకము ల్మురువుకొల్పి
తొడల నరంటిదవ్వ లదరించి సొబగారుకటిపైఁ బరాగసైకతము నించి
నడుమఁ బుష్కరభంగి దొడరించి యారున జొంకగాఁ గస్తూరిరేక దీర్చి
చన్నుల గుచ్ఛము ల్సవరించి నెమ్మేనఁ జందనం బలఁది భుజంబుల బిస
కాండమిడిచెక్కులనుజంద్రఖండములఁ దిడి, వేణిశైవాలమునఁ గూర్చి వెలఁది యంగ
సామ్యసదసత్పరీక్షావిచారణ బలెఁ, జెల్వ లీరీతిఁ జేసిరి శిశిరవిధులు.

చ. ఎడపక యింతు లెల్లఁ గదియించినపల్లవసూనగుచ్ఛముల్
తొడరి వియోగవహ్నిసెక దొట్టఁగ *జివ్వన నీరుదీసి యె

* జత్వ

క్కఁడు గమలంగ నప్పు డలకోమలిగాత్రము వొల్చె నామరుం
డడరుచు దోహదక్రియకునై †రవళించిన లేఁతతీవనాన్. విరహి

సీ. ఉరుతాపమీలద్దృగుత్పలంబుల మిత్రకరమార్జనక్రియఁ గఱపరాదు
వగఁ బొగల్లోని మంట లెగయు డెందంబునఁ జంపకస్నేహంబు సలుపరాదు
కన్నీటివఱదలు గ్రమ్ము చన్నిట్టల ఘనసారజలధార లునుపరాదు
నిట్టూర్పువడగాలిఁ బట్టూడు మైఁదీఁగ నెల వహ్నిశిఖ నిల్పఁదలఁపరాదు
చండసుమకాండ తేజఃప్రచండకిరణ, దండవిభవ
మోహబహుళాంధకారంబు ముంచిజాఱి, మృగమదంబునఁదిలకమర్పింపరాదు

గీ. అతనుతాపంబు హరియింప నంగములను, జెలులు సేర్చినబహువిధశీతలములు
నతనుతాపంబు హరియించెనంగవితతి, నతనుతాపంబు హరియింపవబ్బురంబు

గీ. జడములగుటనుసంతాపశాంతి సేయు, నంచుఁ జెలులేలయిడిరి సుమాదికములు
జడతఁ గాంచినద్రవ్యముల్ జగతినియతి, గలవు సేయఁగఁ దన్మహాత్మ్యార్యమెట్లు

క. తనులతఁ బల్లవసుమములు, ఘనతం గొను నేని యతనుఘనశిఖ యేచెం
దనులతతాపం బడఁచునె, ఘనములు నవియెన్ని కృష్ణఘనమే చిక్కన్.

క. ఈవిధమున నేర్పొప్పఁగ, వావిరి శిశిరోపవిధులు వర్తించి యొకిం
తా వెలఁదిఁ దెలిపి నగరికి, వేవేగం దోడి తెచ్చి వెలఁదులు ప్రీతిన్.

గీ. పసిఁడియుప్పరిగ నునుబూఁబాన్పుమీఁద
సకియ నిరవొందనునిచి హెచ్చరికమిగులఁ
గలితపూర్వకథాప్రసంగంబుచేతఁ
బ్రొద్దు గడపుచు నుండిరి ముద్దుచేసి.

[illegible]. మాయాసహాయసీతా, జాయానిరపాయభవ్యసాకేతపురా
ధేయ మునిగేయ జలద, చ్ఛాయలసత్కాయ సకలజగదున్నేయా. విగిఁవి

గద్యము. ఇది శ్రీమద్రామచంద్రచరణారవిందమిళిందాంతఃకరణపోలూరి మాధవయజ్వసముజ్జ్వలత్కృపోక్షితకటాక్షాసాదిత పాండిత్యాభరణ ప్రభంజనవంశాబ్ధిరాకాశశాంక నిరంతరారాధితవిచక్షణశశాంక అభినవ నన్నయభట్టారకాహోబలపత్యాహ్వయకవి మహోపాధ్యాయ భట్టారక ప్రణీతంబైన కాళిందీకన్యాపరిణయంబను మహాప్రబంధంబునందు ద్వితీయాశ్వాసము.

---

† మోకలించిన

శ్రీరస్తు.

కాళిందీకన్యాపరిణయము.

తృతీయాశ్వాసము.

క. శ్రీరాజమహాలిహృదయ, స్ఫారాంబుజచంచరీక ప్రణమజ్జనతా
ఘోరాఘతిమిరదినకర, తారావల్లభవిరామ దశరథరామా. ౧

వ. మహాత్మా దివ్యచిత్తంబున నవధరింపుము. ౨

— ॥ సూర్యాస్తమయవర్ణనము. ॥ —

క. అంతట నంతటినెచ్చెలి, యంతర మగలంగఁ గూఁతు నలమట గనుచుం
గాంతి దొలంగుచు వ్రాలెను, జింత ననం దనదు కాంతి చెదరఁగ వ్రాలెన్

గీ. వారుణీసేవతనముదుర్వార*మహిమ, మంతకంతకుఁ దఱుగనొయ్యన వెనుకకు
మేచు†నొగులంగ నప్పుడు భానుమంతు, డధిక(దీన)స్వరూపంబు నధిగమించె.

సీ. అనురక్తమండలుండగుచుఁ బూర్వాగము మూని ప్రబోధ మిం పొప్పఁజేసి
సర్వవర్ణాశ్రమాచారము ల్నడిపించి తా సత్పథంబునఁ దనరి నిలిచి
నలుదిక్కులను గరంబుల(చేత) నలరారి చక్రసద్విజవృత్తి చక్కనునిచి
కుముదంబులకుఁ బొంగు గ్రుంగునట్లు మెలంగి పద్మిని కామోదపటిమ గఱపి
కాలగతి వయసుడించినఁగడఁకదక్కి, శాంతి గైకొని యుపరాగమాంతమంది
వసువు శుచికిచ్చి పరరక్తభావుఁడగుచు, వఱలు నానందవారిధి వ్రాలెనినుఁడు.

గీ. ప్రాచిపశ్చిమదిశ యుఁ జేపట్టి యూఁడు, బంతిగాఁ దత్కరచ్ఛవిపట్టె సూర్యుఁ
గానిచో నెద్దికత మన్యకాల మెడయు, నరుణిమచ్ఛట సంజలఁబరఁగుచుండ.

గీ. చండమార్తాండరోచిరఖండవహ్ని, కీల నొతయుఁ గ్రాఁగినఁ జాలఁజాల
నరుణిమభజించె నాజరతాతపమున, దండి నెఱుపెక్కె బ్రహ్మాండభాండమెల్ల

క. కొండలకు మేలుబంగరు, కొండలరాయనికి మైత్రి గొనకొనఁ జిపురుల్
మొండుకొను మావులకు దరు,షండములకు నట్టియెడఁ గచాకచి యమరెన్.

మ. తను లోకంబులు లోకబాంధవుఁ డనం దాఁగర్మసాక్షిత్వముం
గొను చత్యున్నతిఁ గాంచి కాలగతిచేఁ గుంఠీభవత్తేజుఁ డై
చని యవ్వారుణిసేవ గైకొనియె నుష్ణప్రాంశుఁ డక్కాటచేఁ
గనియెన్ ఘోరగభీరవార్ధిపతనాకారోరుపాతిత్యమున్. ౯

---

* పతిజ. † నొగయఁగ.

సీ. సకలజగచ్చరజంతుసంతానసంతతనేత్రదృష్టిసంతతులతోడఁ
జక్రాంగదాంపత్యసరసాభిలాషసంఘటనైకహేతుభాగ్యంబుతోడఁ
దనుధారణక్రియాధావదుచ్చావచపతత్రిభృద్వ్యాహృతిభరముతోడఁ
బద్మినీముఖపద్మభవ్యతరామోదకారణాదృష్టవైఖరులతోడ
నస్తమించెను జలరాశి నతిరయమున, వసధిజల మెల్ల నధికపావనతఁ జెంద
దొలుతనుడివెడునుడువులఁ గడలుకొనెడు, బెడఁగుఁబోఁడిమిగైకొన్నపెద్దవేల్పు

గీ. అక్షిగతురీతి జనులుదన్నక్షిగతుగఁ, జలుపరైరి పితృప్రసూసంగియనుచుఁ
గలుషముడివోవఁగడిగికోవఁ యుననియొ, వనజమిత్త్రుండు వేగంబ వనధిమునిఁగె

సీ. ఇనపాతకృతమైనఘనవివరంబునఁ బైకెక్కు బాడబప్రభ యనంగ
జలములోనుండి యబ్బలుత్రోవ మీఁదికిఁ బొంగు లేఁబవడంపుగం గనంగఁ
గాలుండు జక్కవకవ మది నేర్పఁగఁ జింతించి పొడమించు చిచ్చనంగఁ
గుముదిని నిద్ర వైకొనకుండ నపరాశ వెలయించు దీపంపువెలుఁగనంగ
నపుడు సూర్యుండు హరిదశ్వాటనతనితోడఁ, గొంతదవ్వేగియతఁ డబ్ధిఁ గ్రుంకిపోవఁ
దీరమున నిల్చు గరుడని తేటయనఁగ, నింపుదళుకొత్తె సాంధ్యరాగంపుసొంపు.

చ. అరయఁగ సర్వమిత్త్రుఁ డగునట్టి యినుం డరుగంగ నింక మా
కిరవులు సేరి సద్దడఁగి యేపఁటి యుండెడివేళయే నిశా
చరుఁ డధికారి తాదృశులె సౌఖ్యము గాంతు రటంచు సంకుల
స్వరములు సేయుచు న్విహగజాలము సేరెఁ గులాయసీమలన్. ౧౩

ఉ. తారలఁ బెండ్లియాడఁ బ్రమదంబున రాజగుదేర నింపు సొం
పార నభోరమారమణి యాకసపుంబలువేదిమీఁద వి
స్తారముగాఁగఁ గల్పసుమజాలము నించెను నా నభంబునం
దారక లుల్లసిల్లెఁ గలితద్యుతు లెల్లెడఁ బర్వుచుండఁగన్. ౧౪

క. చండాతపతప్తదిశా, శుండాలము లుదధిఁ గ్రుంకి శుంభచ్ఛుండా
దండములఁ బైకిఁ జిమ్మఁగ, నిండెడు శీకరము లనఁగ నెఱసెం దారల్.

చ. పగ లొనరించు చగ్రకరభావము గైకొని మమ్ము నేఁచుచుం
దగు లయినట్టిపంకజవితానము నేఁడు నినుండు వోయె నె
వ్వగ మది మాకు మానె ననివారణ శీతకరుండు రాజు దా
నొగిఁ జనుదెంచు నంచుఁ జెలువొందెను మిన్నునఁ దారకాప్రజల్. ౧౬

గీ. పుట్టినప్పుడుసుత పగ లుప్పాని కువల, యంబు(నేఁచెడు)నినుఁ డేగినట్టి కాని
గొనములకుమాఱుగైకొన్న కొమరురాజు, వచ్చునని తారకాప్రజవఱలెఁజదల.

సీ. రాణ సక్కృత్ప్రజారాతులు గడిదేఱ ద్విజవృత్తు లెల్లను దెంపువాఱ
జారచోరస్ఫూర్తి చాల విజృంభింప సరసులసౌఖ్యవైఖరి కృశింప
వరధర్మవిజ్ఞానవార్తలు సడలంగ సనృతాభిసంధి చయ్యన మెలంగఁ
గుముదంబుల మెలంగుకొంకు శంకను జెందఁ బరఁగి ప్రదోషంబుపటిమ నంద
నంజనాచలరోచిర్నవాభ్రకాంతి, భంజన మొనర్చు చాయ లపారములుగ
నంధకారమహాకలి యావరించె, నఖిలదిశల నరాజకం బైనయపుడు. ౧౮

ఉ. వేలుపుఱేఁడు నామఱుఁగు వేకొని యాత్మవధూటిఁ జెంద న
జ్జాలి సిసూయ పుట్టఁగ విచారము సేయక భావమంచు న
న్నోలి రచించె గౌతముఁ డహో యిదె రూపము నాబలంబు లో
కాళి గనుంగొనన్వలయు నన్నగతిక్ బలసెం దమశ్ఛటల్. ౧౯

సీ. తా నొకబలియుఁడే తరణి లోకాలోకగిరిదుర్గమునఁ బడి కరము లన్ని
గలిగియు నావలెఁ గడవఁగా శక్తుఁడో యెట్టులో నారాక యెఱిఁగి నీళ్ళఁ
బడెఁ గాక పట్టనో భవ్యుసున్నామగంధమున నతను బట్టఁ దమము శక్తి
గాంచెను నారాక గననియచ్చోటనె తనకాఁకలును దాను బనికివచ్చు
నంటరానివానియందుఁ దా వసువెల్ల, దాఁచి పోయెఁ గాన దక్కెఁ దనకు
ననుచు వేగ వచ్చె నన బలునీలిమ, గప్పికొనఁగ నిరులు గప్పికొనియె.

సీ. నే ననిర్వచనీయనిజరూప మగు చనాదిత మెలంగుచుఁ దత్త్వధీ నడంచి
వెలయు నవిద్యనై మెలఁగెద మచ్ఛబలతఁ గాంచియే యాత్మ బ్రహ్మ మయ్యె
నటుగాన నాయందు నమరు కారణలక్షణం బతివ్యాప్తిదుష్టంబు గాదు
బ్రహ్మవిద్య యెటంద్రు బలవత్ప్రమాణంబు మఱి గుహాశయత బ్రహ్మంబు నేన
యఖిలమును నాదురూపంబు ననుసరించి, నిలుచునో లేదొ చూడుఁడీ నిఖిలజనము
లనెడివైఖరి రోదసు లాక్రమించి, యంధతమసంబు వరఁగె భయంబు వెరుఁగ.

క. ఘోర తమోబల మయ్యెడ, నేరీతి వచింప శక్య మేరికి నైసర్గ
ధారాళతరవివేకవి, హారులకును వస్తువరయు టరుదై తోఁచెన్. ౨౧

గీ. చంద్రతారావివాహంబు సమయ మనుచుఁ, గాలకజ్జలకారుఁ డఖండపద్మ
జాండమంజుకరండంబు నిండుకొనఁగ, ననుచు కాటుకయన నుంచెఁ ఘనతమంబు.

ఉ. వేళ యెఱింగి సూర్యుపయి వేళమ వచ్చు గుహాంతరాళధా
రాళతమంబు వెంట గ్రహరాజహతస్యుతు లౌట వచ్చి య

వ్వేళ నినుండు పోవుటకు వేదనఁ గుందుచునుండఁజ్యోతులో
నా లలిమించుఁ గప్పు పయి నల్వుగ నొప్ప గృహప్రదీపముల్. ౧౪

క. వడి నినుఁడు చనఁగ వెంబడిఁ, బడిచనఁదడఁబడుచుఁజక్కి బలునిరులుగొనన్
వడి యుడిగి యచ్చటచ్చటఁ, బడియుండెడురశ్మ లనఁగ భాసిలుదివియల్

చ తలఁపఁగ శబ్దమాత్రవిదితం బగుచున్ గుణమాత్రహీనతన్
మెలఁగుచు నప్రతీతగతి మేదురసంశయవృత్తి నందుచున్
బలునసృతంబువాదములప ట్టగుచుం గరుణాప్రయత్నముం
దలకొని కుప్రబంధమతిఁ దార్కొని యుండెను లోక మత్తఱిన్. ౧౬

ఉ. రాజవియోగ వేదనఁ గరంబుఁ గృశించి తమంబుఁ గాంచి ప్రా
గ్రాజనిభాస్య రాణసెడరాఁ జనుదెంచను వేగ మంచు వే
శాజలజాక్షి దెల్ప నతిలాలసమూన........దన్ముఖాం
భోజము నవ్వుపూనె ననఁ బొల్పెసఁగెం దొలితెల్పు ప్రాగ్దిశన్. ౧౭

చ. విరహిజనంబు నేఁచ నతివేగమ వచ్చ ననంగవీరుభా
సురతరకేతకీశరముసొంపున రేక, తదర్ధచంద్రసుం
దరవిశిఖంబునా సగము, తజ్జయకారణచక్రమో యనన్
సురుచిరబింబము న్వరుసఁ జూడఁగ నొప్పెను బ్రాక్కకుప్పునన్. ౧౮

—♦ చంద్రోదయవర్ణన ♦—

క. అలప్రాచి కుంకుమచ్ఛవి, నలరెడుమోమునను నీల మగుమృగనాభిం
దిలకము దిద్దె ననంగాఁ, గలువలచెలి కెంపుమేనఁ గప్పపు డొప్పెన్. ౧౯

సీ. విరహిజనంబుల వేఁగింప మారుండు తెలివిఁ బెట్టిన గండదీప మనఁగఁ
గమలచక్రము లేర్పఁగడలితోఁబొడముచు హెచ్చిసొచ్చెడువింతచిచ్చనంగఁ
గుముదినిపాలింటి కొమరారు పూర్వంపు బలుతరంపుఁదపంపు ఫలమనంగఁ
గలశాబ్ధి వెడలి వెన్నెలపుల్గునిసువులం బోషించు నునువెన్నముద్ద యనఁగ
విరహిమోహకకర కాండవిసరమండి, *తస్మరైక్షవవృక్షకోదండ మనఁగ
దండిరుచులనజాండంబునిండుకొనఁగఁ, బండువగవచ్చెనైందవమండలంబు.

చ. †నలువఱి యంధకారవసనంబు ముసుం గిడి యున్నయద్దిశా
లలనలమేనఁ గప్పు శిథిలంబుగఁ జేయుచుఁ గప్పురంబుఁ దా

* తస్మరైక్షవవృక్ష † నలుదరి-మూ.

లలితకరంబుల న్నినిచె లాలితి మీఱ నన న్నిజచ్ఛవుల్
నలుదెసల న్మెలంగ నలినంబులసూడు వెలింగెఁ బొంగుచున్. ౩౧

చ. సరసుల స్రుక్కెఁ జక్రములు సంగతి దక్క వియోగమానసం
బరుదుగఁ బొక్కెఁ గల్వగమి కందము లెక్కెఁ జకోరపాళికల్
శరబడివొక్క ఘూకములసంసృతి నిక్క ధరాళి నూష్మము
ల్పరువడిఁ జిక్కెఁ జక్కెఁ గనుపట్టెను రిక్కలఱేఁడు గ్రక్కునన్. ౩౨

సీ. సురలయాఁకటిచిచ్చుపాబగార్చుమేఘంబు పాంథులపాలింటిప్రళయవహ్ని
జారమలిమ్లుచోచ్చాటనమంత్రంబు హతదృష్టిపేచకేద్ధాంజనంబు
కుముదిని నేదెడు కులదేవతామణి యురుచక్రసంతాపహుతభుగరణి
సరసజీవంజీవసంజీవనౌషధి తాపదరిద్రతాదానకర్త
తంద్రి నుబ్బించునందంపుదాఁపురంబు, పొసఁగు తమ్ములబడలికపుట్టినిల్లు
కళలు నాఱుపదింటికిఁ గాణయాచి, చెలఁగుఁ జుక్కలతెరువున సితమరీచి.

చ. హరునకు సొమ్ము కమ్ము జలజాకరపాళికిఁ జక్రవాకసం
సరణము కీడు దోడు జలజంబులసామికిఁ గైరవాటవీ
స్ఫురణము పొందు విందు సురభుక్తి(కి) భవ్యచకోరపారణా
చరణము పొంగు రంగు గని చాల వెలింగెడు నింగి చెంగటన్. ౩౪

సీ. కలశపాథోరాశిగర్భసంజాతంబు ప్రాగ్దిశావసథవిభ్రాజితంబు
విమలనిజద్యోతవిశదీకృతాశంబు నభ్రంలిహాదభ్రవిభ్రమంబుఁ
గాశికసంచారకార్యధౌరేయంబు నురుకరోద్ధూతపద్మోదయంబు
బహుళద్విజాళిసంభరణప్రవీణంబు నుపకంఠతారాళియోజితంబు
త్రివి నొరబడె శశభృదైరావణంబు, రుచిరతారకమార్గసగోపరంబు
భవ్యనక్షత్రవీచికాబంధురంబు, సంకుసకసద్గ్రహగ్రాహసంకులంబు. (?)౩౫

గీ. క్షీరజలరాశిదీప్తిసం(జీ)వనంబు, పంకరుహకాండఖండనపండితంబు
పక్షయుగధారి తారకావర్తచారి, రాజిలుచునుండె నవ్వేళ రాజహంస.

క. చెన్నారుచుండె వెన్నెల, మిన్నా వెన్నెలల తేట మించియొసఁగఁగా
నన్నలినజాండ మొప్పెను, సన్నపుఁ దెలికప్పురంపుసంపుటముక్రియన్.

క. చందురునివంటిబిడ్డని, పొం దెడయఁగలేక పాలమున్నీ రరుదే
నిం దెల్లఁ బాలు నిండె న, నం దగె లోకమునఁ గుముదనాథాంశురుచుల్.

సీ. కలువలగములచొక్కపువాసనలతోడఁ గమలసంకోచంబు ఘనతగాంచె
వెన్నెలపులుఁగులచెన్నుఁదనంబులోఁ జక్రాంగఖేదంబు చాల మించెఁ
జంద్రకాంతోపలస్రవదచ్ఛవారితో విరహినేత్రాంబువు ల్విస్తరించెఁ
గాకారిముఖజంతులోకాభయంబుతో జారులమది భీతి సందడించెఁ
బుడమిచెలి మేనఁబుట్టిన భూరితాప, భరముతో నంధకారంబు పఱవఁజొచ్చె
వలులనెఱితావు సద్గుణావలులప్రోవు, నీరజంబులదాయ వెన్నెలలు గాయ.

క. లోకాలోకాంతరమున, భీకరమై యుండుతమము బెదరి గిరిగుహా
కోకహృదంతరసీమలఁ, గాకెక్కడఁ బాఱి యుండఁగల దీవేళన్. ౮౦

క. చలివెలుఁగుచాయ తమముం, గలయన్ హరియించు ననుట గాదబ్రము కో
కులహృదయము నిది చిత్రము, తలఁపఁ దమోమయముగాఁగఁ దస్రుచి చేసెన్.

చ. అడరి తమంబు సర్వజగదాత్మకవస్తువు గ్రస్సుచుండఁగా
వడఁచెను గోవిలాసముల నత్తను మంతయు వస్తుదృష్టి చే
పడఁగ నొనర్చె సద్వితతి భవ్యముదంబుధి నోలలార్చెఁ దా
నెడయఁ డుదారవిష్ణుపద మీద్విజరాజు మహాత్ముఁ డెన్నఁగన్. ౮౧

గీ. తలఁప నబ్బుర మీకళాధరునిగోవి, లాసమాధుర్యమహిమంబులబ్ధవర్ణ [గ
హృదయములుతత్ప్రసక్తిగా నటులుకరఁగ, కుందుఁ దెలిజాలుగరఁగుటకొప్పికోనఁ

సీ. నిజగోవిలాససన్నిహితనానాపదార్థప్రపంచంబున దీప్ర మగుచు
మాధుర్యము ప్రసాదమహిమతోనెనయంగమిగులనర్థవ్యక్తి మెఱుఁపు గొనఁగ
నస్మృతవాగాదిదోషాత్మకతిమిరంబు దూరింప వస్త్వలంకారరసము
లలరారఁ జిత్రబంధాదివిశేషము ల్వాలఁగ శుచిరసాస్వాదిరసిక
వరకవులుమెచ్చినవరసాస్వాదమందఁ, గుకవిబృందంబుత్సాహప్రకటమహిమఁ
జూడఁ జాలక స్రుక్కఁగ జోడులేని, లాలితి వెలుంగె మేటి కళాధరుండు. ౮౨

చ. ...మొక్కఁడేప్రబలునొందుగుణంబు గనంగలేక వి
స్ఫురణము దక్క లోకమున శోభిలఁజేసె గుణవ్యవస్థ దా
విరహిజనాంతరంగములఁ బెందమమున్ గుముదంబులందు ని
బ్బరపురజంబుగా కరి............గిరిసత్త్వమున్నుచున్. ౮౩

క. వెన్నెలరాయునివెన్నెల, వెన్నులపైఁ బర్వ గిరులు వృక్షము లెల్లన్
వెన్నెలజిగి గిరితరువుల, యన్నలుఁ దమ్ములు ననంగ నలరెన్ ధాత్రిన్.

మ. తొలుపక్షంబునఁ దారకల్ విరళతం దు..........తంతకుం
జలిని గ్గెక్కుడుచాయఁ జేకొన మదిన్ సంధిల్లె నిత్తెల్వి తా
లు మేటుల్ మగఁ డేగుడేరఁ బరమార్ధంబై నభావంబునం
జెలువొప్పన్నదు రేగి *తత్తనువు నాశ్లేషించె నంతేనియున్. ౪౭

గీ. మృదులశీతలకరముల.....చుఁజేసి, కువలయానంద మొనరించెఁ గువ్విరాజు
కువలయానంద మొనరింపఁ గోరు వాఁడె, రాజనుచు నెన్నుదురు బుధరాజ లెల్ల

చ. ఇనుఁడు చనంగ నందుగొని హెచ్చినరక్తత నైంద్రిఁ జెంది య
...నిన్ని శౌచరుఁ డో.యూరమునం గర మంది నన్ను న
య్యినునిపతివ్రతం జెనక నేపునఁ జేరెడు వీనిఁ జూచు టే
పని యని పద్మినీరమణి పద్మముఖంబును వాంచె గ్రక్కునన్. ౪౯

చ. సరసి తుషారశీకరసంగతరశ్మితుషారశీకరో
త్కరఘనబాష్పపూరములు గ్రమ్మఁగఁ దామరమోము వంచి యం
తరతరలీనభృంగచయ తారనినాదము లుప్పతిల్లఁగాఁ
బురణ దొలంగి జక్కవలు పొంగక పొక్కఁగ నేడ్చె స్రుక్కుచున్. ౫౦

క. రతు లుడిగి ప్రాంత ద్విజదం, పతు లడలఁగఁ జూచి(చూచి)పాపక్రియకున్
వెత గదుర సరసి లజ్జా, నతముఖ మైయుండె నపుడు నలువెడలంగన్ ౫౧

సీ. తనతమ్ములను జేరఁ దలఁపఁగఁ బగవాని శరబడి తొవల సంసర్గఁ జేయ
ఖరకరుం డగునినుం డుదుతీవ్రతఁ గడంగి పవలుగారించు నుత్పలవిచికిల
బంధ్యగారంబులఁ బడవేసె యుష్ణంపు మధు రాన్నములు లేక మాడఁ జేయు
నినుఁ బాఱఁదోలి చల్లనిరాజు చనుదెంచి బెడఁగుకరంబుల వెడలఁ దిగిచి
కలువపూఁబల్లెరంబులఁ గఱ్ఱుదీఱ, హితరసాన్నము గల్పింప నింపు గాఁగ
నారవస్తుతు లెసఁగంగ నారగించెఁ, దనివిమదిఁదీరఁగ మధువ్రతద్విజాళి౫౨

ఉ. చల్లనిరాజు వచ్చి కరసంగతి సేయ నినుండు సేయుఁగా
కెల్లఁ దొలంగ నంగసుఖ మొంతయుగా సుఖనిద్రఁ జెందెఁగా
కెల్లరుఁ బద్మినీరమణి యెప్పుడు నొల్లదు చంద్రునందు రి
క్కల్లకు మెత్తురా యని పకాపక నవ్వెఁ గుముద్వతీసతుల్. ౫౩

గీ. సరసులకమిత్రుఁడగు నెపూ చందమామ, యలఖరాంశుండుదమ్మియాదరించెఁ
గాఁకగావించిజీవనగ్రాహిగాఁగ, ననుచు నపున వ్వెనఁ గల్వ లపుడు విరిసె.

---

* తత్తరువు.

ఉ. ఏమగవారు నామగనియింపు వహించిరి చంద్రుఁ డన్న య
న్నామము సర్వమోదఘటనం గలిగెన్ శశికంచుఁ జెప్పరే
ప్రేమను నన్నుఁ జేకొనఁగ బెట్టుగ నీరసమూని పద్మినీ
భామయ మోము మోడ్చె నని పక్షున నవ్వెను గైరవావళుల్. ౫౫

సీ. సితపక్షగతి గాంచి చెలువారి పంకజాసనభావవైఖరిఁ జాలఁ బ్రబలి
వెన్నెల లీనెడు వెలిమేన దైవాతి జాకకప్పాలు పూనుపొంక మమరి
యచ్చంపుగుణమూని లచ్చికిఁదోడౌచు విధుసమాఖ్య జగంబు వినఁగ నలరి
తమము పోఁగొట్ట నుత్తమధర్మరీతులు సాకల్యముగఁ దెల్పఁ జాగ గలిగి
మూఁడుమూర్తులవేసంబు ముచ్చదువుల
యాకృతియు నొక్కవేళన యానుకొనుచుఁ
గాలభిద గోరి తద్వృత్త గాంచునినుని
మించి దీపించు దివి మంచునించువేల్పు. ౫౬

సీ. ధరణీధరోరుకందరమందిరోదారతమ మణంపమికిఁ దా నమరె నేమొ
ఛాయాపహరణధౌరేయరశ్మిచ్ఛటావాప్తి లేమిడికిఁ దా నమరె నేమొ
ద్విజరాజసంతతి* దీనత్వ ముడుపఁగా నేరుపులేమిడిఁ జేరె నేమొ
సరసుల నామోదసంపద నందింప బలిమిచాలమికిఁ జేపడియె నేమొ
యొకకలంకంబు నెమ్మేనఁ బ్రకటమయ్యెఁ
గళలు పదియాఱు వెలుఁగంగ మెలఁగుదొరకు
సకలసద్గుణనిధి యైనచక్కనయ్య
కొక్కదోసంబు లెక్కింప నొచ్చె మగునె. ౫౭

సీ. జారసంకల్పంబుఁ దూలింపఁగాఁ జేసి చోరుల మూలకుఁ జొరఁగఁ జేసి
సన్మార్గ మెల్లను సత్ప్రకాశముచేసి పంకజావళిఁ బటాపంచ చేసి
యరిజాలముల నెల్ల నండ వాయఁగఁ జేసి యాశ్రితద్విజరాజి నలరఁ జేసి
పరతమోగ్రంథుల గిరిగుహల్ సొరఁ జేసి ధర్మసంస్థాపన దనరఁ జేసి
ఖరకరుఁడు మున్నుచేసినకాఁకఁ బాసి, యలరి సద్వర్గ మెల్లను మెలఁగఁ జేసి
కువలయానంద మొనరించెఁ గూర్మిఁ జేసి, యారచల్లనిరాజు దివ్యప్రకాశి.

చ. వెరవు దలిర్ప యజ్వపతి వేగ రథాంగవధూటికామనః
స్ఫురదురుహేమకుండమున భూరివియోగకృపీటయోని భా

---

* సంపతి-యూ

సురకరకాండజాలముల శోభిలఁ జేసెఁ దదుత్థధూమమే
పరఁగెను మేన నంక మయి పంకజవైరికి నెంచి చూడఁగన్. ౯౯

ఉ. అచ్చలినిగ్గునిగ్గులు రయంబున నెమ్మొయిసోఁకుకాఁకచేఁ
జిచ్చున నేఁగినట్లు చెలిచిత్తము తత్తఱమంద హెచ్చి బ
ల్వెచ్చనియూర్పుగా డ్పడర విన్నని కన్నులు విచ్చి చుర్చురన్
మచ్చరమూరఁ జూచి యవమానము మీఱఁగ దూఱెఁ జంద్రునిన్. ౬౦

—♦ చంద్రోపాలంభము ♦—

ఉ. చిచ్చిదె మింట మింటఁ గనఁ జిచ్చొక టబ్బెనె చందమామయో
హెచ్చుగ నిప్పు లుప్పతిలు హేతువు గానము పచ్చివెన్నెలో
యచ్చెరువయ్యె నంగముల నంటిన మాత్రన పొక్కు లేలొకో
యచ్చెరు వేల యిట్టివిరహార్తజనంబుల కట్టు లయ్యెడున్. ౬౧

ఉ. తమ్ములకల్మికిం గనలుదాల్చుచు లోపలఁ గుంది కందు నీ
విమ్మెయిఁ బాంథకామినుల నేఁచక మానుదువే తలంపు మో
హమ్మున నిన్నుఁ గన్నకడు పాబడబాగ్నినిఁ గాలకున్నె భా
వమ్మునఁ జూడఁగా విరహవర్గముపాపమె కా నిశాచరా. ౬౨

సీ. చండాంశుకరమహాజ్వాలలలోఁ గాలి మాఁడక తక్కునే మఱియొకండు
బడబాగ్నిలోఁ బడి భస్మమై కూలక మహి వృద్ధిఁ బొందునే మఱియొకండు
కాలకూటంబు సంగతి గాంచినంతనె మసి గాకపోవునే మఱియొకండు
సైంహికేయమహోగ్రజఠరాగ్నిలోఁ బడి మగుడ నేతెంచునే మఱియొకఁడు

(ఇక్కడఁ గొన్నిపద్యములు లోపించినవి.)

ఉ. అన్నను గూఁతుఁ బట్టుకొనునట్లుగఁ జేసిన దుండగీఁడు గా
క్రొన్ననవింటివాఁ డతనిక్రూరత యేమని యెంచుదాన నీ
*వెన్నఁగ మేనమామవు గదే గురుతల్పగు నిన్నుఁ జేయఁడే
యన్న! కళానిధీ! యతని నల్లుఁ డటంచుఁ దలంచి కూడితే. ౬౪

క. గణుతింతు రెటులునిను భువి
గుణవంతులు ప్రకృతి వికృతిగొను నితఁ డనుచున్
గుణవృద్ధిప్రతిషేధము
లణువెఱుఁగవు సమభవంబు లందవు చంద్రా. ౬౫

* వేడుక మేనమామవు-మూ

గీ. ఆర్యు లెల్లఁ బ్రసాదమాధుర్యముఖ్య
సద్గుణాలంకృతుల కెల్ల జన్మభూమి
యితఁ డనుచు నెన్నుదురు నిన్ను నెట్లు తద్వ
యోభిరజ్ఞానకలన నింపెసఁగునుతులు. ౬౬

గీ. అసితరుచి మించు నాహాలాహాలముకంటె
వెలివెలుంగుల యీచంద్రవిషము మించు
నసితవిష మెల్ల మ్రింగెను హరుఁడు రాహు
వీని మ్రింగియు నోపక వెడలనుమిసె. ౬౭

గీ. సైంహికేయ వివేకంబు చాల కీవు, ద్విజులరా జని మ్రింగక విడిచి తేల
వీనిద్విజ*సంతతిద్రోహి దీనఁగాదె, మహిఁ బ్రవర్తిల్లె నీకుఁ దమఃపదంబు.

సీ. ఘనతమాగమములు గాంచితి వేరీతి వానియూంతరములు గాన వైతి
రహి నన్నియును బదార్థము లెట్లు దెలిపితి వ్యాప్తి నకుంఠితవడయ వైతి
వాగి నపూర్వాలోక మొందితి వేగతిఁ బ్రాభాకరచ్ఛాయఁ బడయ వైతి
వురుతమోహతి నెట్లు లొనరంగఁజేసితి సత్ప్రకాశముఁ జేయఁజాల వైతి
కాదు తెలివికిఁ బదవిభాగంబు సేయ, వ్యాకరణవేత్తవై యెట్లు వఱలి తీవు
జగతి నెన్నఁగ నీవతిజడుఁడ వయ్యు, నహహ యెట్లు కళానిధి వైతిచంద్ర!

గీ. చంద్ర సన్మార్గవర్తి వై జరుగునీకు, సత్ప్రకాశంబు సేయుఁగఁ జనదె చెపుమ
సరవి దప్పంగఁ బలికితి సత్ప్రకాశ,మిలఁ దమోగ్రస్తునకు నెట్లు గలుగనేర్చు.

గీ. అకట పదదర్శనమ్ము కరాగ్రమునన, యున్న దని చంద్ర యేటికి నుల్లసిలెదు
సంధివేళలఁదమము దుస్తరముగాఁగఁ, బ్రకృతిభావంబె తెలియఁగఁబడదునీకు

గీ. పంకజాతారి సంతాపపదమ వగుట, వాసికెక్కెను నీకళావత్త్వ మెన్న
నకటకట నీవు జడభావమందియుండి, యరసిచూడ మహత్త్వంబునంది తెట్లు!

గీ. మేనిది నిశాసహాయత మెలఁగె ననుచు
సామ్యవైరంబుచే బాధ సంఘటింపఁ
జనునె పద మాద్యము హరిద్ర నొనరఁ బలుక
శబ్దమాత్ర సమాయాతసమతఁ గంటె. ౭౩

గీ. †నలినబాధక గుణవర్గణంబులోన, గణన గొనలేవు ముగుదలఁ గ్రాచ నీవు
అరసి చూడంగనిది చిత్రమయ్యె నెట్టు,లవని నిన్నుఁగళావంతుఁ డనిరిబుధులు

---

*సంపతీ-మూ †నలినబాంధవ-మూ

చ. హరియణుమాత్రమానసమునందు జనించి మరుం డనంగుఁడై
కరణిని నీ వతీంద్రియతఁ గాంచితి వేని నిశేశ మాకు సౌ
ఖ్యరమ ఘటిల్లదే యటులు గామి వియోగులభాగ్యహానియే
హరిహరి తప్పనాడితి ననంగుఁడునయ్యె నతండు నేఁచఁడే. ౭౫

చ. చలువలరాయ నీకు హరిసన్నిధి వర్తిలుదాన నౌటచేఁ
జెలియల నైతిగా వరుసఁ జెప్పఁగ నైనను నన్నుఁ బ్రోవుమీ
చెలియలి నేఁచుఁ దోడనుచుఁ జెప్పఁగ విందువె యింత చెప్పఁగా
వలవదు తోడనే పొడమి వచ్చినచెల్లెలియిల్లు నిల్పితే. ౭౬

ఉ. తమ్ముల*మేల్ నిజోదయత దాసినయంతనె కూల్చి సుప్రభా
తమ్ములఁ బక్షపాతసుఖితమ్ముల సద్విజరాజచంద్రజా
తమ్ముల నెప్పుడుం బొగలఁ దద్దయుఁ జేయుచు నుండు నీకు నో
తమ్ములదాయ సద్గతియుఁ దద్ద్విజరాజత గల్గె నెట్లొకో. ౭౭

గీ. రాణఁగైకొని నే ద్విజరాజ ననుచుఁ, జెప్పికొన నీకు మదిలోన సిగ్గుగాదె
విప్రయోగులపాలింటివేరువిత్త, వది నిశాచర నీకెన్న †ననుచితంబు. ౭౮

సీ. పదియాఱుదినములు ప్రాప్త మౌ వెంటనే యఱిగెడుసిరికి మి న్నందికొనుచు
ద్విజరాజసాంగత్యవృజినంబు గైకొంచు సరసులు బెగడెడుచాయఁ గనుచు
ద్విజవృత్తిహరియించువెరవులో మెలఁగుచుస్వప్రకాశోన్నతి చనమెలఁగుచుఁ
జెలఁగి మాన్యక్షేత్రములనాక్రమించుచుమావంటియనదలమన్నిగొనుచుఁ
దెరలనికలంక మూనుచుఁ దిరిగితిరిగి, యుడిగిపోయియధోగతిఁబడెడునిన్ను
...ద్విజరాజవని...యెన్నుకొనెదు, కోశకారులు జగతిలోఁ గొఱఁతవడరె.

గీ. చంద్రత్వద్వాచక(ంబగు)చంద్రపదము, పలుకు విపరీతలక్షణాకలిత మగుచు
ఖేదకారిత్వ మిది వింతగాదు తెలియ, దర్శపదము విరుద్ధబోధకము గాదె.

క. కిరణసితరుక్కళంక, స్ఫురి‡తానీ(ల)రుచులొదవఁ బూర్ణేందుఁడు సం
హరిణారిఁ బోలు నేనియు, విరహిమృగము వీనిఁ గనుచు విడుచు నసువులన్.

క. కరము సుఖంబొనరు బుధ, స్ఫురణంబున జగతి నీకుఁ బొడమినబుధవి
స్ఫురణంబు జగదుపద్రవ, కరణం బని యెన్ననయ్యెఁగా భువిఁ జంద్రా!

క. సకలాలంకృతి వేగతి, నకట లలితచిత్రరూపకోపమ్యంబుల్
వికలములు నీకు మఱి దీ, పకభావవిరోధములును బ్రకటం బగునే. ౮౩

---

* మేలునీజొదత-†ననుచితంబె. ‡స్ఫురితానీరుచు-మా.

ఉ. ఆతతపుష్కరస్థలి విహారముసేయు గజంబుచంద్రుఁ డ
ప్రీతి బిసాంగులం గడవ.*బిట్టు మదిం గనలూని సింహికా
జాతుఁడు మ్రింగి క్రక్కె మెయి చాలక వానికి దోస మేమి జై
వాతృకుఁగా సృజించు నలువం దులువంచు వచింపఁగాఁ దగున్. ౮౪

గీ. విరహిబిసములఁ ద్రుంచుచు విమలపద్మి, †నీగణంబుఁ గలంచుచు నీరజారి
మదగజేంద్రునిసాటియై మలయు మింటఁ, గరబహుత్వంబు వీనికిఁగలదు గాని.

చ. ♦చఱ కగుమింటిబల్మిఁ గొని సారము జాఱఁగఁజేయు మారుఁ జి
చ్చుఱకను వెట్టచేఁ గడపి శూలి శశిం దలనిల్పె ‡నేలొకో
నెఱదొరమింటి కోషధులు నిచ్చలు నేలుట వీనిఁ ద్రుంచినం
దెఱలును ఖేదము ల్విషమదృష్టికి నిశ్చితబుద్ధి గల్గునే. ౮౬

సీ. నింగికి ముట్టంగ నెఱిఁ బాలమున్నీరు పొంగించు, మేనెల్లఁ బొక్కఁజేయు,
జలజాటవి దహించుఁ, జంద్రుఁ డన్న(ను)విశేషార్థవాచ్యార్థంబు లనుపపన్న
ములుగవహ్నిత్రయి దెలియనబ్బరమేమిశ్రౌతవాక్యమున నహః కేతుముఖ్య
భేదకముల నుపపాదించుసూర్యునిఁ జంద్రమః పద మని చదువులేదె
యరసి చూడంగ వహ్నికి నరిది వీని, వేఁడి యెట్లన్న నత్యంతవిహితయోగ
బలముచే నుక్తకార్యంబు పరఁగుశుచికి, నట్టికార్యంబువీనిఁగన్నంతఁబొడము.

గీ. జనన మందినదేశంబు మనఁగనీఁడు, వీని కాకీలితో నెట్లు ఖేద మెనయుఁ
గలుషితాకృతి యగువీఁ గన్నకతనఁ, బాలవంటికులం బెల్ల భంగపడియె.

క. కాఁకదొరబిడ్డ తమ్ములఁ, గాఁకం దొరలంగఁ జేయు గామిడికానిం
గా కెనయ నిట్లు దూఱుచుఁ, గాఁ కెనయం బువ్వరువ్వకట్టిఁడిగ్రదిట్టున్.

— మన్మథోపాలంభనము. —

శా. తల్లి ల్లంచును నన్నగద్దె యనుచుం దర్శింప కల్లార్చి తా
నల్లాయుంజిగితమ్ము లంపగమిపా లౌనట్లుగాఁ జేయునీ
వల్లుల్ గన్గొనఁ గన్నతండ్రిమది దావజ్వాలలో డిందదే
చెల్లంబో మముబోంట్ల నేఁచు టరుదే చింతింపఁ జేతోభవా. ౯౦

చ. హరుఁడు మహాత్ముఁ డం చెఱుఁగ కాతని కెగ్గొనరించి కంటిమం
ట రహిఁ దొఱంగి నీఱయి యనంగ పిశాచము వైతి కానిచో
ధర నబలాలి సోఁకుదువొ తద్దయుఁ దాపము సంఘటింతువో
పరఁగ ననుష్ణినోన్మిషదపారవికారదశల్ రచింతువో. ౯౧

*జెట్టుమదిం †నీగణంబు ♦చెఱకనియుండఁదగును. ‡నేలకో గ్రిట్టఁబ మూ.

త్తెలి*యిల్లెల్లఁ జెల్వ్వమల్లఁగఁ జేసి కుముదంబులకుఁ బెంపు లమరఁ జేసి
ర్యసంగతి నైనసొబగుమైఁ గలిమూని సురలకై కళ లెల్లఁ జూఱచేసి
ర్వపక్షం బన్నఁ బొడవుగా నిక్కుచు నితరపక్షం బన్న నింపు చెడుచుఁ
బని యొకకళ సర్వజ్ఞతలఁ దన్ని మేల్కళానిధి వని మిన్నుముట్టి
కణిఁ జక్రద్విజాతులఁ దలఁకఁ జేసి, శంక డిగి రాజ ననెడుకళంకితోడ
క యేపొంకమనిపూనుమంకుతోడఁ, బొందుదగునయ్య నీకుముకుందతనయ
ధనం బవికల మైన జగతి సాధ్య, సిద్ధిఁ గాంతురు గాదె ప్రబుద్ధు లెల్ల
కాహ వికలము సాధనం బైనయట్లు, చేకుఱెరు మార యువజయసిద్ధి నీకు.
మదిలోఁ గళం కుడిగి తఱి దలకెక్కఁగఁ జేసికోఁగనే
కుని. నీకుబల్వగతుఁ బెద్దగ భూషణచేసి నీశరం
మఱి కూల్చినట్టి జకు నీతని నే మని చందమామ మా
మని చెప్పకో హరికుమారక నీమది సిగ్గు లే దొకో. ౯౪
మేయము గాఁగనే విరియసాఁగెడుతూపులు నంటినంత నే
మపడి కూయునారి తఱిరాఁ దెగువిల్లు విరూపమైన తే
మఱి చిటుక్కురన్న బెదరుం బడివాగెలు గల్గి దేహమే
తమరని యోధవై యకట యుందితి వెట్లు జయంబు మన్మథా. ౯౫
ణ మున్మత్తమై నీకుఁ బరఁగసాగె, మధుపుతోఁ గూడ నీకు నున్మత్తవృత్తి
గార్యంబుచెడఁగానఁగానిపొందు, విడువనికనైనఁదగుమధుద్వేషితనయ.
ర్యవిబోనంబుఁ దిని మల్లిపట్టులఁ జేరి నున్ననుద్దులఁ గేరువాని
కమృదుసుమమాత్ర మొంట నంటిన యంతఁ జెల్లుభీతిల్లి మూర్ఛిల్లువానిఁ
ల్లవపద మీఁగి బలుకప్పు నైఁ బూని పంచమవృత్తి చేపట్టువాని
వర్షముల నుల్కి గిరిగహ్వరము దూఱి హావడి తప్పాట†నలరువాని
ప్పరంబున నెలకుబ్బి‡యూఁగువాని, వెన్నెలకెవాడి తెలివెల్ల విడుచువానిఁ
లసికొని మమ్ము వేధింప వలచితేని, మదన మనలే వరూపమయ్యెదవుగాని.

—♦ మందమారుతోపాలంభనము ♦—

వేణి యిట్టు నెవ్వగ, వలినేలుపునల్లుఁ దెగడి వారనికినుకఁ
టుకీలలీల సోఁకెడు, చలిగాలిఁ దూఱుఁ దూఱి చననివిరాళిన్. ౯౬
గులు మలలు నవ్వారిగా నెలకొని కనరాక మెల్లన చనుచు నెట్టి
మయుంబునైన వాసన మచ్చు వడిఁ జల్లిచలువలెక్కఁగఁ జేసి సాధుమాన

*యిల్లల్ల †బడలువాని ‡నూలువాని-మూ.

వస్తువ్రజ్ఞాను నల్వ పశ్యతోహరచోరుఁడని పాపములలోయ నలయుహీన
బలములఁ గాఁపుంచి పడ వైవఁగా వాని నటుచేసి తద్ధనం బంత గొనుచు
మమ్ము వేధింప వచ్చితిమలయపవన, మనవిగాఁ జెప్పెదను నాదుమాటవినుము
ధైర్యమనియెడునొకమహాధనముగలదు, వెన్నునకు దానిలాగెడు వెరవుగనుము

చ. పురహరమూర్తులందు నొకమూర్తివి బాలసమీర నీవుగా
హరునకు నెప్పు డక్షిగతుఁ డైనయనంగుని క్రింద నీఁగఁగాఁ
బరిణత మయ్యె నెట్లు మది భావము నీ కభిమానశూన్యమే
హరిహరి తప్పఁ బల్కితి ననంగత నీవుఁ బిశాచ మౌదువున్. ౧౦౧

గీ. బాలభావత జడుఁడవై వచ్చుకీషుఁ, దెలిసికొనలేక ననుడాయుఁదలఁచి పవన
వచ్చె దేటికి మోసంబు వచ్చు నీకు, ఫణిశయానునిసన్నిధిపట్టు మాకు.

క. కట్టా యేఁచెదు చెలువులు, చెట్టలపాలయ్యె నేమిః*చేరెద్దుఁ బుట్టక
పుట్టవ యోఁదోడులతో, నుట్టిపడితె యాకసంబునుండి సమీరా. ౧౦౨

ఉ. గంధపుఁగొండ నుండగొను కట్టెఁడి పాపవిపాగ్నికీలలం
జెందఁగఁ బోయె నీజడిమ శీతత గల్గినఁ గాఁక చేయుదే
మందత నిట్టి ధీ యొదవె మానగు శైత్యము నీకుఁ గల్గెనా
యుండలి దందశూకచయ మంది గ్రసింపఁగ నిందు వత్తువే ౧౦౩

గీ. విరహిజనముల ప్రాణముల్ వేగఁగొనఁగఁ, బవననీ కెట్లుదగు జగత్ప్రాణసంజ్ఞ
యశ్వకర్ణాదినయమున నది పొసంగు, నొండె విపరీతలక్షణ నొనరునొండె.

గీ. నిరతిశయమత్తనూష్ణిమ నీకు నెట్టు, లుష్ణిమ యడంగి శీతత యుద్భవిల్లు
నాతురతఁ గానిపనికి నీ వరుగుదెంపి, తహహ జమునకు విజ్ఞాన మబ్బునెట్లు.

గీ. పాంథులకు నిన్నునుండియుఁ బడనిపాటు, లెట్టు లన్ననుజంద్రశీ(తేం)ధనమున
నతనువహ్నిసమింధనం బగుటయరును, మలయపవమానపయినీవుమలయకున్న.

క. మాయన్న శమనుఁ డనుపఁగ, మాయన్నా వచ్చినావె ఘస్మరయుంగా
మాయన్నదూత వగుట, న్మాయున్నయుఁ బోలె నీవు మమ్మలఁచెదవో.

చ. విరహుల నేఁచుపాతకము వీఁడెఁడి వోవునె జాడ్యఖంజతా
భరమునఁ గుంచి బల్మలలపాలుగ నుంచి భ్రమంబు నించి రూ
పరిదిగ డించి యప్పగవు లంట రచించి యహీనభీతి మే
దరము రచించి నిన్నుఁ బలుఁ జ్రోవల బెట్టెడుఁగాక మారుతా. ౧౦౪

*చేరెపట్టల్ పుట్టులయాం-మూ.

పాంథజనదాహ మొనరింపఁ బవన నీకుఁ, జెల్లునవలాభిధానంబు చెల్ల దనిల
శబ్ద మచ్చట నిత్యసంసర్గఘటన, మహిజనంబుల కెల్లఁ బ్రాణాదికంబు.

మలయసమీర, రీతి గన మాచిరి శబ్దము నుర్వ శైత్యముల్
బలుపులు సుప్రసాదత యపారము మాధురి హెచ్చు వాసనల్
గలుగు రసంబు పూర్ణ మని కా వినుతించు ఘనాళి యట్టినీ
చెలువపురీతి నాచెవుల చెంత (వితాంత) కఠోర మేలొకో. ౧౧౦

— । శుకకోకిలాద్యుపాలంభనము । —

కలకంఠి యిట్లు గదవు, మల మెలఁగెడుగాలిఁ బల్కి మానక శుకకో
కిలబర్హిణాళి హంసల, కలకలముల కలికి పలికెఁ గటకటపడుచున్. ౧౧౧

శుకసుకవి నీకవిత్వంబు శోభగాంచు, మధురతరవాక్యరచనల మదనమూర్తిఁ
డాఅపుమై నీనుమీఁ దెక్క నోర్చి తెల్పు, విషము ముస్త్తమతనిగోవితతిగాదె
యోగిజనులకు నానందయోగ మొసఁగు, నతిజడా యోగులకు నెల్ల నరతిఁ జేయు
నీమధుకోక్తి యీయుక్తి నిజము సుమ్ము, శుకమృదూక్తుల కైవడి శుకవతంస.

హరిపదదేశ మందుదు మహామధురంపు రుచుల్ స్వజిహ్వ కిం
పరుదుగ నాని మాధవసమాశ్రయనైకనిబద్ధబుద్ధి మే
లిరవగునట్టినీకుఁ దగునే శుకసత్త్వము యెన్ని చూడుమా
హరిహరి యాఁడుఁజేడలకు నాంతర మెల్లను నొవ్వఁ బల్కఁగన్. ౧౧౨

నలువ యొనర్చె ఖాణము ఘనం బగుశక్తి గ యేతదర్థముం
దెలియక శబ్దసామ్యమునఁ దియ్యనిచక్కెరఁ బెట్టపాగి ర
ట్టుల నయిన న్నిజోక్తులఁ గఠోరత మానవె నీకుఁ గీరమా
తెలిసెఁగదా విధాతృఁడు విధించినకార్యము రిత్తవోవునే. ౧౧౩

సుక మానసీక చెవులకుఁ, సెక మాటి కొనర్ప నిది రసికమాధురియే
యిక మానుము ముఖజితకిం, శుకమా చల మేల బాలసుకుమారకమా

అనుసమయాపతద్విషధరాగతసమ్మదనర్తనానువ
ర్తన లొనగూడికేయు న్విషధరగ్రసనోగ్రత మించి తోశిఖం
డి నిను నుతింప మైఁ దలఁకు కీవిఁ గలాపము కేశపాశమై
మెనయ యడూద్వహుండు ధరియించుట యెట్లులొకో మయూరమా. ౧౧౪

తేదావంత యనుమంగు నెవ్వగల జాలిం బొందఁగా నేరికిన్
లే దావంతయుఁ బైచె నంచు మది నోలిం గూర్మె యయొ్యాశిఖి

నాదాఱ న్నినుఁ బెంచమార్పనిఁక నెన్నంగొంచె మా పాపముల్
రా దావ్యాకృతి దా నిపాతితమయూరవ్యంసకంబే కదా. ౧౧౯

సీ. చతురాననాకృతి సతతంబుఁ బూనుట గగనపథంబున గతులు గొనుట
నీరజంబులయందు నెఱిఁ గూర్మి వడయుట మాధవుచెలువు రా మదిఁ బొదలుట
ఘనకాలమున నప్రకాశతఁ బొందుట యురుధరాంతరసీమనుండి పడుట
కాలవృత్తులఁ గాంచి *కాంచముల్గా నుంట ఖగశబ్దవాచ్యత గలిగి మనుట
హంసనీకును నను(గన్న హంసునకును, దారతమ్యంబుగలుగు నెతలఁచిచూడఁ
బోఁడిమిఘటించుమాత్రం డ్రిపొందుడిగిన,యిందుశోఁబొందునీకెందునిందితంబు

ఉ. పాలును నీరు నేర్పఱుపఁ బాల్పడునట్టి(ది) గోపకన్యకా
పాలు నుదారకీర్తిరుచి పట్టిది యంచును నిన్ను నెన్నఁగాఁ
బా లయినట్టి నాదుమయి భావజు తెంపఱియంపగుంపు పెం
బాలుగఁ జేసి కన్ను జడిపాలుగఁ జేసితిగా సితచ్ఛదా. ౧౨౦

చ. మును దమయంతి నైషధుని ముచ్చట దీరఁగఁ గూర్చి కీర్తి చే
కొనియె మరాళచంద్రుఁడ దిగో లె భవత్కుల మెల్ల నిర్మలం
బన నలరారు నమ్మహితునట్ల చరించుట నీకవశ్యమే
విను మటు గానఁ గృష్ణునకు వేచని తెల్పుచు నన్నుఁ గూర్పవే. ౧౨౧

క. కవికి వైదగ్ధ్యవలె నా,కవి కావైదగ్ధ్య యిష్టగతి మున్నలరెం
గవిరాజ నీకు నేనుం, బ్రవిమలమతి నిష్ఠురాల భావింపఁగదే. ౧౨౨

గీ. తుల్యరుచిపక్షయుగమునఁ దొలఁగువానిఁ, గమలములమేలు సైఁపకకందువాని
మేను నకలంక మైనను మెఱయువానిఁ,గూడకుముహంస తదితరగుణరిరంస.

చ. అనుపమవర్ణానఁబ్ధుసరసాగమపల్లవసేవనక్రియా
జనితము లైనమాధవవశంవదతాద్విజవర్యభావముం
గనినటువంటి నీ కకట గాలిమఁ గన్ తొగరెక్కి పంచమ
ధ్వని వచియించు †టిట్టు లుచితం బగునే పికమా తలంపఁగన్. ౧౨౪

చ. అకట సపక్షపాతత నయంబును బూనితి వంచు నమ్మి వం
బ్రకటవిపక్షపాతమున వర్తిలి నీ వవిపక్షపాతము ం
బికమ ఘటించె దేమిటికిఁ బేర్మి మదిం గదియించి ప్రోవు న
న్నిఁక మఱి యొండు మాని వినుమీ కనుమీ పరపుష్టనామమున్. ౧౨౫

* కాఁడమల్లా ? † టిట్విధియుచితం-మూ.

గీ. మాటమంచితనము మహిలోఁ బ్రసిద్ధంబు, మాటమంచితనము మనకుఁ గలదు
చిగురు వాఁడి చిరసము తెగఁ ద్రావుదానికి, నీకుఁ బికమ యదియు జోకగాదు

చ. సరసులపొంత హంసగణసంగతి సేయుచుఁ బద్మగహ్వరాం
తరముల నుండుచుం దనువు దాళుట కై భువిలో నదర్శన
స్ఫురణగఁ బువ్వునీరు పలుచోటుల భిక్ష యొనర్చునీకు ని
ర్వ్యిరహులమీఁద నెట్లొదవె బెట్టుగఁ గ్రోధరసంబు భృంగమా. ౧౨౭

ఉ. జీవనమాత్ర నే తనివిఁ జెందుచు హంసకులంబు నాత్మగా
త్రావళిఁ జాలఁ దన్పుచు ననల్పమనోహరసుప్రసాదశో
భావృత మైన సారసచయంబులయాంతరసార *మెక్కు నీ
కేవిధి సీధుపాయికి నళీ దయపుట్టెడు నయ్యయోగిపై. ౧౨౮

గీ. చాల సీధువుఁ గ్రోలుచు జడత నొంది, నీచతను గాంచితివిగాదె నీవు జగతి
నకట భృంగంబ సంబుద్ధి నాంధ్రశబ్ద, శాస్త్రకర్త మహత్త్వంబు నదివె నెట్లు.

వ. ఈరీతి నానారీతిలకం బబ్జవైరి నవమతించియు నలరువిల్తు నధఃకరించియు నలసపవను నవమానించియు నళుల నవహేళనించియు నంచల ననాదరించియు నాటపులుఁగుల ననురోధించియు, ననవిందుల నపాకరించియు, నతనుమావుల నపురస్కరించియుఁ దద్దర్శనంబునం దత్స్పర్శనంబునఁ దదనులాపాకర్ణనంబున నెతమేరమీఱిన యయోగపారావారంబున మునింగి మూర్ఛిల్లిన నుల్లంబునఁ దల్లడిల్లి నీలవేణీప్రముఖపల్లవాధరలు తెల్లవాఱు టెప్పుడో †తెల్లంబుగా నీమెతల్లిదండ్రులకు మేమెల్ల (మెల్ల)న నరిగి విన్నవించు టెప్పుడో యని యనితరాయత్తచిత్తలై యమ్మత్తకాశినికి నుత్తల మొక్కింత మెత్తంబడఁ దత్తదుపచారంబు లాచరించు చున్నయవసరంబున. ౧౩౦

చ. సరసుల నేర్చి చక్రముల సంస్మృతిఁ గూల్చి జగంబు వెల్వెలం
బొరయఁగఁ జేసి వారుణికిఁ బోయె నిశాచరచంద్రుఁ డింక నీ
వరయఁగ రా నిదే సమయ మంచును సారెకు మిత్రుఁ బిల్చె నా
మొరసెడు గాలవేమ లటముందుగ నుత్త్వము మువ్విధంబుగన్. ౧౩౧

శా. ఊకారంబు సవర్ణదీర్ఘయుగళీయుక్తంబు గావింపుచున్
జోకన్ హ్రస్వముఖస్వరాంకములఁ దా సూత్రంబున న్మాటెఁ గా

---

*మిక్కు. †తెల్లఁబు గానితల్లిదం-మూ

*వ్యాకర్త్రాముని మద్వచస్సరణి నుత్వం బచ్చుట న్స్థాన మం
చూకారాకృతి త్రిప్రకారముగ న్ప్రాయం గాలవిద్వాంసముల్. ౧౩౨

ఉ. మిత్రుఁడు రాత్రి †రిచ్చఁ దనమేలిమిఁ గైకొని పొంగి తండ్రి యా
గాత్రము లెల్ల నల్లసిల గారవ మొప్పఁగఁ బెంచె నింక న
మ్మిత్రుఁడు గైకొను న్వసు(వు) ‡మేను లిఁకెట్టులు ప్రోదిగాంచు నం
చాత్రము దోఁపఁ దెల్వి డిగి యాడుచు నుండెను దీపడింభముల్. ౧౩౩

క. నిలిపినదిక్కునఁ గుటిలత, దలఁపక సస్నేహవర్తిత న్నెలఁగు మమున్
వెలయింపఁడు ఖరకరుఁ డని, వెలవెలఁ బోయెను బ్రదీపవిసరం బెల్లన్.

చ. కువలయ మేర్చ నుగ్రకరగుంభన మై యినుఁ డేగుదెంచె స
త్ప్రవణతలే దరిప్రజము రాణయొసంగెడు యుష్మదీయవై
భవములు చెల్ల వేగుఁ డని బంధులఁ దెల్పఁగ వేగ వచ్చె నా
డివిఁ గనుపట్టె సూక్ష్మరుచిఁ దేలుచు వేగురుఁజుక్క చొక్కమై. ౧౩౪

క. అనుసృతశబ్దగుణాబై, కనికనముల వేగుఁజుక్క కడు నలరారెం
గననగుచుగనమిఁ గైకొను, చనువగు నయ్యర్థమునకు సతిమిత్రం బై. ౧౩౫

మ. ఉరుపూర్వాగమసంగతిం గొనుచు నెంతో రక్తిమం బూనుచుం
గరము ల్వాఁచె మహాంబురాసు లలరన్ ఖండించె నుద్వృత్తమో
భర మెంతే నపరాగమంబు గనుచున్ భావింపఁజేయుం దమో
భర మారా ద్విజరాజు చిత్రగతులం బాటిల్లి చూపట్టెడిన్. ౧౩౬

చ. అరులు దొలంగ సత్కువలయంబు చెలంగ సమస్తవర్ణముల్
సిరులు మెలంగ బల్తమము చెన్ను దొఱంగఁగ రాజు రాణమై
గరము వసించి కాలగతిఁ గల్గుసిరు ల్విడనాడి పోవుచున్
జరమఘనాగమంబు గొని సారమహాంబుధిఁ గ్రుంక గ్రక్కునన్. ౧౩౭

—॥ సూర్యోదయవర్ణనము ॥—

క. పూర్వమహీధరశిఖరా, ఖర్వాసన మెక్కి నినుఁడు కదురక్తిన్ రా
సర్వదిశలన్ ద్విజోక్తులు, పర్వెఁ దదభ్యుదయవిభవపటుబీజము లై. ౧౩౮

సీ. ఇనుఁడురా నుదయాద్రిఘనభద్రపీఠిపైఁ బఱచిన నునుగెంపుపఱపనంగ
నమ్మిత్రురథరశ్మి లై మెలంగెడు చిల్వాపడగలరతనాలభాతి యనఁగ
నజరూప మైనట్టి యంబుజాప్తుని మేని పురతఃస్ఫురత్కాంతిపూర మనఁగ

---

*వ్యాకర్త్రాముని †రిచ్చ ‡మేనులిఁ పెట్టులు-మూ.

నినుసిరి మగుడంగ నిడ నెమరేగిన సతనాలుకల వేల్పుచాయ యనఁగఁ
బరిణతేంద్రమతంగజప్రబలదంత, కుంధముఖదారితోదయకుధరహైమ
తటసముత్పతదురురేణుపటలమనఁగ, సాంధ్యరాగంబుతోలుదెసఁ జాలనలరె.

సీ. చెలువులు గుల్కెడుసీమంతరేఖపై సొగసూను కుంకుమ సోగ గాఁగ
సింగార మొనరెడు చెక్కుటద్దంబుల దీపించు పూఁతచందిరము గాఁగ
విన్నాణములు గాంచు వీనులఁ గ్రొన్ననరాణించు కర్ణపూరములుగాఁగఁ
గొమరు సిబ్బెపుగబ్బిగుబ్బలఁ బవడాలఁ బురణించు బలుబన్నసరులుగాఁగఁ
దనదు కెంజాయలకు నాస దండడింప, విప్పుగంటులతోపకంటులొప్పమీఱఁ
బూఁపుగుబ్బలిగుబ్బలపొందుసేయ, దండిఁగనుపట్టె మార్తాండమండలంబు.

సీ. అందుగుఁజిగు రంచు బృందారకస్వామిసామజంబు కరంబు సాఁపఁజూడఁ
బలుకుఁబూఁబోఁడియై మెలఁగెడుచామకై చిలుకబింబంబంచుఁజిదుమఁజూడఁ
డళుకుఁగెంపుదామరతండం బని *విరించి పడివాగె రాయంచ తడవఁజూడ
మహితకుంకుమకర్దమంబంచునూహించియగచరాంగనలెల్లనలఁదఁజూడఁ
గెంపుడాలంతటంతటఁ గీలుకొనఁగ, నుదితుఁ డయ్యెను జగదేకవిదితకీర్తి
యాదివాఙ్మూర్తి ద్రుహిణరూపానువర్తి, సంహృతనతార్తి ఖేచరచక్రవర్తి.

సీ. సస్మృతిశ్రుత్యర్థసత్కర్మసూత్రంబు నొఱపుఁ దెల్పెడు మేటియొజ్జ యనఁగ
†జగదుత్ప్లవోదయశాంతిక్రియార్థమై వఱలెడు పటుహోమవహ్ని యనఁగ
జలవాసనియత యాజలజినీతతితపఃఫలము గైకొన్న వివర్త మనఁగ
జక్కవపులుఁగుల స్రుక్కించు విరహాగ్ని మానింప దీపించుమణి యనంగ
మూఁడుమూర్తులతోఁ గూర్చి ముచ్చదువులఁ
బొడుపుగుబ్బలిశిఖరంపుమూషలోన
మొనయ ఘటియించి చేసిన ముద్ద యనఁగ
నింబు మీఱంగ సహిమాంశుబింబ మలరె.   ౧౪౩

క. సతతేజీల ఖురోద్ధత, హతిఁ దుము రగుపూర్వపర్వతాగ్రస్థలి ను
ద్గత మైనరజము గ్రమ్మిన, గతి నినమండలము కెంపుగదురఁగ నొప్పెన్.

సీ. అఖిలనేత్రాంధ్యసిద్ధాంజనకళికలు తిమిరోపసంహారదీపశిఖలు
భూమీరుహాగ్రప్రభూతపల్లవములు ‡కమలినీతంద్రీ విఘటనబంధు
లక్షీణఘూకౌఘవీక్షణపటలంబు లంబరాంచలతప్తహైమరేఖ

*తలఁచి †జగదుత్ప్లవోదయ ‡విఘనపొందు-మూ

లురుయాగవహ్ని సంస్ఫురణైకధాయ్యలు కైరవనిద్రానుసారిగీతు
లతివిరహికోకసాంగత్యచతురచేటు, లుడుగణోత్పాతకర్ణేజపోత్తమములు
దిఙ్మలినతాప్రమార్జనదీప్రవారు, లినకరచ్ఛవిమాలిక లింపుగాంచె. ౧౪౭

సీ. ముప్పొద్దుదుగదప్పిమోములొం దెనుసామిబారపోఁడునుఁ లూనుబలిమిఁ గాఁడు
చుక్కలచెలికాని జోడైన నెఱవాది తొవలమే లోర్వనిదుండగీఁడు
తమ్మితావులఁ దావి గ్రుమ్మఱించు ననుంగు వేవేఁడిచాయల వింతలాఁడు
ముత్తొంటిచదువులు హత్తునైఁ గలమేటి పగడచక్కగుఱాలసొగసుజాణ
పగలు గావించుచును జుట్టమగునొయారి, జగజంతవేల్పు
కుంటిగడపరి యొకబండికంటితేరు, గడప రిక్కల తెరువున నడవఁదొడఁగె.

క. భీకరతమోంబురాశిన్, జోకఁటి పడియున్న జగము శుంభద్వ్యో
ద్రేకత మిత్రుం డొగిఁ దన, వేకరముల నుద్ధరించె వేకనుపట్టన్. ౧౪౮

క. ?తొలుదెసయును పేర్మొదలగు, కలపేరులపుట్టినిల్లు కరువలిజేజే
చెలికాని కప్పు లొసఁగెను, బలుసిరులవెలుంగు బ వెలిఁగెన్. ౧౪౯

గీ. అపుడుసప్తాశ్వుఁడఖిలశబ్దార్థములను, నవనవోన్మేషమొసయించినలువపటిచె
నబ్రమా యిది సర్వశబ్దార్థజాల, మహితకరమండలుం డైనమా(న్యమతికి)

సీ. నానావిధార్థసంధాననివాసంబు సత్కాంతికరపదసంగతంబు
నకలంకసుందరం బతులప్రసాదంబు ననుపమాజోగుణాత్యద్భుతంబు
ససదృశానందనిష్యందధారేయంబు బహురసగ్రహణైకబంధురంబు
గువలయమోదసంకోచనప్రవణంబు బుధకవిసంయోగభూషితంబు
సంగరౌదార్య మఖిలభూషణ ముపాత్త
విష్ణుపద మాచుఁ గవిచంద్రవిరచితంపుఁ
గావ్యమనఁ గోవిలాసంబు గడు సరసుల
నలరఁజేయఁగ సూర్యమండలము దనరె. ౧౫౦

క. అరుదైన లోకమిత్రత, కరము ప్రసిద్ధంబు గాఁగఁ గడునామోద
స్ఫురణ దయచేసి యరులన్, సరసుల సరిగాఁగ నేలె జలజాప్తుఁ డొగిన్.

గీ. అఖిలపదదర్శనా , వ్యాకృతి యొనర్పఁ దాఁ బూని యఖిలసంజ్ఞ
లప్రతీపప్రకాశత నమరఁజేసి, మఱచెఁ గాఁబోలును భసంజ్ఞ వఱలఁజేయ.

ఉ. చాయల సారుహావారముపైఁ దమోరిపుం
బాయక డాఁచునంచు గిరివర్గముపైఁ బగవానియాంద్రబ

ల్చాయల మాటె నంచు సురజాలఫథంబుపయి న్నరోమరూ
ఙ్ఛాయతదృష్టు లుంచె నన నంబుజబంధుఁడు నించెఁ గ్రొంజిగుల్. ౧౫౩

చ. తమము నిరాకరించి...... ౧౫౪

(ఇక్కడఁ గొన్ని పద్యములు లేవు)

—। కాళిందియవస్థఁ జెలి సూర్యునకుఁ దెల్పుట। —

సీ. అవధారు దేవ లోకారాధ్యనిజరూప వినఁగదే జగదేకవిమలదీప
యాలింపవే భక్తజాలరక్షణదక్ష చిత్తగింపవె హతోచ్ఛ్రితవిపక్ష
యాదరించవె సహస్రాంశుమాలాధుర్య మనవి చేపట్టవే మహితశౌర్య
మది నిల్పవే వేదవిదితసద్గుణగణ్య యభయ మీఁగదె మహాప్రభువరేణ్య
పలుకువినఁజూడఁగదవయ్య జలజమిత్ర, తలఁపులీడేర్పఁగదవయ్య కలుషజైత్ర
ప్రేమ నాయెడ నిల్పు ముద్దామధామ, చక్క నిటు చూడవే గ్రహసార్వభౌమ.

సీ. సకలలోకానీకసంరక్షణ పరాకు తిమిరోరుగజమృగాధిప పరాకు
కమలప్రమోదసంఘటనధుర్య పరాకు హతభీమనిర్జరాహిత పరాకు
బ్రహ్మాదిమూర్తిసంపద్ధురంధుర పరాకు వితతత్రయీరూపయుత పరాకు
భవ్యాంబరాంగణదివ్యదీప పరాకు నిరుపమగుణరత్ననిధి పరాకు
కలితకారుణ్యపూర్ణవీక్షణ పరాకు, నతమనోరథపూరణవ్రత పరాకు
ధార్మికోత్తంససేవితోదయ పరాకు, తపన మార్తాండ సంవిదాత్మక పరాకు.

గీ. సామి నేఁ జెప్పునదియేమి సకలకర్మ, సాక్షి వైనీవు సర్వశాస్త్రములయందు
నధికరూఢత మెలఁగెద వయిన నేను, నబలఁ గద నాదువచనంబు లాలకింపు.

క. కలకంఠి మీదుసన్నిధిఁ, గలగానము సేయ వినఁగఁ గడునలరుచు న
క్కలహంసి వచ్చి తెలిపెన్, జలజాక్షునిమహిమ మీకుఁ జతురత మెఱయన్

క. తెలుపుచు నంతట నిలువక, జలజాక్షుఁడు నీదుబిడ్డసహచరుఁ డగుచున్
మెలఁగఁగలవాఁడు సుమ్మీ, పలు కిది నిజమంచు నాఁడు పలికి చనెఁగదా!

క. అది విన్నది మొదలుగ న, మ్మదిరేక్షణ హృదయవారి మాధవగజముం
బదిలముగ రాగశృంఖలఁ, గుదియఁగ బంధించె నధికగోప్యముగాఁగన్.

క. వనితకు నది కారణముగఁ, దనువున నంతంత కతనుధర్మము పర్వెన్
విను మనలకీల యార్ద్రేం, ధనమునఁ బలె సకలసుజనధర్మనిధానా! ౧౬౧

గీ. ప్రకృతి ననుసరించి పరఁగును జగతిలో, వికృతి యిద్ది వింత వెలఁదియందుఁ
బ్రకృతి నడఁచి వికృతి ప్రబలమై కనుపట్టె, నఖిలగుణసనాథ యబ్జనాథ.

ఉ. ఇంతికిఁ బుట్టునివ్వికృతి యేమి యొకో యని కొన్నినాళ్లు తే
మెంతయు సంశయం బెద వహింపఁగ నుంటిమి రాఁగ రాఁగ నే
కాంతము మాని బైలుఁబుకునట్టివచోరచనం దనూలతై
కాంతసతాంతతాదివికృతాకృతి నందియ మేగె మాకొగిన్. ౧౬౩

గీ. అరయుఁడనినిన్నుఁగోపించియతివప్రాతి,భట్యముభరించెనేమొతాఁబద్మమిత్ర
తన్వవస్థలు నీవు ద్వాదశతఁ బూనఁ, ద్వాదశాతన్వవస్థలు తరుణిపూనె.

ఉ. తల్లిన పోలుఁ గూఁతు రను ధార్మికవాక్యము పొల్లువోయె నేఁ
దల్లినిఁబోలఁ జాయవలెఁ దద్దయు శైత్యముఁ *జెందకుందు నే
తెల్లముగాఁగఁ దండ్రియగుతీవ్రమయూఖునిఁ బోలి కాఁక మే
నెల్ల మునుంగ నుంటె నని యిందునిభానన పల్కు నుల్కుచున్. ౧౬౪

సీ. తలిరాకుఁబోఁడియాటలమీఁదియనురక్తి వంధ్యాసుతక్రీడవాసిఁ దెగడుఁ
గలికి పాటలమీఁది ఘనతరామోదంబు మృగతృష్ణికావారిసాగసుఁ బూను
నతివభూషణధారణాభిలాషస్ఫూర్తి శశవిషాణముతోడ సరసమాడు
నెలనాఁగసరసాన్నగిళనవాంఛోదయం బంబరసుమము నొయ్యారమెనయుఁ
బణఁతిచీనాంబరలతాంతభరణకాంక్ష, యుపదవాక్యార్థవైఖరి నపహసించు
బాలి కామణితనుధృతిలాలసంబు, నప్రణవవేదపాఠంబు ననుసరించు.

గీ కాఁక యుడిగినపుడు కలదు సత్త్వగుణంబు, మీకుఁ గాన నింతిమిమ్ముమించుఁ
గాఁక మేన మిగులఁ గడుసత్త్వగుణముల, నెనిమిదింటిఁ బూను నెపుడువింటె.

క. ఇంతి యయోగమహాగద, శాంతికి నస్మత్కృతోపచారములు దివా
కాంత చ్యుతమయ్యె నచ్యుత, కాంతోపస్మృతిన్ ఘటించి కరుణింపఁగదే.

ఉ. మన్నొకనాఁడు నీతనుజమోహము దెల్పఁగ వచ్చి సందడిం
గన్నకతంబునం దెలుపఁ గార్యము గాదని పోయి తప్పు డీ
యెన్నువ నయ్యయోగరుజ యింతకుఁ దెచ్చు టెఱుంగనైతి నా
విన్నప మాలకింపు మికఁ వేదన కోర్వదు కూఁతుఁ బ్రోవవే. ౧౬౯

ఉ. ఈగతి నీలవేణి తనయింపులకూఁతు నయోగయాతనా
యోగము విన్నవింపఁగ ననూనకృపాకలితాశ్రువాఃపృష
ద్యోగము గాఁగ దీప్రపుమయూఖసహస్రము చిట్చిటన్వనా
భోగముగా నొకింత వడిఁ బొందిక దప్పక తత్క్షణంబునన్. ౧౭౦

*జెందకుందునే—మూ

గీ. ఛాయమాయఁగఁదనమేనిచాయపోలె, జాయసనుదేరఁదరుజాతచాయఁద్రొ
వేయుచాయలమసనుతో వేగ నడువఁ, జాయపెన్మిటినచ్చెఁ దత్సదనమునకు.

ఉ. వచ్చి యసంస్కృతాంగి యయి వాడుచు జీవితనైరపేక్ష్యమే
హెచ్చు చనుక్తవాచ్య యయి యీహితయోగము దప్పి కాంతిలే
మచ్చుపడంగ నర్హ్వాగతి నందనివర్ణము గాంచి పైపయిన్
విచ్చక క్రమ్ము కష్టత నవేత్రకృతిన్ హసియించు పైదలిన్. ౧౭౨

సీ. శుక్తికానిర్గతముక్తాఫలంబులకరణిఁ గన్నుల బాష్పకణము లొలుక
రాహునిర్ముక్తపూర్ణనిశాకరునిమాడ్కి ముద్దులనెమ్మోము మురువువదల
వనవహ్నిశిఖలచే బలెవేఁడినిట్టూర్పుగాడ్పుల దిశలెల్లఁ గాంతివిడువఁ
దాపాబ్ధిశైవాలరూప మై కనుఁజడి జడగట్టి పెన్నెఱుల్ చాయ దఱుఁగఁ
గాఁకచేఁజూర్ణమైఁపూఁతగంధము నకుఁ, దోఁచుపడియశ్రువారులుదోఁగిమిగులఁ
బంకమగుపాన్పునెలవునఁబడుచు లేచు, నుస్సురుసురంచు*వలవంతనున్నదాని.

చ. తనుభవుఁ గాంచి మేను మది తద్దయు†జల్లన వేకరంబులం
దనువు మనంబుతో మిగులఁ దాపము చెందఁగఁ గౌఁగిలించి చ
క్కనితొడమీఁద నిల్పి జడకట్టిన పెన్నెఱి చిక్కుదీర్పఁగా
నొన రొకయింతలేక యవి యొక్కెడఁ జేర్చి ముడి న్రచింపుచున్. ౧౭౪

గీ. చెక్కునొక్కుచుముద్దాడిశిరముఘ్రాణ,విషయముగఁ జేసి నెమ్మేను వేకరములు
వెక్కసపుటూష్మమనసుతోఁజిక్కపడఁగఁ, బలికెమధురంబుగాలోకబాంధవుండు.

క. తల్లీ వరనారీమ, త్తల్లీ నీతల్లి మనము తల్లడపడ నా
యుల్లము జల్లన నీకీ, పల్లటమేలమ్మ మేలుబంగరుబొమ్మా. ౧౭౬

గీ. పడఁతిమత్పూర్వపటుతపఃఫలమ వగుచు, ఖ్యాతి మీఱఁగఁదనుజాతవైతివీవు
నీకతంబునఁ గద నాకు నిఖిలలోక, వల్లభుం డైన (శ్రీ)కృష్ణుఁ డల్లుఁ డమరు.

క. అస్తంగతిరహితాధిక, శస్తాభ్యుదయంబు నాకు సమకూరు ‡నిఁకన్
నిస్తులసుగుణాంగన యరి, హాస్తుఁడు లోకైకకర్త యల్లుం డగుటన్. ౧౭౮

ఉ. శీలగుణాభిరూప్యసవిశేష్యకళాచతురత్వవైఖరీ
శాలిత గల్గు నీకు హరిసంగతి గల్గ సమాఖ్య భూషణం
బేల మెలంగకుండు సుజనేరితవాక్కుల నాకుఁ గల్గదే
మేలసమాఖ్య వోవఁగ నమేలసమాఖ్య వరింప రాఁ గనన్. ౧౭౯

---

* బలువంత † జల్లగ. ‡ నిఁకన్ నిస్తులసుగుణాంగనయరి—మూ. నిఁకన్...సుగుణాంగనియరి
హాస్తు—అనియుఁ బఠింపవచ్చును.

క. అనాయకమణి వక్షో, ధీనముగాఁ జేయఁదివిరితివి నేను దథా
 *నూనాకల్ప మొనరుతుఁగ, మానిని యిక్కార్య మమరు మది సంశయమా.
క. అమ్మా పురుషమణిఁగ బలు, మమ్మున నిలుపఁగ నీకు రుచి గల్గినఁ జొ
 క్కమ్మది కుదురఁగ నొకసూ, త్ర మ్మతిసూక్ష్మమ్ము గలదు దానిం గొనుమా.
వ. అది యెయ్యది యంటేని. ౧౮౨
చ. దనుజవిభేది లోఁగొనఁగ దానతపోముఖయోగముఖ్యసా
 ధనములు పెక్కు గల్గు నని తద్దయు వేదము పల్కు వానిలోఁ
 బనుపడుసాధనంబు దృఢభక్తియ దానిన పూని నీవు న
 వ్వనజదళాక్షు ధ్యానమున వశ్యు నవశ్యముఁ జేయఁగాఁ దగుఁగ. ౧౮౩
సీ. అనుపమాసేచనకాంగకంబులవానిఁ దరుణాభ్రసన్నిభతనువువాని
 శ్రీవత్సకౌస్తుభశ్రీవిలాసమువాని బాహాచతుష్టయపటిమవానిఁ
 దమ్మియింటి సెలంత దనరువక్షమువానిఁ బంచాయుధోదీర్ణబలమువాని
 మేలిమిబంగారు మెఱపుచేలమువాని భవ్యశేషాహితల్పంబువాని
 దివ్యనవరత్నకీలితదీవ్యదగ్ర్య, హారకుండలమకుటకేయూరముఖ్య
 భూషణోదారరోచులఁ బొలుచువాని, వెన్నని భజించి సుఖయింపు కన్నతల్లి
గీ. ఇంతి కతిపయదినముల కీసమాధి, నీసమాధిని హరియించు నిజముగాఁగ
 మెచ్చి యాఖేటమిషమున వచ్చి నిన్ను, నలకపటయాదవుం డైన హరి వరించు.
శా. సారోదారవనీనివాస మఖిలస్వర్గాభినీవారసం
 చారస్ఫీతము సంవసజ్జనమనశ్చాంచల్యమాలిన్యసం
 హారైకప్రవణంబు యామునతటం బచ్చోట నున్నిస్మిత
 స్ఫారాగారమునందు నెచ్చెలులతో స్వామి న్భజింపందగుఁగ. ౧౮౬
గీ. వనిత కాళిందితీరమె వర్ణ్యమగుచుఁ, దగు నుదాత్తవిభూషణోదారశక్తి
 నచట నీ వున్న మఱియు మే లమరుఁగాదె, యెల్లయొప్పులకుప్పవు తల్లి నీవు.
గీ. చెలువ కాళిందిమహిమంబు చెప్పఁదరమె, తద్వినీలపయఃస్ఫూర్తి తనువుసోఁక
 మతికి నీలిమ రక్తిమ మాని మిగులఁ, జెలువు కనుపట్టుఁ జిత్రమోకలువకంటి.
క. శ్రుతిగదితమహిమ సర్వ, శ్రుతిభూషణసుగుణ యమున సుమ్మీ తద్వి
 శ్రుతి పాపహరము గాదే, శ్రుతియుగళనిరుద్ధనయనసుందరవదనా. ౧౮౯
క. హరి†శైశవనవవిస్మయ, కరలీలాజన్మభూమి కాళిందితటం
 బరుదా యది ‡భావికయు, గ్వరకవివాక్కులకు మిగులవర్ణ్యము గాఁగన్.

* నూనసంకల్ప మొనరితి †కైశవ ‡భావికమూ.

ఉ. అమ్మరో కన్నవారి నెడయం బనివచ్చె నటంచు మానసం
బుమ్మలికం బడంగఁ గడు నొప్పమిగాఁగఁ దలంపవమ్మ నీ
నెమ్మదిఁ బాయఁ జాయ కొక నేరుపు సిక్కె నటమ్మ నాదుపా
దమ్ములు నిల్వనేరవు గదమ్మ భవద్గృహ మొందకుండినన్. ౧౯౧

ఉ. చుక్కలదారిమానికము సొంపులకూఁతురి నిట్లు తేనియల్
చొక్కిపడంగఁ జేయు మృదుసూక్తుల పల్కుచుఁ దత్సమాధిఁ దా
నిక్కముగా నెఱింగి గృహనిర్మితి సేయఁగ దేవవర్ధకిన్
గ్రక్కునఁ బన్పెఁగా నతఁ డఖండనిజాద్భుతకృత్యచాతురిన్. ౧౯౨

సీ. రమణీయనాయకరత్నబంధురంబు నవవిధవస్తువైభవయుతంబు
శ్రీకర్ణాంకాంచత్పతాకాభిరామంబు నురుమంగళార్థపదోజ్జ్వలంబు
దివ్యత్రప్రపంచసంధిప్రోషిలసితంబు నీహామృగభిదావగాహితంబు
గగనావలంబివాక్యస్ఫూర్తి మహితంబు మధురవాక్తవిజాలమానితంబు
చిత్రసదలంక్రియాంగణోజ్జీవితంబు, నద్భుతరసాఢ్యపాత్రంబు నాత్తదోష
పాటనంబునునగుచొప్పు నాటకంబు, క్రియఁ బ్రకాశించునొకదివ్యగృహ మొనర్చె

గీ. అట్టులగ్గేహ మొనరించి యమరతక్షుఁ, డంబుజాప్తునకెఱఁగింప నలరి యతఁడు
సమ్ముఖంబునఁ జాయతో జాయ యొనరఁ, గూఁతు రావించి పలికె సాకూతుఁ డగుచు

క. రమ్మా శంబరరిపుమా, ఆమ్మా యగ్గేహమునకు ననుఁగుఁజెలులతోఁ
బొమ్మా తపంబు గొను మభ, యమ్మా హరి నీకొసంగు నమ్మా యమ్మా.

ఉ. ఘోరతపంబుచే నధికకోమలవల్లి* యనుంగుఁ జుట్టమా
నీరుచిరాంగయష్టిఁ గడు నేఁచ మనంబు దయావిహీనమై
మీఱఁగఁ జూచుచుండెదు సుమీ హరియాన సుమీ నెలంత చె
న్నారఁగఁ గన్నవారిపయి నానసుమీ పరికించి చూడుమీ. ౧౯౩

క. † మన మొప్పినఁ దను వొప్పదు, తను వొప్పిన నిట్టికష్టదశ నేనొప్పన్
విను మే నొప్పిన నొప్పదు, జననీ నీజనని ప్రేమసంరంభమునన్. ౧౯౪

క. దెప్పరపుఁగార్య మూనిన, నప్పగు కాళిందిమేన నగ్గలమగుఁ గా
కప్పుకొను టంతరంగము, దప్పని యావిలతతోడఁ దరళమృగాక్షీ. ౧౯౫

గీ. అమలినంబైన మానసం బబ్బెనేని, రాజయోగంబె సర్వకార్యములు దీర్చుఁ
జిత్తసంశుద్ధి లేకున్నఁ జెలువ బాహ్య, బహువిధాయాసచేష్టల ఫలము లేదు.

---

* అనంగుజటమా. † మనువొప్పినదమా.

ఉ. కావున రాజయోగినివి కమ్ము మదంబ కఠోరకృత్యముల్
భావములోఁ దలంపకుము భాస్వదసంగసదంబుమార్గనో
ద్భావముచే మనోంబుజ ముదస్తరజోమల మై యెసంగ నం
దావనజాక్షు నాత్మవిభు నంచితభృంగముగా రచింపవే. ౨

క. నాలుగుపురుషార్థములం, జాల ఘటింపించునట్టి సాధనములలో
మే లేర్చిరి ధ్యానం బని, నీలాలకి సర్వశాస్త్రనిశ్చయకర్తల్. ౨

సీ. బహుసంభవార్జితబహుపాతకవ్రాతవిపినమహావహ్ని విష్ణుభక్తి
మానసరాగాదిమాలిన్యపరిహారవిమలాంబుపూరంబు విష్ణుభక్తి
తాపత్రయోదారదావవైశ్వానరవిపులధారావృష్టి విష్ణుభక్తి.
చతురర్థనిక్షేపసంపాదనక్రియావిదితాంజనంబు శ్రీవిష్ణుభక్తి.
సకలసత్కర్మసాద్గుణ్యసంపదలకు, వేల్పు మొదవుల మేల్బంతి విష్ణుభక్తి
సద్గురుకటాక్షసముపాత్తసాధుబోధ, విద్యలకు నెల్ల ఫలము శ్రీవిష్ణుభ

చ. అరయ నభేద మన్నపలు కానెడు పెద్దలకేని జీవనం
బురుజపహోమయజ్ఞదృఢయోగముఖాఖిలసాధనక్రియో
త్తరసఫలత్వకారణ మఖండపదార్థనిరీక్షణక్షణా
పరనిరపేక్షసాధనము పంజకలోచనభక్తి నందనీ. ౨

క. అటుగాన భక్తిపూర్వక, పటుతరతద్ధ్యానయోగపాటవ మెసఁగన్
ఘటియిల్లుఁ గామితము వడి, నటమట మని యెన్నఁబోకు మరయునిజముగ

గీ. అరసి ప్రాగాదిదిగ్వ్యవహారబీజ, మయిన తేఁ డిట్లు తనకూఁతు నమరఁ బ
కూఁతు నెడఁబాయువగలడగ్గుతికవడఁగ, ననియెఁ దడఁబాటుదోఁపనెయ్యపుఁజె

చ. పదమున నర్థమున్ బలెను బాయకయుండెడు బాల గోల యి [లక
మ్ముదిత తపంబు సేయుపని మోయుట మమ్మెడఁబాయు మీకు మా
కొదవెడు ప్రేమ దీనిపయి నొప్పెడుఁ గావున నప్పగించెదం
బిదప నెలంతలార వలపించిన పెన్మిటి కప్పగించెదన్. ౨

ఉ. అంతట ఖేదమోదజనితాశ్రులు కోష్ణము లౌచు నేత్రసం
క్రాంతము లైన మంగళము గా దని క్రుక్కుచు స్రుక్కుచు న్రమా
కాంతునిదక్షిణంపుబలుకన్నగు వేలుపు బిడ్డహస్త మే
కాంతపుఁబ్రేమఁ గేల నిడు చాదృతిమై నను నీలవేణికిన్. ౨

ఉ. పెంచినదాన వీవు కదుఁ బెక్కువమీఱఁగ శాస్త్రమభ్యసిం
పించినదాన వీవు గద పెంపుగ నుత్తమశీలరీతి శి
క్షించినదాన వీవ కద చెప్పఁగ నేమిఁక నీదె భార మి
శ్కాంచనదేహఁ గాచికొనఁ గాంచినవారికి భార మున్నదే. ౨౦౮

గీ. ఈమధురవాచ నెంతేని యింపుమీఱ, వాసిగాఁగ సలక్షణం జేసి తీవ
గానవైఖరి సఫలతఁ గైకొనంగ, మేలుఫలమునఁ గూర్పవే నీలవేణి. ౨౦౯

గీ. నీలవేణీతటంబుఁ బటు నెలవుకొనఁగ, నీలవేణి భరింపంగ నేర్పరి యఁట
నీలవేణి యిది తపంబు నెఱిఁ గొనునఁట, యేల ఫలసిద్ధి గాకుండు జోలియేల.

వ. అని యనియమిత ప్రేమానుబంధ బంధురుం డై లోకబాంధవుండు సర్వ సఖీసమేత యగు నీలవేణీపర్వేందుముఖికి నప్పగించి ఛాయామిళితుం డగు తనుక్రమంబు ప్రణమిల్లిన శ్రీవల్లభుం బ్రాణవల్లభుఁగాఁ గొను మని యుల్లంబు పల్లవింప దీవించి గ్రుచ్చి యెత్తి గుత్తపుఁగౌఁగిటం జేర్చి కార్యభారంబు త్వరపఱుప నత్తరళాక్షి దరలం బంచిన. ౨౧౦

క. మగువ దివినుండి భూమికి, దిగిరా నవ్వేళ మేరుదిఁగియు చూడన్
గగనతలఘూర్ణ ణోపల, నిగనిగితస్వర్ణరేఖ నీటు వహించెన్. ౨౧౧

ఉ. వచ్చెను మచ్చెకంటి నెఱవాదిసఖీజను లంటిరాఁగ వై
యచ్చరవీథినుండి ధర కర్యమసూతి సరిత్ప్రవాహ భరం
బిచ్చ నవాంబుదం బిది యహీనమహాసితరోచి యంచుఁ దా
మెచ్చుచు దాయవచ్చు జిగిమించు చొకాటపుమించుకైవడిన్. ౨౧౨

ఉ. వచ్చి గృహంబు సొచ్చి పితృవాక్యనివేదితకార్యసాధనా
కచ్చరమార్గరీతిఁ గొని కాంత రమాధిపుఁ గొల్చుచుండెఁ దా
నొచ్చెము లేనిభక్తి విమలోజ్జ్వలమానసపద్మసీమయం
దిచ్చ బహిఃపదార్థముల నెంతయు రోయ నజస్రభావనన్. ౨౧౩

క. అకలంకయోగిమానస, సుకరామితదివ్యరూప శోభితనిశ్శ్రే
తుకదయమానకటాక్షా, నికటచరత్త్రికుబధీశనిర్జరవారా. ౨౧౪

గద్యము-ఇది శ్రీరామచంద్రచరణారవిందమిళిందాంతఃకరణ పోలూరిమాధవ యజ్వ సముజ్జ్వలత్కృపోత్సేకకటాక్షాసాదితపాండిత్యాభరణ ప్రభంజనవంశాబ్ధిరాకాశశాంక నిరంతరారాధితవిచక్షణశశాంక అభినవనన్నయభట్టారకాహోబలపత్యాహ్వయకవిమహోపాధ్యాయభట్టారకప్రణీతం బైన కాళిందీకన్యాపరిణయంబను మహాప్రబంధంబునందుఁ దృతీయాశ్వాసము.

ప్రథమభాగము సమాప్తము.

సవరణపట్టిక.

పుట.	బంతి	మూలము.	సవరణ.
౧౬	౧౨	నఖిలదర్శ నా	నఖిలశాస్త్రదర్శనా
౧౭	౬	గాంభీర్యాప్తిఁ	గాంభీర్యాప్తి
౨౧	౨౫	తఫఃఫలాయ	తపఃఫలాయ
౨౫	౨౫	కథాప్రారంభము—	....
౩౦	౧౩	నోజన్నించె	నాజన్నించె (అనవచ్చును)
౩౫	౧	కల్వాలు నీళ్లలో సుళ్ళ	కలువలు నీళ్లలో సుళుల
౪౦	౨౭	యదుమూళి	యదుమౌళి
౪౩	సూత్రధారములు	లిట్లుకనఁబడు	లిట్టివికనఁబడు
౫౧	౬	బ్రనుకుత్రోవ	బ్రదుకుఁద్రోవ
౫౫	౯	బకరణంబు	బుకరణంబు
౭౦	౧౩-౧౪	చైదమ్ము	చెయ్దమ్ము
౭౫	౧౭	గానుగాడి	గానుఁగాడి
౮౧	౧౦	జ్జాలి	బ్జాలి
	౨౨	మెటండ్రు	యటండ్రు
౮౪	౧౭	దీప్ర	దీవ్ర
౮౭	౪	నేఁగి	వేఁగి
౯౧	౮	బైనయట్లు	బైసనెట్లు
౯౬	౧౧	వేగుఁ	వేఁగుఁ
౯౯	౨౧	క్షలహాసి	క్షలహాశి
౧౦౦	౪	మేగె	మేఁగె
౧౦౧	౧	ఛాయ	చాయ
	౬	నవేత్ర	నవేత్త్ర